

GRÆNSEFORENINGENS formål er at virke til støtte for danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, samt at styrke og udbrede kendskabet til grænselandets forhold.

Grænseforeningens årbog 2000

Lars N. Henningsen

Kongen kommer!

Kongebesøg og kongeloyalitet i Sydslesvig

Beretning om GRÆNSEFORENINGENS
virksomhed i året 1. april 1998 - 31. marts 1999

Grænseforeningens årbog 2000
Lars N. Henningsen: Kongen kommer!
Redaktion: Vibeke Schultz
Omslag: Farvelagt tegning af Jørgen Sonne:
Kong Frederik VII's modtagelse den 10. april 1848
ved Skibbroen i Flensborg efter slaget ved Bov
Kort: John Fowlie / Studio 16A
Copyright: Grænseforeningen
Udgiver: Grænseforeningen,
Peder Skams Gade 5,
Postboks 1530, 1020 København K
Tlf. 33 11 30 63
Tryk: Clemensstrykkeriet, Århus
ISBN 87-87238-20-9

Grænseforeningens årbøger:

1967: Dansk i Sydslesvig – 1968: Nordisk i Sydslesvig – 1969: Danmarks første storby – 1970: 50 år med Danmark – 1971: Vore frisiske naboer – 1972: Grænselandet og Europa – 1973: Ung ved grænsen – 1974: Dansk hverdag i Sydslesvig – 1975: Europas nationale mindretal – 1976: Kirkekunst i Sydslesvig – 1977: Grænselandets sprog – 1978: Dansk konsolidering – 1979: Dronningen i Sydslesvig – 1980: Politik i Sydslesvig 1945-1979 – 1981: Som vi ser os selv – 1982: Der var engang i Sydslesvig – 1983: C. W. Eckersberg 1783 2/1 1983 – 1984: Gennem Flensborg med Helmut og Povl Leckband – 1985: Herregårde i Sydslesvig – en fælles kulturarv – 1986: Sagn og saga fra Sydslesvig – 1987: Sydslesvigske oldtidsminder – 1988: Danske huse i Sydslesvig – 1989: Da det begyndte – de sønderjydske foreningers første år – 1990: Skikke og traditioner i årets løb i Nord og Sydslesvig – 1991: ... til støtte for danskheden, Grænseforeningen 1920-1990 – 1992: Syv ture i Sydslesvig – 1993: Dansk i en tysk stat 1945-1992 – 1994: Otte ture i Sydslesvig – 1995: Slesvig delt i 75 år – 1996: En snes nyere danske sange fra grænselandet – 1997: Karl Otto Meyer – dansk og nordisk forpost i Kiel – 1998: Det sønderjyske kaffebord – et samspil mellem nationalpolitik og kosttradition – 1999: Nationale Mindretal ude i Europa.

Forord

I 1979 var temaet for Grænseforeningens årbog Dronningens besøg i Sydslesvig året før. På en måde markerede dette kongelige besøg et vendepunkt og en ny begyndelse, idet det var første kongelige besøg i Sydslesvig i over 100 år. Siden har Dronningen været i Sydslesvig gentagne gange, senest i 1998.

Hermed har kongehuset genoptaget en gammel tradition, der er temaet for denne årbog, nemlig kongernes hyppige rejser i Sydslesvig op til 1864, og som er en spændende, farverig og velbeskrevet side af Danmarks historie.

Rejserne var med til at binde landet sammen. De gjorde statsoverhovedet nærværende for den lokale befolkning. Til Slesvig og til Holsten kom kongerne oftere end til andre dele af riget. For hele tre konger på rad blev Sydslesvig det foretrukne ferieland indtil 1864.

Forfatteren til Grænseforeningens årbog 2000 er dr. phil. *Lars N. Henningsen*, som er leder af Studieafdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg.

Lars N. Henningsen forsvarede i 1986 sin doktorafhandling om Otte-familien og dennes imponerende søfarts-, handels- og industriforetagender i Egernførde: »Provinsmatadorer fra 1700-årene«. Han har desuden skrevet bøger og talrige artikler om Sønderjyllands ældre sociale og økonomiske historie, herunder flere bøger om det nationale danske mindretal i Sydslesvig og om dets politiske parti, Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW), som netop er fyldt 50 år.

Lars N. Henningsen er formand for en af landets største historiske foreninger, Historisk Samfund for Sønderjylland, og siden 1987 redaktør af foreningens årbog »Sønderjyske Årbøger«.

København, den 5. oktober 1999
Niels Henriksen

Kongebesøg og kongeloyalitet i Sydslesvig

Tradition og fornyelse

Den 16. april 1999 var der møde i Arnæs SSF-SSW distrikt i det østlige Sydslesvig. Der blev budt på tagselvbord, og der blev uddelt sølvnåle og æresdiplomer. Fødselsdagslagkage var der også – og deltagerne sendte fødselsdagskort til Dronningen. Anledningen var nemlig Dronningens fødselsdag.

Længst mod nord i landsdelen, i Flensborg, holdt Borgerforeningen også fødselsdag denne dag. En flok fra foreningen mødtes med beboere på Dansk Alderdomshjem ved dronningens eg i hjemmets have for at hylde Dronning Margrethe 2. Der var tale og sang og fælles kaffebord.

Sådanne fester – »Kongens fødselsdag«, nu »Dronningens fødselsdag« – er en tradition, som mange lidt ældre er fortrolige med. Utallige er de »Kongens fødselsdage«, som er afholdt i Danmark – og i Sydslesvig med – i dette århundrede, i 1930'erne, i krigens år og i en årrække derefter. Mange steder i Danmark er traditionen i de seneste år gået i glemmebogen. Men i Sydslesvig lever den endnu her ved indgangen til det nye årtusinde.

Det samme gælder en anden ærværdig tradition: Monarkens besøg. Kun trekvart år før fødselsdagen i april 1999 var Dronning Margrethe 2. selv på besøg i Sydslesvig. Den 20. juli 1998 gæstede Dronningen Flensborg. Sammen med den tyske forbundspræsident åbnede Dronningen en udstilling på Dansk Centralbibliotek med sine egne billeder. En dag i august kom også Dronning Ingrid, Dronning Anne Marie og Prinsesse Benedikte forbi på biblioteket for at kigge på udstillingen. Året før var det prinsefamilien fra Schackenborg, som var på besøg i Sydslesvig. Båndene mellem kongehuset og Sydslesvig er stærke.

I 1978 havde det unge regentpar været i landsdelen for første gang. Det blev et meget minderigt besøg. Helt uforglemmelig var afslutningen på Skibbroen i Flensborg, da kongeskibet og regentparret i den skønne juni-aften sejlede fra Sydslesvig, mens tusinder på kajen sang »Danmark, nu blunder den lyse nat bag ved din seng, når du sover«. »Ingen, der var til stede på kajen i Flensborg den 14. juni 1978, vil, når de til næste sommer og de næste somre igen hører denne sang, kunne lade være med at tænke på den uforglemmelige aften, da fortid og fremtid lå i hob for vort syn«, skrev professor Troels Fink dengang i Grænseforeningens Årbog.

»Kongefødselsdage« og »kongebesøg« er således traditioner, der lever i

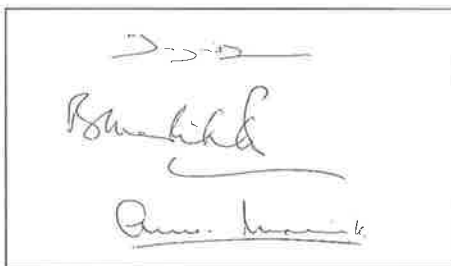
Kongeskibet ved kajen i Flensborg havn den 14. juni 1978. Med tusinder af lys fejrede byen det fine besøg – før skibet i den smukke aften atter stævnede ud af havnen. Foto i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Sydslesvig lige såvel som i Danmark nord for Skelbækken. Ja, disse traditioner har måske levet endnu stærkere i Sydslesvig og i resten af det gamle hertugdømme Slesvig end i monarkiet i øvrigt. Gennem århundreder frem til 1864 var kongebesøg syd for Kongeåen en næsten årlig regel. I de øvrige provinser af monarkiet viste monarken sig i lange perioder kun sjældent.

Også kongefødselsdagene blev fejret i Sydslesvig gennem århundreder. Allerede i 1730'erne blev fødselsdage i kongehuset fejret ved statholderens residens i Slesvig med stort taffel og bal. Snart efter blev også alt folket inddraget. F. eks. i Husum fejredes kongens fødselsdag i 1750 i kirken med fremførelse af et »Te Deum Laudamus« og pauker og trompeter. 50 år senere holdt de gode folk i Tetenbøl, Osterhever og Poppenbøl langt ude i Ejdersted kongens fødselsdag. I Flensborg var det allerede sket gennem

Den 3. august 1998 var Dronning Ingrid, Dronning Anne Marie og Prinsesse Benedikte på Dansk Centralbibliotek for at se på Dronning Margrethes udstilling. Her indskrives Dronning Ingrid og Prinsesse Benedikte sig i gæstebogen. Foto Birgit Vestergaard. Forneden de kongelige autografer i bibliotekets gæstebog.

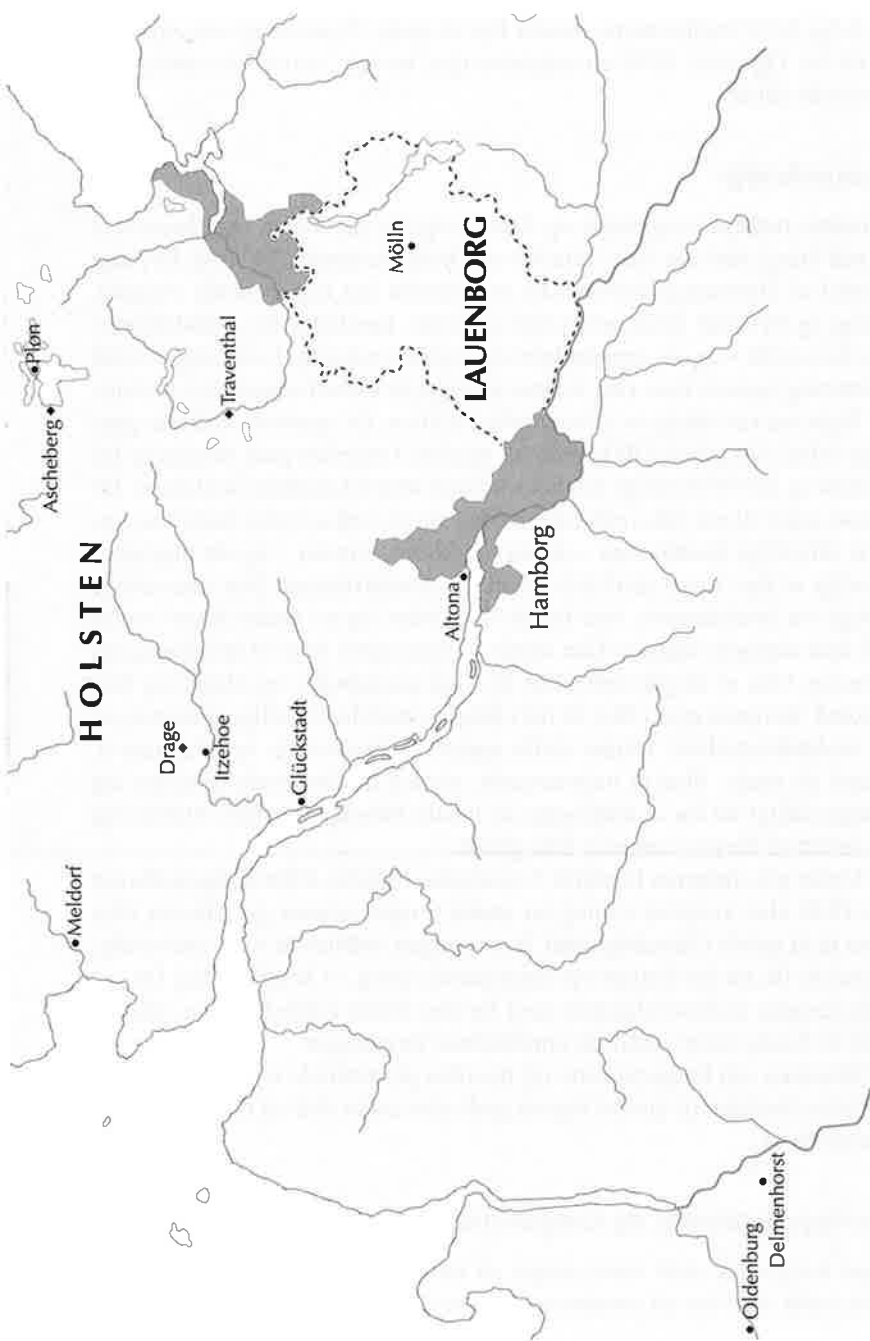

en del år. På Frederik 7.s tid afholdt snart sagt hver by og sogn i Sydslesvig fest, når den folkekære kongefødselsdag fyldte år.

Alt dette blev dog afbrudt i 1864. Kun i private kredse og ret skjult fik traditionerne lov at leve videre som minder fra fortiden.

Men efter 1920 begyndte en ny periode. Nordslesvig blev genforenet med Danmark – og her kom kongen nu på besøg hvert eneste år. Til Sydslesvig gik kongeparrets rejser dog ikke. Landet syd for Skelbækken var jo ikke kommet med til Danmark, så her måtte de tilbageladte danske nøjes med at hilse på kongen ved grænsen til Nordslesvig. Men i de danske foreninger i Sydslesvig blev traditionerne genoptaget. Man fejrede kongefødselsdage og sendte hilsener til kongehuset. Fra 1945 fejredes »kongens fødselsdag« af den danske bevægelse ud over hele Sydslesvig.

I dag lever traditionerne mindst lige så godt i Sydslesvig som nord for grænsen. Og siden 1978 kan regenten igen besøge landet – nu under helt ændrede vilkår.

Kongebesøg

Båndene mellem kongehuset og Sydslesvig har således en lang historie. I denne årbog skal der især fortælles om kongebesøgene. De er et farverigt kapitel af Danmarkshistorien. Det er historien om imponerende vogntog, optog og flyvende faner, æresporte og fester, familiebesøg og badeferier i det slesvigske – og om regentpligter og inspektionsbesøg, hvor kongen holdt mønstring og revy over sine tropper og kiggede embedsmændene i kortene.

Rejserne var aldrig en uforanderlig tradition. De ændrede funktion gennem tiden. Fra sidst i 1700-årene fik rejserne i stigende grad betydning for statens og den enevældige monarks kontrol med lokaladministrationen. De første spirer til vor tids velfærdssamfund var da ved at vokse frem. Der opstod offentlige institutioner – skoler, sygehuse, arrester – og det blev nødvendigt at føre tilsyn med den offentlige administration. Den enevældige konge var landsfaderen, som havde sine »kære og tro undersåtter« ve og vel som vigtigste opgave. Han skulle på sine rejser lytte til befolkningens stemme, tilse at alt gik ordentligt til, tage mod ønsker og klager og føre kontrol. Kongens rejser blev et led i tilsynet med de offentlige indretninger og embedsmændene. Denne civile opgave lå Frederik 6. og Christian 8. meget på sinde. Med et imponerende, næsten hæslæsende program tog kongen årligt ud for at undersøge de lokale forhold. Her blev Sydslesvig og resten af Slesvig sandelig ikke glemt.

Under efterfølgeren Frederik 7. ændredes billedet. Efter junigrundloven fra 1849 blev kongens stilling en anden – også selvom grundloven ikke kom til at gælde i Sønderjylland, hvor kongen vedblev at være enevældig. Rejserne fik nu det festlige og ceremonielle præg, vi kender i dag. De var ikke længere en kontrolinstans over for den lokale administration, således som de havde været under de umiddelbare forgængere.

Historien om kongerejserne og hvordan de ændrede sig gennem tiden fortæller Sydslesvig mindst lige så godt som andre dele af det gamle danske monarki.

Hertugdømmerne og kongerejserne

Vore konger har altid været meget på farten. I middelalderen lå regeringens sæde ikke fast på samme måde som i senere tider. Kongen og admi-

nistrationen var nødt til at skifte opholdssted hyppigt. Kun på den måde var det muligt at drage nytte af naturalieafgifterne fra rigets forskellige dele. I øvrigt var det gennem århundrederne især de praktiske og militære opgaver, som sendte kongerne på rejse. Hæren skulle mønstres, og kongens stilling som hærchef krævede, at han deltog i hærens aktiviteter. Det førte til, at hertugdømmerne Slesvig og Holsten ofte kom på rejselisten. Store dele af hæren lå stationeret her, og Rendsborg var rigets vigtigste fæstning næst efter København. Gang på gang var der optræk til krigsuro i nabolandene mod syd. Hertil kom, at Oldenburg siden 1448, da Christian 1. kom på tronen, var kongens stamland. Frem til 1773 hørte Oldenburg og Delmenhorst til det danske monarki, så også her skulle der aflægges besøg.

Desuden var der familie at besøge i rigets sydlige dele. Indtil 1700-årene bestod der familiebånd mellem kongeslægten og de forskellige hertuginjer i Slesvig. Under Christian 6. sad dronningens bror, markgreve Friedrich Ernst af Brandenburg-Kulmbach, som statholder på Gottorp slot. Fra 1768 var det prins Carl af Hessen, der havde embedet som statholder. Han var gift med Frederik 5.s datter Louise, og da hans egen datter Marie Sophie Frederikke senere blev gift med kronprins Frederik (6.), var der endnu en grund til mange kongebesøg, både på Gottorp og på landgrevens landsted Louisenlund ved Slien.

Under Christian 8. trak også Augustenborg og Gråsten. Her boede dronningens bror, hertug Christian August, og kongen tabte sit hjerte til Før og Pløn, og holdt her sine årlige ferier fra 1842 og frem til 1847. For efterfølgeren Frederik 7. blev det nyvundne og truede Slesvig et hjertebarn. Kongen tog atter og atter til Slesvig, fra 1857 tog han endda hvert år længere ophold på Glücksborg slot. Her nød han samværet med lokale venner, og her arbejdede han med på forberedelserne til at forsvare Slesvig mod fjenden fra syd i det opgør, som alle vidste ville komme.

Alt dette forklarer de mange besøg, kongerne aflagde i hertugdømmerne syd for Kongeåen.

Christian 5. og pigerne fra Før

For Christian 4. var riget meget mere end Rosenborg og Frederiksborg. Hans bryllup i 1597 fandt sted på Haderslevhus, og her fødtes sønnen Frederik (3.) i 1609. I den store udgave på 8 bind af kong Christians breve ses, hvor ofte kongen opholdt sig i hertugdømmerne. Fæstningsbyggeri i Glückstadt, opgaver på vestkysten, krigsoperationer i de mange krige fra 1626 og fremefter kaldte ham atter og atter til landsdelene i syd.

Også sønnen, den senere kong Frederik 3., kendte sine hertugdømmer. I

nogle år var han statholder i hertugdømmerne med bopæl på Duborg Slot i Flensborg, og her blev kronprinsen, den senere Christian 5., født den 15. april 1646. Bedstefar, den gamle kong Christian 4., holdt selv barnebarnet over dåben i slotskapellet. Det velvoksne dåbsbarn skal have været så tungt for den gamle konge under den lange ceremoni, at han måtte bede om en stok at flytte sig ved. Da dåbshandlingen var forbi, skal han have sagt: »Vil du trykke Svendsken så, som du har trykt min hånd, så får han skam«. Det var en forståelig bemærkning, for året før havde kongen måttet afgive Halland, Gotland, Øsel og store områder af Norge til arvefjenden Sverige.

Netop Christian 5. skulle få et godt kendskab til Sønderjylland. Fra 1675 og næsten helt frem til sin død lå han i stadig strid med Gottorperhertugen. Det krævede den ene rejse efter den anden for at inspicere hæren, fæstningerne og alle militære indretninger. Ofte var han i månedsvis syd for Kongeåen, ikke mindst i fæstningen Rendsborg og ved tropperne i Sydvestholsten, i Glückstadt og i egnen ned mod Hamborg. Hver gang, han kom på besøg, måtte undersåtterne stille med snesevis af vogne og heste til kongens vogntog, hvor det kom frem.

Om store ceremonier var der ikke tale, når kongen kom på gennemrejse, og dog blev der selvfølgelig vist ham opmærksomhed. Som regel gik rejsen nordfra via Haderslev. Her var slottet brændt ned, så kongen boede hos amtmanden. Hver gang fik borgerskabet bud om at levere stole, borde, senge, sengetøj og kokegrej til betjening af kongen og det store følge. I Flensborg kendte kongen Duborg Slot fra sin barndom, og her tog han ind og opholdt sig gerne i flere dage.

Det kunne være svært at bugsere den store, tunge karosse op til slottet på bakken over Flensborg. I 1682 måtte adgangsvejen udvides og forbedres for at muliggøre passagen. Lignende vejarbejder var ofte nødvendige rundt om i Slesvig, for vejene var de fleste steder både dårlige og snævre. Undervejs tog kongen selvfølgelig også ind mere ydmyge steder. Han spiste gang på gang på gården Oldemorstoft ved hærvejen lige uden for Flensborg, og også i Stenderup kro på hovedvejen mod Slesvig, på rådhu-

På Flensborg rådhus hænger en hel række portrætter af de oldenborgske konger. Portræterne stammer fra byens middelalderlige rådhus og er flyttet med, hver gang rådhuset fik nye bygninger. De ældste af billederne med kongerne fra Christian 1. til Frederik 2. blev fremstillet, da rådhusalen blev renoveret i 1590. De yngre billeder kom til i løbet af hver konges regeringstid. Sådanne kongeportrætter var almindelige på de danske rådhus i ældre tid.

Christian 5. på billedet her er malet 1695 af Peter Boysen. Kongen var født på Duborg Slot i 1646 og kom ofte til Flensborg på sine mange ophold i hertugdømmerne. Foto i Stadtarchiv Flensburg.

set i Frederiksstad eller hos herredsfogeden på List – og overnattede i troppelejren ved Dannevirke eller hos landfogeden i Bredsted.

Kongens kammerregnskaber giver et fascinerende indtryk af de langvarige og travle ophold i Slesvig. Når det fornemme vogntog drog frem, stimlede tiggerne sammen. En fast udgift på kongens regnskab var altid uddeling til tiggerne langs vejen, i byerne foran slottets og logiets porte eller ved de kirker, kongen besøgte. Undervejs flokkedes børn, unge piger eller soldaterkoner om kongens vogn. De kastede krans ind over vognen, eller hængte krans og urter tværs over gaden. Ved kongens logi blev der stillet majtræer frem. Kongen kvitterede som regel ved at uddele milde gaver.

Lejlighedsvis blev der holdt større tafler, og så var der naturligvis underholdning. Populære i disse år var piger fra den kongerigske enklave Vesterland-Før, som fremførte danse. Da kongen i 1680 var på hjemvejen, tog han i nogle dage ophold på Schackenborg og benyttede lejligheden til at besøge List. Ved taftet på Schackenborg underholdt »7 personer fra den øe eller indtzel Fører som dansed«. Det bekom majestæten så godt, at denne optræden blev gentaget på Koldinghus i 1681; da var det »nogen folk fra de smaæ øer Vesterland Fører, som dansed for herskabet«. De fik 50 rigsdaler. »En italiensk harlequin« eller »en abe oc en fremmed fugl bragt af en kiøbmand fra Altona« eller en dværg kunne også bidrage til underholdningen. Ofte slappede kongen af med at spille terninger.

Overalt gjaldt det for folk om at tiltrække sig majestæstens opmærksomhed. I 1687 lykkedes det for »en gammel kvinde, som presenterede en liden dverginde«. Hun fik til rejsepenge 10 rigsdaler. »En soldat, som gik på stylte« fik 4 mark. I Haderslev musicerede bymusikanterne i 1679, da kongen spiste to gange hos amtmænd Reventlow. I garnisonerne og ved hæren leveredes musikken oftest af skalmejeorkestre. Da kongen i 1679 inspicerede hæren ved Danevirke, opvartede skalmejeblæserne »af den gandske armadie«, og der var også trompeter og pauker. De fik tilsammen drikkepenge på 300 rigsdaler, en vældig sum.

Slesvig hylder Frederik 4.

Sådan fortsatte det i de første år af sønnen Frederik 4.s tid, dvs. fra 1699 og frem til 1720. Stadig var der problemer med hertugdømmerne, og kongen måtte gang på gang af sted i politisk-militært øjemed. I året 1700 opholdt kongen og hele ministeriet sig i fire måneder i de »tyske provinser« i et forgæves forsøg på at besejre hertugen, men først i 1713 nåede kongen sit mål. Da var kong Frederik 4. og hans mægtige allierede zar Peter den Store af Rusland personligt i Sydslesvig for at indtage den stærke fæstning

Frederik 4. hylides af stænderne i Slesvig den 4. september 1721. I 1854 fik den danske maler Lorenz Frølich til opgave at male dette billede til retssalen i Appellationsretten i Flensborg. Motivet var valgt netop i 1850'erne, da den danske politik gik ud på at styrke båndene mellem Slesvig og kongeriget. På tronen sidder kong Frederik 4., til højre kronprins Christian (6). I virkeligheden foregik hyldingen i slotskirken. Billedet hænger i dag i Kiel. Foto Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek.

Tønning og gøre endeligt op med »slangen ved vores barm«, som Christian 5. havde kaldt Gottorper-hertugen. Endelig lykkedes det. Tønning blev indtaget, og ingen hindrede længere den danske konge i at samle hele Slesvig under sit scepter.

I 1721 var tiden inde til den højtidelige markering af resultatet. I august måned kom kongen, den nygifte dronning Anna Sophie og prinsesserne rejssende nordfra gennem det nu forenede hertugdømme og holdt den 22. august deres højtidelige indtog i hovedbyen Slesvig. Seks dage efter ankom også kronprins Christian fra Torgau, hvor han netop havde holdt bryllup med Sophie Magdalene af Brandenburg-Kulmbach. Et optog af 60 prægtige adels-karosser med 6-spand førte kronprinsen til Gottorp slot. Umiddelbart derefter lod kongen og kronprinsen sig hylde på slottet af de magtfulde stænder, ridderskabet og prælaterne. Freden var sikret – foreløbig i alt fald. Efter disse skelsættende begivenheder tiltrådte hele kongefamilien og deres store følge igen hjemrejsen til residensstaden København.

Med freden fik kongens besøg nye opgaver. Stadigvæk skulle kongen mønstre hæren – det var en vigtig opgave for alle kongerne lige frem til Frederik 7.s død i 1863 og tabet af hertugdømmerne året efter. Men dertil fik rejserne også en ny ceremoniel funktion. Kongen drog ud for at vise sig for folket og lade sig hylde. Gradvis fik rejserne et stadig mere pragtfuldt tilsnit. De blev led i et skuespil, som involverede en stadig større del af befolkningen. De blev lejligheder, hvor den tro befolkning kunne vise landsfaderen deres loyale begejstring. Denne udvikling begyndte under Frederik 4. straks efter Slesvigs samling. Den mest pompøse form fandt ceremonierne midt i århundredet under Frederik 5. og ved dronning Caroline Mathildes og Christian 7.s første besøg 1766-67. Dette store program for besøgene levede videre ind i det næste århundrede, i en udformning, som inddrog stadig større dele af folket.

Vogntog og kongesenge

Et stort maskineri blev sat igang forud for hvert besøg. Alene den fysiske transport og indkvarteringen krævede mange overvejelser og mange hænder. Mest berørt blev byerne, og rigtig mange personer blev hver gang udkommanderet til at hjælpe. En konges *vogntog* var imponerende. Fra hoffoureren modtog de lokale øvrigheder hver gang lister over følget og dermed angivelse af hvor mange heste og vogne, de skulle stille til rådighed undervejs.

I juli 1731 var Christian 6., dronningen og prinsesserne på det næsten årlige besøg. Længe inden fik de lokale »kongelige amts- og regimentsbetjente samt husfogederne« ordre om at skaffe de nødvendige vogne og heste. Der var brug for i alt 83 forspandsheste, 13 borgervogne og 288 bøndervogne. Til hver af kongens og dronningens to karosser og ligeså til prinsesserne Charlotte Amalies og Sophie Hedwigs i alt to karosser skulle der stilles 6-spand. Kongens kammertøj krævede 10 bøndervogne, dronningens 8 og prinsesse Charlotte Amalies 7 og prinsesse Sophie Hedwigs 5 bøndervogne. 33 bøndervogne var der brug for til gruppen af de højeste ministre, nemlig til gehejmeråderne Carl von Plessen og Otto Blome og generaløjtnant Lüttichau, til chefen for krigskancelliet, gehejmeråd Løvenørn, og til chefen for Tyske Kancelli, oversekretær Franz von Hagen. De høje herrer selv kørte selvfølgelig ikke i bøndervogne, men i borgervogne eller egne medbragte vogne med 3-spand. Sølvkammeret og tafeldækkeriet skulle alene have 19 bøndervogne, vinkælderen 21 vogne. For hver to mil skulle der stå nye heste og vogne parat. Til de kongelige herskaber skulle udsøges de bedste heste og overalt sørges for god og hurtig vidererejse.

Når fourer-rullen var indløbet, blev byernes magistrater og på landet præster og bønder tilskrevet om at stille heste og vogne til rådighed.

Tanken om at få ført kongen og den store suite helskindet frem ad landsdelens veje kunne nok give de ansvarlige amtmænd grå hår. I 1748 berejste Frederik 5. med en suite af 71 forspandsheste, 275 bonde- og 18 borgervogne hele strækningen fra Haderslev til Altona. Monarken bærede også vestkysten fra Frederiksstad over Husum til Bredsted og Tønder med sin nærværelse. Det foranledigede store vejarbejder forinden. Fra amtmanden fik penningmesteren og digegrever i Ejdersted og bondefogeder op langs vestkysten ordre til at sørge for udbedring af veje, og i byerne blev der sat store arbejder i gang på broer og gader.

Mindst lige så vigtigt var det at sørge for indkvartering og forplejning. Midt i 1700-årene var kun Slesvig og til nød Husum så heldig at have et slot, som kunne tage mod herskaberne. Ellers måtte der sørges for privat *indkvartering* og forplejning. I god tid inden besøget blev de lokale øvrigheder anmodet om at sørge for de nødvendige logementer. Der skulle være overnatning både til det allerhøjeste herskab – monarken – som regel hos amtmanden, til de høje embedsmænd og til de mere jævne hofansatte. Alle logier skulle være i huse, som ikke havde været ramt af kopper og andre slemme sygdomme. Kopperamte blev befalet at holde sig langt fra det kongelige optog.

På dette grundlag udskrev magistraten i hver by, hvor kongen skulle overnatte, indkvarteringssedler (billetter), som blev fordelt i følget ved ankomsten, så enhver vidste, hvor de skulle sove. Da hverken de gode borgere, som blev udset til at huse de fornemme besøgende, eller de kongelige slotte rådede over de nødvendige senge, måtte der desuden sørges for senge til de fremmede, og for køkkentøj til de køkkener, hvor de skulle beispises. Senge blev rekvireret ikke blot i byer, hvor følget overnattede, men også præster og andre ansete folk i miles opkreds blev bedt om at levere senge til kongens følge. Det var noget af en opgave at organisere alt dette.

Da kongen kom til Tønder i 1742, blev en del af følget således indlogeret i borgerhuse. Forinden blev det undersøgt, om de anviste huse havde været ramt af den koppepidemi, som netop havde hærget. Desuden blev der sørget for senge til indkvartering på slottet. I Tønder byregnskab kan man f.eks. læse, at en Conrad Ribbe fik betaling for først at skille senge ad og så samle dem på slottet, og derefter omvendt igen skille dem ad og atter samle dem hos ejerne efter brugen på slottet.

I juni 1751 bærede enkedronning Sophie Magdalene og hendes »høje suite« Flensborg med en overnatning på vej sydpå. Byfogeden måtte sørge for indkvarteringen, og han skaffede et helt regiment af møbler og udstyr:

Mange steder rundt om i Sydslesvig er der bevaret kongemonogrammer. De gav tydeligt udtryk for, at landet hørte til den danske stat og konge. I Flensborg er der særlig mange kongemonogrammer. Denne tavle med Frederik 4.s kronede spejlmonogram blev lavet til St. Nicolai skyttegildet. Den sidder stadig i muren på gildehuset i Stuhrs Allé. I dag tjener huset som administrationsbygning for Dansk Skoleforening for Sydslesvig. Foto 1910 i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

56 stole, 19 borde, både spise-, the- og skænkeborde, mere end 30 sæt sengetøj og en del fuldstændige sengesteder, nattaburetter, natpotter og natbækkener, messinglysestager, en morter m.m.m. Det praktiske arbejde

med fordeling af indkvarteringssedler og fremskaffelse af udstyret påtog en Jacob Petersen sig. Han fik opstøvet det nødvendige »med megen møje og tålmodighed« og sørgede for at det efter dronningens afrejse blev afleveret igen til ejermændene. Men det havde været drøjt. Jacob Petersen erklærede straks efter, at han »på grund af alle de fortrædeligheder, som der havde været og endnu kunne ventes med afhentningen og afleveringen« ikke kunne tage sig af sagen igen, når dronningen som forventet vendte tilbage. Byfogeden var da nødt til at bede magistraten finde en ny mand til den utaknemlige opgave næste gang.

Bespisning skulle der også til, og naturligvis blev der kræset for kongen. I byerne var amtmanden som regel vært, i Slesvig foregik det selvfølgelig på Gottorp slot, ikke så sjældent ved stort taffel for både mænd og kvinder. Ligesom hos solkongen i Versailles var der offentligt taffel. Da Frederik 5. i 1748 ved sit Husum-besøg spiste på amtshuset hos amtmand von der Lühe, var »det enhver tilladt at se kongen spise«. Forinden havde amtmanden i øvrigt sørget for lokale specialiteter. Fra Helgoland kom de bedste kabliauer, hummere, tunger og flyndere og fra landfogeden i Sønderstabel »Ejder Stuhren« (aborrer). Da Christian 7. i 1767 var i Flensborg for første gang, var der hele to gange offentligt taffel hos amtmanden. Hver gang kunne undersåtterne gå frit ind og ud og se kongen spise sammen med alle sine fornemme ledsagere, fyrstelige personer, ministre og høje embedsmænd, altimens bymusikanter spillede taffelmusik.

Faner, borgergarder og æresporte

Programmet antog i disse år stadig mere imponerende former. I 1713 hører vi første gang, at borgerskabet paraderer for kongen. I by efter by blev der oprettet *borgergarder* eller paradekorps. Flensborg fik sin fornemme hestgarde »Friedrichsgarde« i 1743, og en Christiansgarde for det mere jævne borgerskab blev oprettet ved Christian 7.s besøg i 1767. Husum havde en fornem bereden borgergarde – og tilsvarende fandtes i de andre byer. Alle havde de faner. Fra 1720'erne gav hver konge regelmæssigt de lokale gardes lov til at anskaffe flotte faner med kongens monogram.

Garderne spillede en stor rolle, når kongens imponerende tog nærmede sig. Garden modtog kongen langt fra byen – i Husum ved Plattenhørn, i Flensborg ved Bov nord for byen eller i Sdr. Stenderup ved hovedvejen syd for byen og ledsagede ham under vajende fane og med musik ind i byen. Der gik næsten inflation i alt dette. Så meget at Christian 6. fandt det nødvendigt at gribe ind. Forud for sin rejse i april 1740 udstedte han et reskript, hvor han frabad sig borgerskabsparader ved kommende rejser. I re-

Fra begyndelsen af 1700-årene blev det almindeligt, at borgerskabet paraderede til fods eller til hest, når kongen kom på besøg. Ofte overrakte man monarken et trykt hyldestdigt. Rytteren her pryder et digt, som Flensborg-købmændenes fornemme hestgarde overrakte Christian 6. i 1745. Stadtarchiv Flensburg.

skriptet til alle øvrigheder, som rejsen skulle passere, hed det, at borgerskabet ikke som det plejede at ske skulle møde i parade og under gevær, »da noget sådant dels er borgerne til besvær og dels er unødvendigt«.

Kongen fik nu ikke sin vilje. Skikken fortsatte og udviklede sig yderligere. I by efter by oprettedes der fra 1740'erne både ridende korps af de velhavende borgere og fodkorps af de mere jævne borgere. De kan nok have haft en selskabelig og social opgave, men det væsentligste var at paraderе, når kongen kom på besøg.

Der var sikkert mange gode grunde til, at kongens landsfaderlige påbud om at undlade paraderne ikke blev fulgt. Honnet ambition og nøgtern beregning var medvirkende årsager. Det gjaldt jo om at gøre et godt indtryk på den almægtige monark, fra hvem al nåde udgik. Sæt nu, at kongen eller nogen i hans følge alligevel ville tolke det som udtryk for kølighed eller manglende begejstring, at byen lod et besøg gå helt stille af. Så hellere paraderne trods kongens henstilling. For alle der kom kongen nær, gjaldt det om at påkalde sig monarkens gunst. Øjeblikket måtte udnyttes, så kongen blev motiveret til i påkommende tilfælde at lade sin velvilje og nåde lyse over byen. Sådan stod undersåtterne altid på spring for at opnå en gunstbevisning eller gøre et godt indtryk, når monarken kom på besøg.

Fra 1740'erne blev det næsten fast skik, at der skulle overrækkes kongen et *hyldestdigt* i fornemste bogtryk – gerne trykt på silke eller atlask. Da kongeparret den 20. august 1721 kom gennem Flensborg på vej til den skelsættende hyldning på Gottorp slot i Slesvig, fik de overrakt en »carmen« af magistraten. To år efter blev kongen modtaget med diverse skrifter i Haderslev. Da kongen og kronprinsen i 1740 gjorde ophold og spiste middag i Flensborg på vej mellem mønstringerne i Haderslev og Slesvig, overrakte byen ham igen et digt. Ved de kongelige besøg i 1748 og 1766-67 overrakte næsten enhver by med respekt for sig selv et eller helst flere højstemte hyldestryksager for at vise den allerunderdanigste ærbødighed for kongen. De var selvfølgelig altid på tysk – eller på folkesproget frisisk. I 1748 fik Frederik 5. ved sit besøg i Chr. Albrechtskog overrakt en sang på frisisk. Disse royale tryk hører til de ældste produkter fra de lokale bogtrykkerier.

Fra 1740'erne ser vi programmet i fuld udstrækning. Før kongen ankom var der bygget æresporte, borgerskabet paraderede, rådhuset og udvalgte huse var illumineret, der blev overrakt trykte hyldestdigte til de høje gæster, og der var spisning på rådhuset, hos amtmanden, amtsforvalteren eller andre fornemme personer.

Christian 6. på rejse

Det lyder altsammen festligt, men besøgene havde også et seriøst formål. Der var tale om »tjenesterejser« for kongen. Når monarkens kortege af hundredvis af vogne rumlede frem, forestod der et stort program. Ofte var de højeste embedsmænd og ministre med. Regeringen gik ikke i stå, når kongen var på rejse. Vigtigst var mønstringen af hærens forskellige afdelinger. Mange steder undervejs – på Starup hede ved Haderslev, ved Flensborg, ved Gottorp slot i Slesvig eller ved Danevirke, ved Rendsborg og fle-

re steder i Holsten – var regimenterne og de værnepligtige fra en stor omkreds beordret at samles til kongemønstring. Dette pligtarbejde krævede mange dage. Kongen skulle også kigge på de militære indretninger, fæstninger, tugthuse, slotte, og i øvrigt tage stilling til de sager, som undersåtterne kom frem med. Opgaverne var mange.

Christian 6.'s rejser giver et godt indtryk af programmet. Kongen er mest blevet husket for sin »pragtsyge« og for sin forkærlighed for pietismen. Under Christian 6. var der ikke mange forlystelser. Men kongen var også den samvittighedsfulde monark, som deltog i forvaltningen i alle dens led. På sine rejser holdt kongen øjne og ører åbne. I maj 1734 blev han på vej ned gennem hertugdømmerne forfærdet over at se de mange tiggere, som myldrede rundt overalt »såvel i byerne som på landevejen«. Straks befalede han administrationen at udarbejde nye regler for fattigvæsenet. Resultatet blev en skelsættende forordning i 1736 med forbud mod alt tigge-ri og indførelse af en slags fattigskat og offentlige fattigkasser til understøttelse af trængende.

Også i 1742 var Christian 6. på rejse. Den 7. maj holdt han mønstring i Haderslev. Dagen efter varede mønstringerne ved Flensborg så længe, at herskaberne først nåede frem til logiet på Gottorp slot kl. 12 nat. Onsdag den 9. maj hvilede kongen ud hos familien på Gottorp, men de to følgende dage var fuldt besat med nye mønstringer. Lørdag var der ro, og så holdt hoffet pinse. 1., 2. og 3. pinsedag deltog kongen dagligt i to gudstjenester. Prædikenerne blev holdt af præster lige fra Før mod vest til Tøstrup i Angel mod øst. I sin dagbog kommenterede kongen prædikenerne. De næste dage gjaldt det hæren i Holsten. Der blev mønstret i Rendsborg, set på tøjhuset og overværet minesprængninger og fyrværkeri. Men der var også tid til ophold hos statholder-svogeren på slottet Drage ved Itzehoe, hvor man forlystede sig med at gå på jagt og med skiveskydning. Her holdt kongen endvidere møde i det allerhøjeste regeringsorgan, konseillet.

Den 24. maj var man atter tilbage på Gottorp, og så gik turen over Flensborg til Tønder. Her havde amtmanden og magistraten sat alle sejl til. Vejene var udbedret i alle retninger for det tilfælde, at kongen ville se på digerne i Viding herred og Frederikskog. Ved byportene blev der fjernet sten og lagt ny brolægning og fyldt sand i hullerne, så den store kongekarosse kunne komme igennem. Folk som var ramt af kopper var beordret at holde sig i skjul, og der var sørget for logi til det store følge.

Så rumlede toget frem. Trommeslagere og musikanter spillede, og ved taftet om aftenen underholdt folk fra Sild og Før i flotte dragter. Næste morgen tidlig var der arrangeret ringridning for kongen, kniplepiger viste deres kunst, og folkene fra Sild og Før dansede. Så gik kongekortegen vi-

dere mod Haderslev. Kun fire dage senere, den 30. maj, rullede karossen ind i residensstaden København og op foran det funklende nye og pragtfulde Christiansborg slot. »Vi gik op ad den store trappe hos Dronningen, hvor min søster modtog os foroven«, skrev kongen lidt stolt i sin dagbog. Et hårdt rejseprogram lå bag den enevældige konge. Mon ikke det stadig rumlede godt i hele kroppen efter de mange dages skrumplen frem og tilbage på datidens besværlige veje?

Christian 7. på præsentationstur

Knap så fyldt af alvorlige pligter var den purunge Christian 7.s første rejser. I 1766 tog slesvigerne med pomp og pragt mod hans unge brud Caroline Mathilde, da hun sydfra drog mod København. I alle byer paraderede borgergarderne, der blev overrakt hyldestdigte, og rådhus og private huse var illumineret. Næste år kom Christian 7. alene til landsdelen ledsaget af sine fornemme ministre. Den 15. juni rullede han ind i Haderslev, hvor der var stor modtagelse med parade og overrækkelse af trykt hyldestdigt, tropemønstring og taffel hos amtmanden inden vidererejsen til Aabenraa og Flensborg.

Her i hertugdømmets største og vigtigste by ankom kongen kl. 8 aften til Nørreport. Altimens der blev flaget og kanoneret fra skibe i havnen, kørte kongens karosse langsomt ned gennem Nørregade tæt omgivet af byens borgere og kadetkorps. Forrest red 12 postilloner, derefter byens Frederiksgarde med trompeter og pauker. Til sidst fulgte hele resten af det store følge i en lang vognrække. Da kongen kørte forbi Vajsenhuset – i dag Flensborghus – sang børnene sangen »Herr Gott, dich loben wir«.

Kongen indlogerede sig hos amtmanden, og kl. 21 var der stort taffel. Bymusikus Timmermann musicerede, og byens borgere kunne gå frit ud og ind og se de høje herskaber.

Dagen efter, den 16. juni, spadserede kongen ved havnen, hvor skibene flagede, og der blev kanoneret. Majestæten lod sig sejle rundt i havnen i en chalup med mandskab af lutter kaptajner og styrmænd, alle i allerfineste stads. Efter havnerundfarten var der igen offentligt taffel, og chance for alle undersåtter til at komme ind at se de fine spise.

Videre gik det mod Slesvig, hvor kongen indlogerede sig frem til 25. juni. Der var taffel for mænd og kvinder, slotshaven var illumineret, og der blev arrangeret komedie. Helt undgik kongen ikke pligterne. Der blev holdt mønstring, og på vejen mod Rendsborg den 25. juni benyttede kongen lejligheden til sammen med sin stats- og udenrigsminister Bernstorff at bese den berømte fajancefabrik i Ekernførde. I Holsten blev der møn-

In der
 allgemeinen Freude
 des
 heutigen Tages,
 dem,
 Preis sey der Güte des Allmächtigen!
 so vollkommen erfreulichen
Geburtsfeste
 unsers
 allertheuersten
Souverains
 nunt
 die hiesige
Kathedralschule
 allen
 devotesten Antheil.

Fra begyndelsen af 1700-årene blev det stadig mere almindeligt at markere kongens fødselsdag med sammenkomster og festligheder. Her lykønsker latinskolen i Slesvig Christian 7. med 30-års fødselsdagen den 29. januar 1769. Skolens rektor Karl Friedrich Krafft indbød samtidig til en sammenkomst i Vajsenhuset dagen efter, hvor han ville fremføre et digt. Gengivet efter Beiträge zur Schleswiger Stadtgeschichte 1993.

stret tropper flere gange, og kongen fornøjede sig med teater- og komediebesøg i Altona og Hamborg.

Da Dronningen faldt i Slotsgraven

Tilsyneladende gik alt godt på rejsen i 1767, og undersåtterne jublede loyalt. Men skinnet bedrog. Den unge kong Christian 7. var ikke rask, og han var slet ikke i stand til at leve op til det rejseprogram, som hans far, farfar og oldefar havde gennemført. 1767-besøget blev derfor afslutningen på en epoke. Vel kom kongen endnu et par gange til hertugdømmerne i de følgende år. Men det blev anderledes besøg.

I 1768 drog kongen ud på sin store »dannelsesrejse«, som førte ham gennem Tyskland, Nederlandene, England og Frankrig. På vejen ned gennem Sydslesvig mødte han sin skæbne på Gottorp slot: En nydelig ung akademiker sluttede sig til rejseselskabet. Det var Johann Friedrich Struensee, som da tiltrådte stillingen som kongens rejselæge. Kongen kom straks til at sætte pris på Struensee, hvis rolige myndighed gjorde indtryk og indgød kongen tillid. Ved hjemkomsten steg Struensee brat i graderne. Han blev udnævnt til kongelig forelæser og blev knyttet til hoffet. Han fik også bud om at tilse dronning Caroline Mathilde – med de noksom bekendte følger.

Det kom til at præge Christian 7.s sidste egentlige rejse til hertugdømmerne – den sagnomspundne rejse i sommeren 1770. Den 21. juni kom kongen, dronningen og Struensee til Flensborg og indlogerede sig. Dernæst tog man en tid ophold på Gottorp slot. Måske gik det lidt livligt til. I alt fald noterede den velorienterede embedsmand Bolle Willum Luxdorph i sin dagbog, at dronningen den 9. juli faldt i graven ved slottet »og deraf blev noget upasselig«. Snart forlagde selskabet residensen til det smukke slot Traventhal i Holsten. Man ville være sig selv, nyde friheden og naturen og slippe fri af landgrevens hof på Gottorp. Indkvarteringen på Traventhal var kun snæver, men de høje herskaber nød det. Kongen tog sig et dagligt bad i parkens kanaler, og Struensee ordnede alt med fast hånd. En tid lang tog det lille selskab bestående af Struensee, dronningen og kongen til det nærliggende gods Ascheberg for at være helt alene uden alle embedsmændene. Struensee og dronningen kørte ud på morgenture alene ...

De værdige embedsmænd var forargede og lagde ikke skjul på forargelsen. Da den højtagtede minister J.H.E. Bernstorff lettet forlod Traventhal for igen at rejse til København, flyttede dronningen ind i hans gamle værelse. I et brev fortalte Bernstorff derom på denne måde: »Så snart jeg i forgårs havde forladt Traventhal, gjorde dronningen mit værelse den ære at

flytte ind i det. Alt hvad der foregår dér, og hvad der er foregået, er jeg ganske uvidende om«. Ministeren skrev tydeligt mellem linjerne. Han var virkelig forarget.

1770-rejsen var således i alle måder atypisk – næsten en privat skovtur i sammenligning med forfædrenes pligtbundne vogntog, ceremonielle modtagelser og stribevis af hærmønstringer. I 1770 havde det nu lillebitte selskab bevidst søgt ensomheden. De var taget på tur i Arkadien, ganske à la Rousseau.

Men i Arkadien får ingen lov at forblive ret længe. Nemesis indhentede de formastelige: Struensee endte på hjul og stejle, dronningen blev forvist til Celle. Men Christian 7. blev siddende på sin trone som en underskrift-maskine. Han forblev det formelle statsoverhoved, som underskrev alle love, og som blev hyldet ved mange lejligheder, lige frem til sin død i Rendsborg den 13. marts 1808. Regere som sine forfædre kunne han dog ikke, og dermed blev også kæden af kongebesøg i den gamle stil afbrudt. Der skulle gå mange år, før Sydslesvig igen fik besøg af en egentlig regent. Til gengæld fik besøgene derefter en ny og energisk stil.

Kronprinsen og Slesvigs soldaterkoner

I 1784 blev kronprins Frederik konfirmeret og myndig og indtrådte i statsrådet. Tre år efter drog han ud på sin første store tur gennem riget. Nu var stilen sandelig en anden end under forgængerne. Ikke de store karosser og det store vogntog fangede opmærksomheden. Med ungdommelig iver foer kronprinsen af sted optaget af sin store lidenskab: militæret. Den unge mand på 19 år lagde vægt på hurtighed, effektivitet, enkelhed, og hans interesse for hæren var brændende. Det store vogntog, som forgængerne havde ladet rulle frem, var der denne gang ikke tale om: »Den kunst at beskæftige mange mennesker med lidt, synes han ikke at forstå, en lakaj er tilstrækkelig til hans personlige betjening. På hans rejser kan en åben Holstenskvogn rumme ham og hans følge, og lakajen har sin plads ved siden af kusen«, hed det i en samtidig tryksag om kronprinsen.

Den 14. juni 1787 rullede kronprinsens vogn ud fra Christiansborg. Det var blot en almindelig firstolet vogn, som kronprinsen delte med et par generaler og hofmarskallen og generaladjudanten.

Efter en krævende tur gennem Nørrejylland gjorde han den 28. juni sin entré i Sønderjylland. Overalt var der begejstret modtagelse med borgerparader og fest. På førstedagen gik det i lyntempo ned gennem Nordslesvig. Kronprinsen tog sig kun tid til et par timers visit hos søsteren Louise Augusta på Gråsten slot, inden han samme aften indkvarterede sig hos

Billeder af Frederik 6. var meget udbredt i hans samtid, også i Sydslesvig. Billedet her er en kopi af et Eckersberg-portræt udført af flensborgeren Timm Bernhard Wilms. Kongen kom efter 1815 næsten årligt på besøg i Slesvig og hver gang efterså han omhyggeligt de offentlige institutioner. Ved et besøg i 1831 tilbragte han f.eks. 3/4 time i en arbejdsskole i Flensborg. Han roste arbejdet, opfordrede til at der blev undervist i gymnastik og fremhævede, »at man ikke kunne gøre noget bedre end at sørge for gode skoler«. Foto i Stadtarchiv Flensburg.

amtmanden i Flensborg. Her »blev vi i øvrigt modtaget meget festligt og net. Vi fandt her en rødclædt borgergarde til hest, talrigt borgerskab under gevær og en mængde mennesker«, hedder det i en dagbog ført af den un-

ge løjtnant Kirchhoff i kronprinsens følge. Næste morgen så kronprinsen på »alt seværdigt i Flensborg, kørte også ½ time om ved den med skibe temmelig fyldte havn«. Så hastede Frederik videre sydpå. På Gottorp lod kronprinsen sig kun sinke fra kl. 13-17 af »et meget talrigt taffel«, det gjaldt nemlig om samme dag at nå frem til Rendsborg, rigets næst vigtigste militære knudepunkt. Kl. 19.30 nærmede man sig Rendsborg. Straks stod kronprinsen ud af sin vogn og satte sig til hest for at bese et par eksercerpladser. Først kl. 21 holdt man indtoget i Rendsborg. De gode folk i byen har nok ventet utålmodigt, »og efter en stor kur kom vi sent tilbords, hvorved der, såvidt jeg husker, ingen var tilstede foruden suiten og ordonansofficerer«, skrev Kirchhoff i sin dagbog. Et imponerende dagsprogram var gennemført, da kronprinsen sent denne 29. juni gik til køjs i huset ved siden af hovedvagten på paradepladsen.

Dagen efter – og de følgende 4 dage – gik det for alvor løs med eksercitsen uden for byen. Fra kl. 6 morgen til 14.30 om eftermiddagen og igen efter en kort spisning fra kl. 16 til 20.30 sad kronprinsen med et stort højfyreligt følge til hest og lod de 10 bataljoner infanteri eksercere. Først den 3. juli var man gennem programmet. Så gjaldt det inspektion af byen. Man spadserede volden rundt, beså kirker og fabrikker, og så gik rejsen ellers videre til Glückstadt – med stor parademodtagelse, digebesigtigelser osv. Den unge kronprins havde tydeligvis ikke brug for at puste ud, sådan som oldefar Christian 6. havde gjort det efter »sine« hærmonstringer!

I Holsten fik kronprinsen en begejstret modtagelse i by efter by med parader af borgergardier, illumination og overrækkelse af hyldesdigte. I Altona og Hamborg blev der tid til forlystelser. Man sejlede i havnen, der myldrede af liv og aktivitet, og overværede flere komedier og hørte Mozarts helt nye opera »Figaros Hochzeit« og »Figaros Reue«. Løjtnant Kirchhoff glædede sig: »Altona var illumineret hver aften, og, da vejret meget favoriserede det, og Palmaillen også var smagfuldt oplyst, tog det sig meget smukt ud. Nogle skibe på Elben var ligeledes illumineret, og frembragte et herligt prospekt ... Til eskorte i Altona havde kronprinsen en løjtnant og 24 dragoner af liv-regimentet, og disse fulgte stadig med indtil Hamborg. De hamborgske dragoner modtog ham ved grænsen og eskorterede hver gang igen dertil. Hamborgerne red da foran og de danske bag efter vognen. Om det iøvrigt har været disse hamborgere behageligt, at den danske eskorte med dragne pallaske fulgte med ind i staden og at den danske march blev blæst, tvivler jeg meget om. Så vel ved ind- som udpassagen gennem fæstningsværkerne saluterede Hamborg-voldene hver gang med 21 kanonskud«. Heldigvis undgik man diplomatiske forviklinger ved denne danske optræden i Hamborg.

Også i Kiel var modtagelsen overstrømmende. Den 16. juli gik det nordpå ud af Kiel under megen hyldest, eskorteret af studenterkorps og skyttegilde. Undervejs beså herskabet den imponerende Ejderkanal ved Knoop. »Vi roede fra Knoop på kanalen til dennes munding ved Østersøen, hvilket omtrent udgør en halv mil. Vi passerede derved en sluse. Kanalen var på hele denne strækning meget bred. Slusen er et sandt mesterstykke; en eneste hest trak vor båd, hvilket gik pilsnart«, skrev Kirchhoff. Hen på eftermiddagen var man fremme ved statholderens hof på Gottorp slot.

Igen blev der set på militære anlæg, således militærplejestiftelsen »Christians Plejehus« i Ekernførde. På Gottorp eksercerede det slesvigske infanteriregiment for kronprinsen, og bagefter var der stort taffel.«Efter samme gik prinsen ned på slotspladsen, hvor der blev givet regimentet en fest. Der var bygget 10 løvgange, en for hvert kompagni, og alle blev be-
værtede med kød, brød og øl. Da kronprinsen kom, begyndte dansen, og han dansede selv med forskellige soldaterkoner, hvilket eksempel så suiten og flere personer fulgte. Et almindeligt hurra- og vivat-råb var følgen deraf«, skrev Kirchhoff. Ved denne lejlighed fik kronprinsen altså mulighed for at vise sin evne til at omgås jævne mennesker. Det var virkelig en anden stil, end den der havde præget forgængernes rejser i landsdelen. En sådan »borgerlighed« passede rigtig til oplysningstidens idealer, og den blev da også udbasuneret i datidens »verdenspresse«. Kronprinsen blev prist, som den der virkeliggjorde tidens borgerlige idealer. Efter dansen skal en af soldaterkonerne have takket ydmygt for dansen, og da skal kronprinsens svar have lydt: »Jeg er ikke mere end et menneske«. Sådan talte en virkelig oplysningsmand. Kronprinsens optræden på denne rejse skabte ham et navn og vakte håb blandt borgerlige oplysningsvenner.

Denne jævnhed og uvilje mod alle tidrøvende ceremonier og omkostninger skulle senere blive et særkende for Frederiks fremtidige mange rejser, også i Sydslesvig.

Sydslesvig i centrum

1787-besøget blev også baggrunden for, at netop Slesvig og især Sydslesvig i de følgende år fik særlig mange besøg af kronprinsen – den senere Frederik 6.

Gennem nogen tid var der arbejdet på at bringe en forbindelse i stand mellem kronprinsen og statholderen, landgreve Carl af Hessens datter Marie Sophie Frederikke. Landgreven gjorde, hvad han kunne, for at det skulle lykkes. Ved kronprinsens besøg arrangerede han store tafler med delta-

gelse af begge køn, der blev vist komedie, og der var baller »en domino«, dvs. i lange karnevals-kapper. På landgrevens sommeropholdssted, det fine landsted Louisenlund ned til Slien, var kronprinsen inviteret til middag, og der blev »promeneret til thetid i de i skoven udhuggede alleer. Kl. 23½ kom vi først tilbage til Slesvig, hvoraf den del som blev passeret, var illumineret«, skrev løjtnant Kirchhoff.

Ved disse mange festligheder har Frederik nok truffet Marie for første gang. Det gik som beregnet: Den 31. juli 1790 fejredes deres bryllup i slotskirken på Gottorp. Det blev en helt storslået fest. Landgreven iscenesatte et festforløb, som strakte sig over flere uger, en sand folkefest, som trak folk til fra nær og fjern. Utallige var de hyldestvers, som blev det unge par til del. De nygiftes rejse til København blev et sandt triumftog.

Dermed var der bundet nye bånd mellem kongehuset og Slesvig. På Augustenborg sad Frederiks elskede søster Louise Augusta som hertuginde, og på Gottorp og Louisenlund svigerfamilien. Svigerinden var abbedisse på det adelige frøkenkloster i Itzehoe. På den måde var der baggrund for mange rejser. Gennem mange år blev Louisenlund Frederiks foretrukne sommeropholdssted – han kom næsten årligt på et længere ophold. Det skabte en tradition, som senere fortsatte under de to efterfølgere, Christian 8. og Frederik 7.

Frederik 6. som landsfader

Konge blev Frederik først i 1808. Både de sidste år som kronprins og de første som konge blev som bekendt fulgt af den ene ulykke efter den anden. Fra 1803 opholdt kronprinsen sig i lange perioder i hertugdømmerne, fra 1805-06 blev residensen faktisk henlagt til Kiel, idet han personligt overtog kommandoen med de mange tropper, som var opstillet ved rigets sydgrænse.

Først i 1814 var trængslernes år til ende. Norge var tabt, og i september måned drog kongen af sted til Wienerkongressen, hvor regnskabet skulle gøres endeligt op efter de ulykkelige krigsår. En lille erstatning opnåede kongen, da hertugdømmet Lauenburg kunne føjes til hans riger og lande.

I maj 1815 vendte kongen da tilbage til sit halverede rige. Den 22. maj ankom han til Altona, til en begejstret modtagelse. Fra skibene blev der skudt æressalut, byen var illumineret, kongen gav audiens – og sådan fortsatte det op gennem riget. I Rendsborg spændte borgerne hestene fra kongens vogn og trak den til overgeneralens palæ. På Gottorp slot i Slesvig mødte ridderskabet for at tage pænt mod den hjemvendte konge. Overalt

112			
Zyfel.	giboren	gibuff.	Ljeboren im Jyfel 1824.
12.	Juni 26.	Juni 28.	Friedericks Marie Nielsen, eine Tochter von Jense Abolting-Blum = wifsen, Ljeborn und Ljebornbar Jyfel und Jyfel Jyfel Jyfel und Ljefen Jyfel, geboren Jyfel Jyfel in Nieblum. Jyfel Jyfel Jyfel Jyfel I Jyfel Jyfel Jyfel Jyfel und Jyfel VI, der in Jyfel Jyfel Jyfel Jyfel Jyfel Jyfel Jyfel Jyfel Jyfel

I 1824 besøgte Frederik 6. øen Før. Den 28. juni viste han overkrigskommissær, birkefoged og birkeskriver Nielsen i Nieblum den ære at holde datteren Friedericke Marie over dåben i St. Johannis kirke. Det blev naturligvis indskrevet i kirkebogen. På grund af kongens nærværelse fik barnet fire fornemme faddere, nemlig kongen, grevinderne Moltke og Knuth og overhofmarskal Adam Wilhelm Hauch.

på vejen til København blev Frederik 6. modtaget med parader, æresporte, kanontorden og hyldesttaler.

Dermed begyndte den sidste lange og mere »normale« del af kongens regeringstid. Ingen anden konge har i den grad som Frederik 6. udfyldt rollen som landsfaderen, med omsorg for alle gode mennesker, små som store, ikke mindst de første. Intet problem var for lille for ham. Han ville se embedsmændene på fingrene, lytte til befolkningen, og bidrage til forbedringer. Det krævede besøg ude i landet. Næsten hvert eneste år fra 1817 og til sin død tog kongen ud på en lang rejse gennem sit rige. Så regelmæssigt var der ingen af hans forgængere, der var draget af sted. Han kom overalt, især Jyllands fjerneste afkroge fik nu besøg. Militæret havde selvfølgelig stadig kongens interesse – rejserne kan med god grund kaldes revyrejser. De enkelte afdelinger blev inspiceret, der var eksercits og mønstring. Men

kongen så også på de civile offentlige indretninger. Han prøvede at opspore fejl og mangler, satte forbedringer i gang og kontrollerede, hvordan de blev ført ud i livet. Sådan også i Slesvig og Holsten, som på hver rejse fik et langvarigt besøg. Det samme gjaldt Lauenburg, som jo var ny erhvervet land.

Før hver rejse gik der brev ud til de lokale myndigheder med oplysninger om kongens rejserute. Det fremkaldte straks en febrilsk stemning, for man ville jo gerne give kongen en passende velkomst med æresport, festmåltid, parader o.l. Men sligt var ikke kongens stil. Landet var forarmet, der var landbrugskrise, og pengene kunne bruges bedre end til stads, mente kongen. »Kongen ønsker ved sin gennemrejse hverken borgerparader eller nogen anden slags højtidelig modtagelse – især ingen højtidelige taler, ingen overrækkelse af digte, ingen sang, for derved at forhindre enhver forsinkelse«, skrev statholderen i 1818 til Flensborg by. »På rejsen vil enhver modtagelseshøjtidelighed, som volder undersåtterne omkostninger, ikke være i overensstemmelse med kongens ønsker, som blot går ud på at gense de kære og tro undersåtter i hertugdømmerne og at få endnu bedre kendskab til det der tjener deres vel«, lød påbudet i 1823. Årligt blev det fremhævet, at kongen ikke ville tåle forsinkelser, men blot »nyde den landsfaderlige glæde at gense de kære og tro undersåtter i hertugdømmerne og selv på stedet lære bedre at kende alt hvad der kunne tjene deres vel«.

I 1740 havde oldefaderen Christian 6. udtalt næsten samme tankegang som Frederik 6. Men dengang under den barokke høj-enevælde var det blevet ved talen. Nu var kongen og tiden en anden. For Frederik 6. var det alvor. Da kongen i 1825 var på vej til Husum, fremhævede overhofmarskallen over for amtmænd Levetzau, at kongen foretrak at spise til aften, hvor han skulle bo. »Ligeledes er det en fast regel, at om der noget steds undervejs frembæres frokost, da må den kun – i ordets strengeste betydning – bestå i et stykke smørrebrød, siden kongen har befalet ikke to gange om dagen at ville gå til taffels. Hvis der spises til middag i Garding den 29. juni er det en selvfølge, at der ikke går til taffels i Husum«.

Den slags påbud voldte bekymring hos øvrighederne. På den ene side ville de jo gerne demonstrere en loyal og kongetro begejstring, men på den anden side skulle det nødig fremkalde kongens uvilje. Man måtte træde varsomt. Forud for besøget i Flensborg i 1824 lod magistraten sig underrette om, at Ekernførde havde tilladt sig at illuminere – det forlød, at kongen ikke havde taget det unødigt op. Altså kunne man vel gøre ligeså i Flensborg!

Ellers er der ikke tvivl om, at kongebesøgene i disse år nok kunne gøre

Til minde om Frederik 6.s ophold på Føør i 1824 rejste befolkningen i 1826 dette monument med følgende indskrift på dansk:

»Frederik den Siette

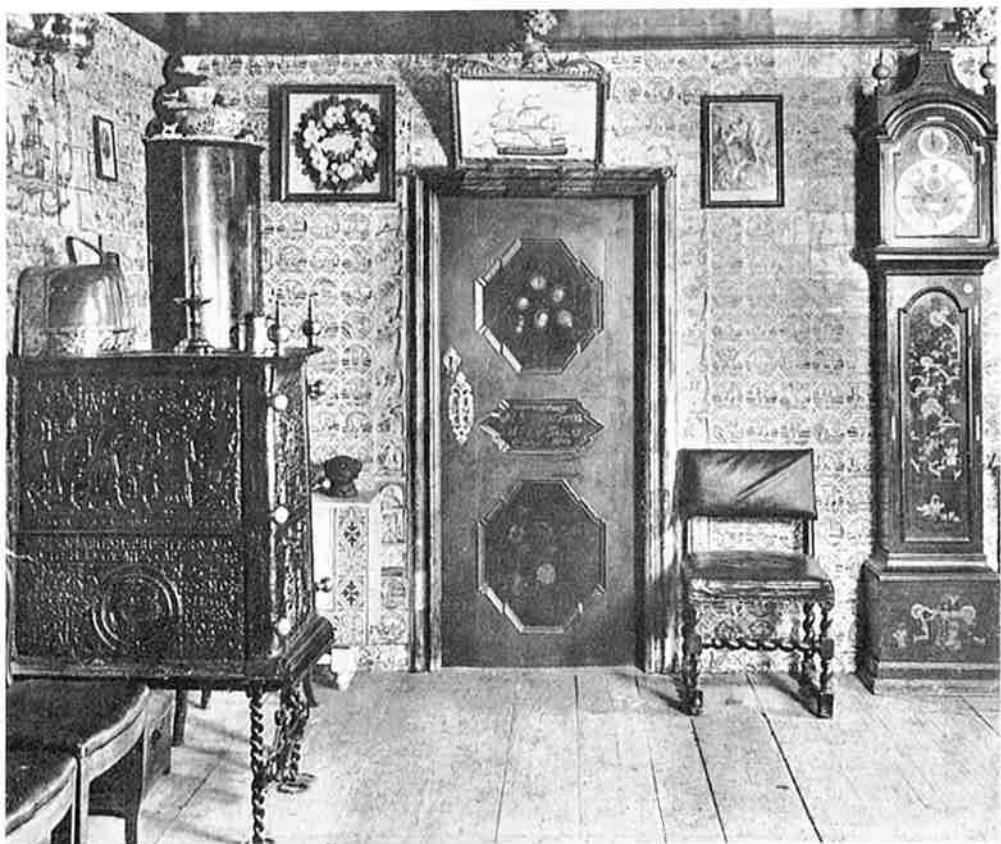
Giaestede Øen

Aaret MDCCCXXIV

Stenen bevarer Hans Navn

Hierterne Hans Minde«.

Foto i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Da Frederik 6. i 1825 besøgte vestkysten for at besigtige skaderne efter den store stormflod, overnattede han natten mellem 2. og 3. juli på Hallig Hooge i en ejendom på Hanswarft. Her kan man endnu se den fine stue, hvor han tilbragte natten i alkoven. Siden da er den fint udstyrede stue kendt under navnet »kongepeselen«.

de lokale embedsmænd nervøse. Kongen kom jo for at kontrollere dem – sågar i mindste detalje. Forud for et besøg i Slesvig by den 24. juli 1823 bebudede han således at ville tage snart sagt enhver offentlig indretning i øjesyn. Fra kl. 7 morgen ville han besigtige Gottorp slot og have og Overretten, og derpå rådhuset og fængslerne. Hos postmesteren skulle nogle diliger efterses, og hos brandvæsenet skulle der demonstreres sprøjter. Både Domkirken, Marie hospitalet og Grå kloster, Domscholen og frimurerhospitalet skulle besøges. Dagen efter ville kongen se Døvsommeinsti-

På Hallig Hooge besøgte Frederik 6. den 3. juli 1825 kirken for at se på skaderne efter stormfloden i februar. Han bestod genopbygning af kirkens vestvæg. Denne tavle minder om besøget og kongens gavmildhed. Gengivet efter Klaus Lengsfeld: Hallig-leben um 1900 (1998).

tuttet og Dårekisten, nogle militære indretninger og protokollerne hos toldvæsenet og i Gottorp amts administration.

Det kunne nok give søvnløse nætter hos nogle embedsmænd, og programmet var ikke atypisk. Året efter ved besøget i Flensborg blev brandspørjterne demonstreret og fængslerne beset. Kongen tog sig virkelig af den offentlige forvaltning og dens institutioner, de spæde spirer til vore dages velfærdsstat, som nu var ved at vokse frem.

En særlig forpligtelse følte Frederik 6., hvor nøden for alvor bankede på. I natten mellem 3. og 4. februar 1825 hjemsøgte den hidtil værste stormflod vestkysten. Især Nordstrand, Pellworm, Før og halligerne blev ramt. Omkring 800 mennesker blev offer for stormfloden langs hele Nord-søkysten. Det var derfor helt naturligt, at kongen tog ud for at se på skaderne på sin rejse i 1825. Han berejste digerne lige fra Meldorf i syd til Tønder i nord og sejlede over til Før, Sild og halligerne. På Hallig Hooge er endnu bevaret den såkaldte »kongepesel« [stadsstue], hvor majestæten overnattede natten mellem den 2. og 3. juli 1825.

Christian 8. – den civile konge

Endnu ti store rejser ud i sit rige nåede den flittige Frederik 6. i sin lange regeringstid. Den sidste i 1839 gik kun til Slesvig og Holsten. 71 år gammel holdt han da specialrevy ved Rendsborg, ganske som han havde gjort

det som 19-årig ung mand i 1787. Mellem den 19. og 26. juni sad kongen fra kl. 6.30 morgen til kl. 12 middag på hesten og overvågede sine tropper – arbejdet skulle jo gøres. Den 3. juli var kongen igen tilbage i København. Men 3. december 1839 løb timeglasset ud. Træt sov Frederik 6. ind, og efterfølgeren Christian 8. blev udråbt til hans efterfølger fra balkonen på det nye residenspalæ på Amalienborg.

Man kunne have troet, at de gamle traditioner nu blev brudt, for den nye konge var jo så anderledes, en mere blid og forfinet, kulturelt åben og interesseret person med sans for alt det skønne i tilværelsen, med sans for at nyde livets goder i fuld bredde. Den gamle konge havde da også en tid lang været fuld af skepsis over for efterfølgeren.

Sådan gik det bare ikke. I virkeligheden videreførte Christian 8. på allerbedste måde traditionerne fra Frederik 6.'s tid. Faktisk kulminerede kongerejsernes betydning for statsstyret netop under denne sidste enevoldskonge. Vel havde Christian 8. ikke forgængerens sans for eksercits og mønstringer, men til gengæld interesserede han sig levende for alle de civile institutioner. Ikke mindst fattigvæsenet, skolevæsenet og fængselsvæsenet skænkede han sin særlige opmærksomhed. Hans næsten årlige rejser gennem alle dele af riget blev en minutiøs kontrol af de lokale skoler, fængsler, og fattiganstalter. I by efter by bladede han i embedsmændenes protokoller for at se, om alt blev ført ordentligt. Det var et imponerende program kongen gennemførte – dagligt gennem 2-3 uger.

Kongen besøgte alle dele af sit rige, men Slesvig og Holsten fik altid det længste besøg. Her boede nemlig dronningens brødre, hertugen på Augustenborg og prinsen på Nør, her fandt kongen sit foretrukne ferieparadis på Før, og sin fødselsdagsadresse på slottet i Pløn. Her var der brug for hans særlige opmærksomhed over for de svære problemer omkring sprogsagen og de nationale modsætninger, som trængte sig på fra 1830'erne. Op mod to måneder opholdt kongen sig hver sommer i sine sydligste provinser.

Det var arbejdsrejser, hvor de offentlige institutioner blev eftersat i alle detaljer og embedsmændene taget i forhør. Især skolerne var kongens hjerte-børn. Han visiterede skoler i by og på land, og havde overalt et vågent blik for det danske sprogs vilkår. Kontrollen rakte fra vest til øst. I Nibøl besøgte han begge skoler og fandt undervisningen fortrinlig god – i den ene blev han modtaget med en frisisk sang. I Husum overværede han undervisning i både den lærde skole og borgerskolerne og fandt undervisningen upåklagelig. Også i forbindelse med de gentagne ferieophold på Før tog kongen sig tid til at se på skolerne. På List bemærkede han med utilfredshed, at der for at fortyske børnene var en skolelærer, som kun talte tysk. Under et besøg hos svogeren, prins Frederik på Nør ved Ekernførde,

besøgte han de lokale skoler og fandt skolelærerne gode. I øvrigt var stilen hos det fornemme herskab på Nør ligeså aristokratisk, som hos dronningens anden broder på Augustenborg. Augustenborgerne gav kun de allerfornemste adgang til taftet. F.eks. kongens sekretær J.P.Trap, den senere bekendte kabinetssekretær og forfatter af det kendte værk »Traps Danmark«, fik ikke adgang. »Den fornemme hertug vilde ikke vide af Blækhusets Indvaanere at sige«, skrev Trap maliciøst i sine erindringer.

Rådhus, arrester, tugt- og arbejdshuse, hospitaler, brandsprøjter og kirker var andre faste punkter på kongens »checkliste«. Sågar byernes bogholderi blev kontrolleret, og i fattighusene lagde han øre til de klager, som måtte fremkomme. I Bredsted klagede beboerne f.eks. over »knap føde«. I Flensborg benyttede han lejligheden til et besøg i den danske kirke, i dag kendt som Helligåndskirken. Det gav anledning til en kritisk bemærkning i dagbogen, som nok fortjener at blive draget frem: »Den danske Kirke afbenyttes, men trænger til Udbedring. Kloster Hospitals Directionen, under hvilken den ligger, ønsker den nedlagt og Forskiønnelserne anvendt paa Kloster Kirken, men jeg gjorde dem opmærksom paa, at det vilde ilde udtydes, om de nu vilde nedlægge den danske Kirke, og at dette ej kunde have mit Bifald. Forslag til Istandsættelse er indsendt til den S.H. Regierung«. I Slesvig besøgte han Døvstummeinstituttet og bemærkede, at »børn fra det dansktalende Schleswig ere ilde farne, naar de komme hjem, da de lære alt paa tydsk«. Derfor burde de i stedet sendes til det tilsvarende institut i Danmark.

Kirkernes tilstand og restaurering lagde han også mærke til, og i 1840 foretog han en udflugt til Danevirke, ikke i militært øjemed men i selskab med to historisk interesserede, som arbejdede med opmåling og beskrivelse af det gamle voldanlæg. Kongen gav ved den lejlighed ordre til, at enkelte murstykker skulle købes og bevares.

Ferieglæder på Før

Efter et så stramt program kunne kongen nok trænge til ferie. I 1842 indlogerede han sig for første gang på badestedet Før. Det blev indledningen til en tradition, som fortsatte frem til 1847. På Før nød han i fulde drag det friske miljø – badede dagligt, selv når det regnede, og vandet kun var 14°, gik ture, red og underholdt sig med de øvrige gæster på badestedet. Der ligger et næsten »borgerligt« skær over disse ophold. Kongen viste regelmæssigt sin taknemlighed over for føringerne: »Jeg gav Føringerne en Fest, Dansegulv var oprettet ved Havnen; Collasion [let måltid] om bord paa Dampskibet, som laae ved Siden af samme. Hele Bade Selskabet

Storegade i Vyk-paa Før under Kongefamiliens Ophold, 1842.

I 1843 udsendte S. Steenbock i Flensborg et litografi fra Vyk med vajende Dannebrog. Kort før 1. Verdenskrig blev det genudgivet som postkort af en udgiver på Før gennem Carl C. Biehls forlag i Gråsten. Nu med dansk tekst til minde om Christian 8.s besøg på øen i 1842. Postkort i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

indbudet. Der dansedes muntert og anstændigt til Kl. 3½, jeg tog hjem Kl. 12½«, skrev han i 1847.

Kongen havde blik for det lokale miljø, for folkloren, dragterne – og for de lokale skønheder. I det hele taget havde han et godt øje for det smukke køn. Allerede ved sit første besøg i landsdelen i 1840 noterede han sig de velklædte, smukke piger, som gav ham en festlig modtagelse i Helligbæk på vej mod Slesvig. I 1842 var modtagelsen på Før begejstret: »Ved Ankomsten til Føhr var en haje af festligsmykkede Føhrer Piger med Krands, i hvis Midte vi gik til min Logis«, skrev kongen i sin dagbog. Et par dage efter mødte han igen de mange Føhr-piger og koner forsamlet i stor mængde ved kirken. Snart efter fandt kongen ved en folkefest i Nieblum lejlighed til at gengælde deres opmærksomhed: »Jeg betalte Dansen for de unge Piger af Vester og Østerland Føhr, der havde modtaget mig; der dandstes to

Kristian VIII. Modtagelse i Vyk paa Før, Anno 1844.

Den 6. august 1844 ankom Christian 8. til Føør. »Jublene modtagelse«, skrev han i dagbogen. Den festlige modtagelse blev fastholdt på et litografi af S. Stenbock fra 1844. Stikket blev før 1. Verdenskrig også udsendt som postkort på C.C. Biehls forlag i Gråsten med dansk tekst. Postkortet er her gengivet efter et eksemplar i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Steder, der vare smukke Piger og jeg danste lidt med paa hver Sted, Folke Danse opførtes ogsaa«. En dag sejlede kongen til Sild, hvor de gode folk havde forstået at lave det helt rigtige program: »Diner hos Landfogden. Folkefest og Sylter Dans med 3 Kys i Kejtum«, hedder det i dagbogen.

Det blev i det hele taget en god sommer. Endnu var de truende skyer ikke rigtig trukket op i horisonten, så kongen kunne slappe af. Kongen »glædede sig over de smukke piger, særlig over en enkelt af dem og havde det rigtig godt, også oplivet ved erindringen om den gode modtagelse overalt i Jylland«, kommenterede sekretær Trap måske lidt indiskret denne sommer i sine erindringer.

Helt ferie var opholdet på Føør nu ikke. Kongen foretog udflugter til naboerne Pellworm, Amrum og Sild, og besøgte både skoler, kirker, fattighuse og lyttede til embedsmændenes og befolkningens klager eller an-

dragender. På Hallig Oland lovede han indbyggerne et bidrag til deres fattige. Samtidig modtog kongen under Før-opholdene en strøm af folk i audiens. De kom med ansøgninger om jernbaneanlæg, havneudbedringer og meget andet, og han førte lange samtaler med de kendte danske bønder Laurids Skau og Hans Nissen fra Nordslesvig, som ville forelægge ham deres andragender i bl.a. sprogsagen. Som årene gik blev disse audienser stadig mere byrdefulde og problemerne mere kontroversielle. Kongen tog sit arbejde med på ferie og måtte løbende tage sig af regeringsanliggender, skrive breve og tage beslutninger.

Loyaliteten krakelerer

Disse år i 1840'erne var en kritisk periode. Tydeligt og uimodståeligt tiltog modsætningerne og greb stadig større dele af befolkningen. Det var modsætninger mellem befolkning og embedsmænd, mellem liberale og konservative, mellem ejderdanske nationalliberale og tysksindede slesvigholstenere, mellem danskorienterede og tyskorienterede slesvigere, mellem dansk og tysk. Kongen søgte at holde helstaten sammen, men tiden gik ham imod. I 1840 udstedte han det såkaldte sprogreskript. Det indførte dansk som rets- og forvaltningssprog, hvor det var kirke- og skolesprog. Reskriptet blev selvfølgelig hilst med takkeadresser fra dansk side, men førte til protester fra tysk side. I kulisserne gjorde kongens svoger, hertug Christian August af Augustenborg, hvad han kunne for at sabotere kongens politik. For hertugen var der kun én mulighed for at holde helstaten sammen, når kongehusets mandsstamme efter alt at dømme snart døde ud: den augustenburgske slægt skulle have tronen.

Kongen reagerede med et klart nej. Den 8. juli 1846 udstedte han det såkaldte »åbne brev«, som fastslog, at kongelovens arvefølge var »i fuld kraft og gyldighed« i hele Slesvig og i Lauenborg, mens der kunne være tvivl for dele af Holsten. Det fremkaldte næsten et uvejr i hertugdømmerne. Hertugen protesterede, de to stænderforsamlinger gjorde ligeså, embedsmænd blev afskediget eller nedlagde deres embeder, og flere steder kom det til demonstrationer mod kongen og regeringen.

Alt dette mærkedes på kongens rejser i de sidste år. Nu var begejstringen ikke mere så enstonende som under forgængeren. Vel var stemningen i Flensborg loyal lige frem til de sidste besøg i 1846 og 1847. I sin dagbog skrev kongen om den jublende modtagelse, som han mødte i fjordbyen. Der blev afleveret takadresse for det åbne brev, Frederiksgarden og Christiansgarden paraderede, kongen var til fest og bal i Borgerforeningen, og fakkeltog ledsagede ham til hans logi. Også i Husum mærkedes tilsynela-

dende ingen mislyde i 1847. Da kongeparret ankom for at tage over til Før, var mange æresporte »opstillede i gaderne, blomsterguirlander prydede fast alle pumper, hvor toget gik, samt huse og andre genstande; en lille trop borgergarde samt skyttelaugets medlemmer toge i uniform og til hest kongeparret imøde og ledsagede samme til skibet. Der blev musiceret og dygtig hurra! raabt, en vrimmel af mennesker, som man her næppe før har set, var tilstede, og det smukke vejr begunstigede denne festlighed«, skrev kniplingshandler Jens Wulff fra Brede i sin dagbog.

Men sådan var tonen ikke alle steder. Da kongen kort efter publiceringen af det åbne brev i september 1846 ankom til Slesvig by på vej fra Før til Pløn, blev han mødt af »Gade Uordener med Hurraraab og Piben i Frederiksberg«. Endnu værre blev det om aftenen, hvor der forekom »de skienligste Gade Uordener af den laveste Pøbel; Hurraraab for Adv. Beseler og for de afgaaede Regjeringsraader, Piben uden for Amtm. Scheel og i Alleen ved Slottet. Politiet viste sig i hele sin Usselhed og den const. Politimester Rist uduelig, de militaire Patrouller brugtes ej heller med Kraft, dog fordrev en Patrouille under en Bürger Sergeant Jäger Pøbelen fra Controlleur Møllers Huus, som de vilde spolere«, skrev kongen oprørt i sin dagbog.

Det foregående århundredes opslutning omkring landsfaderen var brudt. Vel fortsatte kongen trods urolighederne sin rejse gennem det sydlige Slesvig og Holsten til Pløn. Men det skete nærmest på trods, for at vise at han havde situationen under kontrol. Ved ankomsten til Pløn den 12. september 1846 følte han sig beroliget: »Overalt modtaget med venlige Ansigter og fulgt af Bønderne til Hest. Saaledes udførtes den af mange saa frygtede Rejse uden mindste Ubehagelighed«, skrev han i dagbogen. Kongens 60-års fødselsdag blev også fejret med store festligheder i Pløn den 18. september – med troppeparade, gratulation og kur, stor diner i riddersalen og til slut soiré og bal. »Alt forblev saare roligt«, konkluderede kongen.

Netop i disse vanskelige tider fandt kongen det særlig vigtigt at rejse, »idet Kongen altid vinder Folkets Tillid ved at vise sig«. Sådan havde han sagt til statholderen, prins Frederik af Nør, da denne i 1843 advarede mod at rejse ned gennem marskegnene, hvor stemningen ikke skulle være for god. Men set med eftertidens bagklogskab må vi sige, at tilliden faktisk var brudt hos en stor del af befolkningen i det sydlige Sydslesvig og i Holsten. Den fælles dansk-tyske helstat vaklede.

Frederik Folkekær

»Badet kl. 10 for sidste Gang, desværre«, skrev Christian 8. den 7. september 1847 i sin dagbog. Dagen efter afsejlede skibet fra feriecøen Før.

Denne gang tog kongen nordover, måske ville han undgå de kritisk indstillede folk mod syd. Hjemrejsen gik i stedet over Trøjborg slot og til den kendte kniplingsfabrikant Wulff i Brede, som havde leveret dronningen så mange fine kniplinger. Den 17. september var kongen tilbage i København, hvor der straks var audienser og statsråd, som skulle passes.

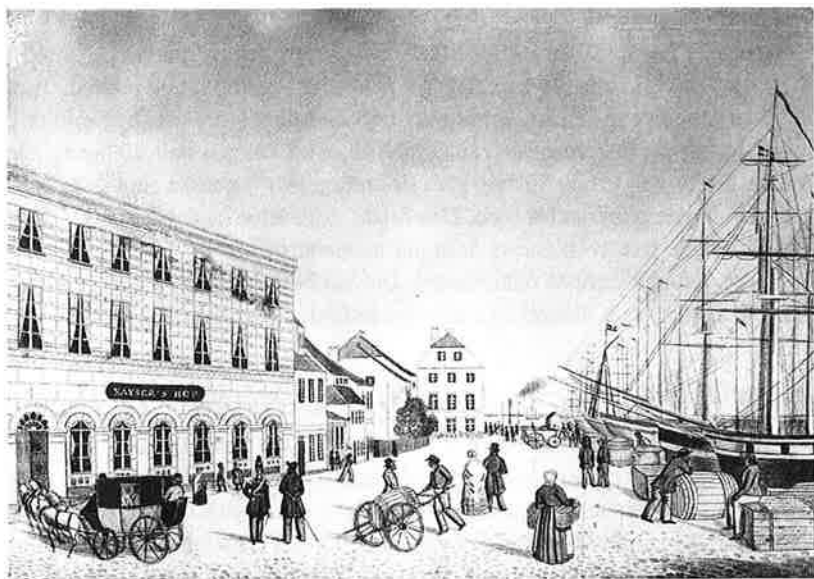
1847-opholdet blev kongens sidste i Slesvig. I januar året efter blev han pludselig syg, og den 20. januar 1848 døde han på Amalienborg.

Sønnen Frederik 7. besteg tronen. Hans regeringstid skulle få en helt anden karakter end faderens. Frederik 7. var »grundlovens giver«, og hans regeringspligter blev helt anderledes end faderens. Det kom til at præge hans besøg rundt i landet. Faderens ord fra 1847, at »Kongen altid vinder Folkets Tillid ved at vise sig«, gjorde sønnen dog helt til sine. I den danske del af helstaten gik de fuldt og helt i opfyldelse. Som næppe nogen af sine forgængere evnede netop Frederik 7. »at vinde Folkets Tillid ved at vise sig«. Frederik 7. blev den folkekære konge – en myte i levende live. Rejserne er en del af mytens baggrund.

Frederik 7. var en rastløs natur. Han havde det bedst under stadig aktivitet, og hans rejser blev talrige af mange grunde. Efter to mislykkede ægteskaber havde han fundet sin Louise Rasmussen. Hun skabte en ny harmoni i hans privatliv, et borgerligt-hyggeagtigt hjemmeliv. Men grevinde Danner, som hun blev betitlet efter vielsen i 1850, blev aldrig accepteret af den »fine portion« og ved hoffet i København. I provinsen derimod, i købstæderne og på landet og også på en del adelige gårde, tog man mod hende med knap så mange forbehold. Hun blev hyldet og kongen med. Det glædede kongen og gav ham lyst til at drage bort fra København og ud til de velvilligt indstillede folk i provinserne. Her kunne Frederik udfolde hele sin folkelige og tilgængelige charme.

Rejserne blev sande triumftog gennem en næsten endeløs række af æresporte med taler og hyldestigte til grundlovens giver og til hans hulde kone, med dineer og baller, borgerparader og skiveskydninger. Det selskabelige og folkelige kom i højsædet. Aldrig før havde det almindelige folk ud i brede kredse været engageret så stærkt i hyldesten, i by og på land. Demokratiseringen og den almindelige velstandsstigning viste sine resultater.

Til gengæld trådte de nøgterne regeringsopgaver i baggrunden under rejserne. Vel besøgte kongen stadig skoler og institutioner, så på havneanlæg og kanaler, og han gav audienser i stribevis. De militære pligter, troperevyer og parader, var også fortsat vigtige opgaver. Men alligevel havde rejserne ikke samme præg af tilsyn som under forgængerne. Frederik 6. ville have vendt sig i sin grav ved at høre om Frederik 7.s mange dineer og baller. Hans rejser var hyldnings- og turistrejser, hvor der blev taget hen-

Her i det fine hotel »Kayser's Hof« på Skibbroen i Flensborg indlogerede Frederik 7. sig, da han kom på det første egentlige besøg i byen i 1854. Akvarel af Fr. W. Otte ca. 1840-50 i Städtisches Museum i Flensborg. Foto i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

syn til kongens historisk-arkæologiske interesser. Særlig ofte så han på gamle kirker, slotte og ruiner, fik forevist historiske håndskrifter og andre historiske sager – eller han var selv på udgravning i Ringsted kirke, ved Jellinghøjene, i Nydam mose i Sundeved og i Torsbjerg mose i Angel.

For opbygningen af den danske nationalfølelse havde disse rejser sikkert en væsentlig betydning. Når folkets hyldest og begejstring – dets kærlighed – slog sammen om kongen, gav det ikke blot mening til hans valgsprog »Folkets Kærlighed min Styrke«. Det blev taget som udtryk for, at hele folket i den nyvundne demokratiske frihed stod last og brast med kongen, og at dette folk ville vise sin styrke, når det blev nødvendigt. Sidst i 1850'erne anede de fleste, at et uvejr var på vej. Da gav den folkelige begejstring omkring kongen på hans rejser ud i landet næring til troen på en dansk uovervindelighed. Det var en opium, som gav politikerne en falsk følelse af sikkerhed. Det viste sig i 1864, da det for alvor gik løs. Dette skæbnesvangre perspektiv må huskes, når man læser de mange begejstrede skildringer af kongens modtagelse rundt i landet.

Under Frederik 7.s rejser stod Slesvig – og især den del af landsdelen, som

vi i dag kalder Sydslesvig – i centrum, i endnu højere grad end under forgængerne. Efter 1850 samledes alle kræfter om det nyvundne og truede Slesvig. Slesvig skulle vindes varigt for Danmark – sprogligt og politisk. Her blev der arbejdet på reformer, her blev der investeret store statslige midler i dansk kultur og historie. Det var en politik, som kongen helt kunne følge. Måske derfor valgte han Slesvig som sit »refugium« – ganske som de to forgængere havde gjort det før ham. Den første store rejse fandt sted i 1854. Fra 1857 tilbragte han hvert eneste år et par måneder i Sydslesvig, med Glücksborg slot som det kæreste opholdssted. Det var bestemt ikke velset i regeringen i København, at monarken i så lange perioder skyede hovedstaden.

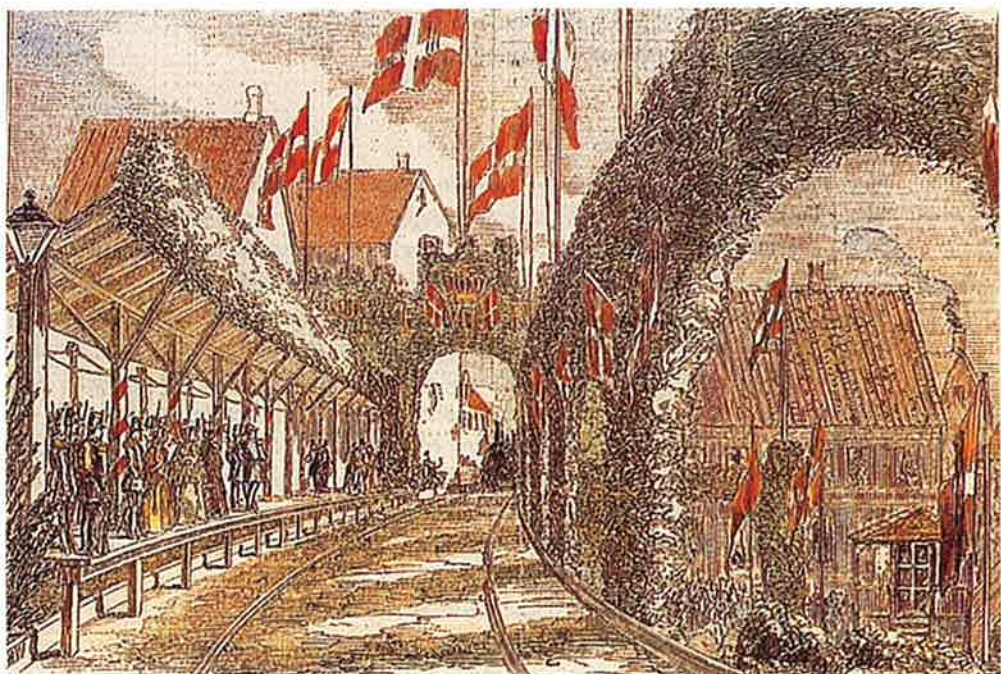
Indvielsen af Kong Frederik VII.s Sydslesvigske Jernbane

Den 23. oktober 1854 tog Frederik 7. og grevinden sammen med ministeren for Slesvig, krigsministeren, og de højeste embedsmænd ved hær og hof af sted på det første egentlige besøg syd for Kongeåen. Det skete med dampskib. Siden Frederik 6.s dage fra sidst i 1820'erne var dampskibet taget i brug ved disse kongerejser. Frederik 7. rejste som regel med tog til Korsør og derfra med dampskib direkte til Flensborg eller Holnæs. Det betød at ruten ikke mere gik nordfra over Haderslev, men at kongen landede direkte i Sydslesvig. Her lå nu centrum for kongens ophold. En ny tids teknik havde ændret kongens rejserute.

Foran kongen lå et stort og travlt program, som gennem den følgende måned førte fra øst til vest og fra syd til nord i de tre hertugdømmer Slesvig, Holsten og Lauenborg, fra Flensborg til Mølln og fra Altona til Rødding Højskole. Denne 1854-rejse var et modstykke til kongens »Erikskata« gennem Nørrejylland i 1852. Fra officiel side håbede man, at rejsen ville demonstrere en loyal stemning også hos statens tyske befolkning, og dermed vise at freden og helstatspolitikken havde reelle muligheder.

Flensborg, Slesvigs nyskabte regeringsby med den loyale indstilling og de mange fremtrædende institutioner og embedsmænd, var det naturlige udgangspunkt. Kongen tog ind på det flotte hotel »Kayser's Hof« ved havnefronten, og efter den første kur for lokale honoratiores begyndte så et hæsblesende program. Den 25. oktober om morgenen indviede kongen den nye »Kong Frederik VII.s Sydslesvigske Jernbane«. Den forbandt Flensborg med Tønning, og skulle fremme den fremvoksende samhandel med England. Kl. 9.30 steg kongen om bord i den pragtfulde kongevogn på banegården i Flensborg. Den var prydet med kongekroner og fornemt lakerede vægge og havde al moderne komfort.

Under musik og jubel dampede toget med kongens fornemme følge af

Ved indvielsen af Kong Frederik VII.s Sydslesvigske Jernbane den 25. oktober 1854 var der indrettet en provisorisk festbanegård ved Angelbogade i Flensborg. Dagen blev fastholdt i dette farvelagte stik. Stadtarchiv Flensburg.

sted. Uden ophold gik det til Husum – langsomt passeredes banegårdene undervejs, som alle var udsmykket i dagens anledning. I Eggebæk var der f.eks. bygget en æresport med indskrifterne »Velkommen blandt Dine Troe Slesvigere« og »Gud sign vor Konge god!«. Da kongen kørte forbi, sang skolebørnene »Kong Kristian stod ved højen Mast«.

I Husum blev herskerne modtaget med kanonsalut, klokkeklang, musik, og fædrelandssange, og under æresporte og gennem en skov af Dannebrog kørtes til slottet til en kort modtagelse for de lokale embedsmænd. Gaderne var fint fejtet og bestrøet med sand og grønt og blomster.

Det egentlige hovedpunkt i Husum var imidlertid frokosten hos den engelske baneentreprenør, Sir Morton Peto, på hans flotte dampskib i havnen. Her gav Peto alle tiders spisning – og der var taler på dansk, engelsk og tysk og masser af skåler. Sir Peto udbragte skåler for kongen og grevinden, kongen skålede for Dronning Victoria og siden for den lykkelige

baneentreprenør. Mon ikke selskabet var noget træt, da det kl. 16 satte sig i toget for at køre tilbage mod Flensborg?

Grevindens hurra

Hvis der blev blundet undervejs, var det klogt, for i Flensborg ventede næste programpunkt. Kl. 19.30 rullede kongens vogn op foran teatret. Her havde direktør M.W. Brun fra Odense Teater med god statsstøtte gennem flere år givet gæsteforestillinger. Alle kræfter og midler var sat ind på at gøre denne kongelige aften til noget særligt. For at sikre et fuldt teater var der på forhånd annonceret med nedsatte billetpriser.

Men allerede på denne første aften af kongens ophold kom det til en episode, som viser nogle af de småproblemer, som fulgte med på kongens rejser. Det var spørgsmålet om hyldesten til grevinde Danner.

Brun havde sammensat en værdig festforestilling: En prolog med sange, en arie af »Barberen fra Sevilla« og endelig det lille sygestykke »Skatten, eller staa ikke paa Lur« af Mehul. Allerførst spilledes ouverturen til Elverhøj, og forsamlingen sang »Danmark, dejligst Vang og Vænge«.

Tilskuerpladsen var rigt smykket med blomsterguirlander, og der var kreeret en særlig dekoration af hvid silke og rødt fløjel med guld kroner, hvor prologen skulle fremsiges. Et smukt arrangement var det, skrev Brun i sine erindringer og fortsatte: »Da kongen og grevinden var trådt ind i logen og jubelen og fanfarerne et øjeblik ophørte, vendte han sig om til mig og sagde: »Det er kjønt, rigtig kjønt, Brun«. Ministeren for Slesvig, grev Karl Moltke, var der også, og han hilste på Brun med ordene: »Det ser virkelig godt ud. Ja, i aften skal vi se, hvad De duer til og om De er de Penge værd, vi anvender paa Dem«. »Jeg bukkede pligtskyldigst«, skrev Brun.

Det gik også meget godt, beretter Brun i sine erindringer – bortset fra én episode. Da prologen var kommet til følgende vers, henvendt til kongen:

»Og naar engang Dig Vejen bli'er for tung,
Naar miskjendt Du Dig ser af dem, Du elsker,
Da kast kun kjækt dit aabne Blik
Tilbage paa Din svundne Slægt og Stamme,
Hvorfra saa mangan Stordaad udgik;
Thi ned fra Himlen fjerde Christian
Med Bifaldssmil sit Øje paa Dig fæster,
Opmuntrende Dit Mod, Velsignende Din Virken!«

»aabnede Baggrunden sig og man saa i Skyerne et bemandet Skib, på hvis

Dæk Kristian den 4de stod, støttet til sit Sværd. Da Kongen saa Tableauet, reiste han sig og blev staaende, til Prologen var forbi, og da Resten af Sangen var sunget og Tæppet rullet ned, gjentoges Hurraerne i det uendelige.

Jeg var naturligvis glad over, at Alting hidtil var gaaet saa godt og vilde netop ile ned paa Theatret, da en meget velklingende Stemme oppe i anden Etage raabte:

»Es lebe die Gräfin von Danner, hoch!«

Det gav et lille sæt i mig, *det* stod der nemlig Intet om i Programmet, men der var nedlagt hemmeligt Forbud mod det i Instruxen. Imidlertid modtog Publikum dette leve med livlige Hurraraab, og Kongen lo og nikkede til Ministeren, som sad i Logen paa hans højre Side. Da jeg stod lige bagved hans Majestæt, fulgte jeg uvilkaarlig hans Hoveds Bevægelse hen mod Greven og mødte et Blik og to Rækker Tænder, som tilstrækkelig forkyndte, hvad jeg kunde vente mig, naar Forestillingen var forbi.

Efter dette kunne Brun vente et Nachspiel. Næste morgen var han tilsagt til audiens hos kongen på hotel »Kayser's Hof«. Han kom sidst i den lange række af audienssøgende. Kongen »havde sin Pibe i Munden og sin Fez paa Hovedet og saa rigtig fornøjet ud. Han rakte mig Haanden og sagde paa sin ligefremme, hjertelige Maade: »Jeg maa takke Dig for igaar, vi morede os godt; men især morede jeg mig over det Ansigt, Greven satte op, da de raabte Hurra for min Kone. Jeg kunde ikke bare mig for at le; og han lo atter og skød sin Fez frem og tilbage paa Hovedet«. Så måtte Brun åbenbare, at ikke han selv, men en bødkermeister Hansen fra den nordlige del af byen havde fundet på at udbringe dette »ulovlige« leve for grevinden. Det fik kongen til pludselig at skifte stemning, han havde jo troet, at Brun var ophavsmand til hyldesten til grevinden. Brat blev kongen kold og afvisende – sådan var Frederik 7. kendt for sine stemningsskift. Først da Brun havde fremhævet, at han havde fulgt sin instruks, og at kongen ikke måtte tvivle på hans hengivenhed, lod kongen sig formilde: »Men Bødkeren i »Norden«, han havde ingen Instrux, han! Og Publikum heller ikke, og det var bedre, meget bedre. – Ja, gaa nu med Gud og endnu en Gang: Tak for i gaar!«

Knap så behagelig var den efterfølgende audiens hos grev Moltke. Han måtte jo forhøre Brun, der mentes at have været ophavsmanden til dette »Hoch« og derved foranlediget en demonstration, som ministeren netop skulle forebygge. Det endte med, at de to herrer skiltes i bedste stemning.

Bal i Borgerforeningen

To dage efter var der bal i Borgerforeningen. Det var første gang Frederik 7. besøgte denne ærværdige forening, hvor faderen var kommet flere gan-

ge, og hvor han selv skulle finde sig så godt til rette. Det blev til gentagne besøg i de følgende år frem til 1863. Teaterdirektør Brun var med denne første gang og giver en ganske morsom beretning fra festen og de særlige etiketteproblemer.

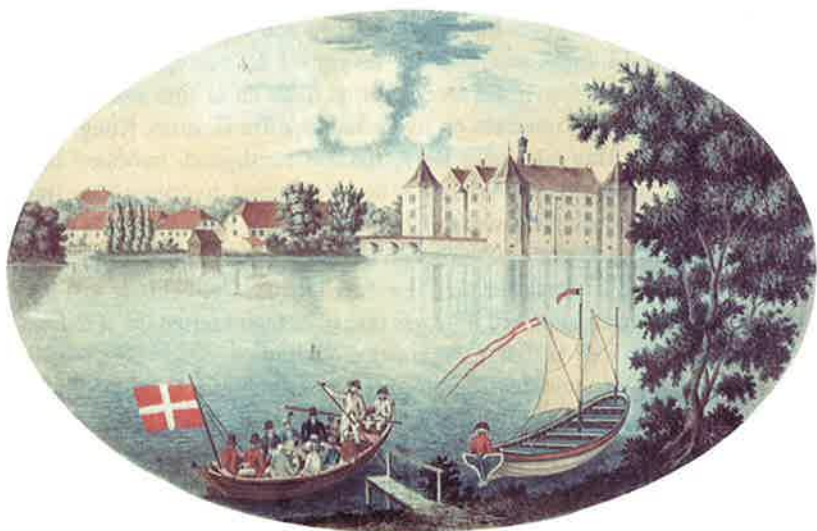
Det store spørgsmål, som der blev snakket meget om i den fine inderkreds, var hvem der skulle åbne ballet med grevinden. Da aftenen begyndte, var den øverste kvadratside af salen forbeholdt kongen, grevinden og deres omgivelser; de øvrige gæster placerede sig ned ad de to andre kvadratsider, efterhånden som de kom. Brun og kone kom tidligt, fik en udmærket plads og kunne se alt, hvad der foregik.

Endelig var den store sal i Borgerforeningen fuld, og fanfarer bebudede kongens og grevindens ankomst. De tog plads på to ophøjede sæder i midten af den øverste kvadratside, og formanden, kommerceråd Paul Hansen jr., trådte frem og holdt en tale, efter Bruns opfattelse meget lang, meget højtravende og meget kedelig. Efter afsyngelse af en til lejligheden forfattet sang blev der spillet op til polonaise. Kongen hviskede sin overhofmarskal noget i øret – og trådte så frem og bød fru Johanne Schmidt op til polonaisen. Fru Schmidt havde under krigen gjort sig fortjent ved sin utrættelige omhu for de sårede.

Så ventede alle åndeløst på næste skridt: Hvem skulle byde grevinden op? Hofmarskallen trådte hen til minister Carl Moltke og hviskede ham noget i øret. »Jeg glemmer aldrig det Ansigt, Excellencen satte op, da han rejste sig, og det Smil, han tvang frem, da han gik hen og bød Grevinden sin Haand!.. Det er klart, at Hs. Excellence var bleven overrumplet, og Grevinden, som rimeligvis ikke var uvidende derom, søgte derfor med sit virkelig beundringsværdige Konversationstalent at bringe ham i godt Humør igjen«, mente Brun.

Derpå begyndte ellers polonaisen, kongen med fru Schmidt, ministeren med grevinden og så i en uendelig række alt, hvad der kunne krybe og gå. Der blev danset til midnat, og så var der spisning. Kongen takkede sine kære og tro slesvigere. Det blev sent på natten, før kongen forlod selskabet, mens kanonerne i Borgerforeningens have gav salut.

Opholdet i hertugdømmerne varede i endnu tre uger. Kongen besøgte latinskolen i Flensborg, var i Slesvig til overdådig middag på rådhuset, berejste Holsten, Altona og Lauenborg, og til sidst Nordslesvig, hvor bl.a Rødding Højskole fik besøg. At dømme efter referaterne i den loyale tysksprogede avis Flensburger Zeitung var hyldesten og begejstringen i Slesvig grænseløs. For de sydlige områder blev indrømmet, at det kneb med den folkelige hyldest. Der blev også talt om, at kongen nogle steder blev mødt med slemme tilråb. I Pløn udeblev ridderskabets damer demonstrativt fra samværet med

Glücksborg Slot, kongens foretrukne opholdssted på Slesvig-besøgene fra 1857 indtil hans død i 1863. Billedet her skal angiveligt gengive et selskab på sejlads i slotssøen i 1803. Foto i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

grevinden. Hvis grevinden havde ventet hyldest i disse egne, udeblev den ellers var i bedste fald kunstig. Man fortalte, at når hun mærkede, at embedsmændene dernede helst ville undgå at hilse på hende, plejede hun at tage sin parasol for dog at se de herrer bøje sig. Hos de fornemme tyske herrer gjorde kongens djærve godmodighed heller ikke sin virkning. Regeringens politik havde ikke fremmet samlingen omkring kongen. Avisberetningernes hurra-patriotisme dækkede ikke i alle tilfælde den fulde sandhed.

Det første Glücksborg-ophold

Fra 1857 blev Glücksborg slot den faste base under besøgene. Her langt borte fra København var kong Frederik sin egen, fri af mange bånd fra regeringen i København, og han kunne rigtig dyrke det jovialt-festlige samvær, hvor hans personlige charme kom til fuld udfoldelse. Hos ministrene var hans fravær ikke populære og det i stigende grad i hans seneste år. Det var besværligt at skulle opsøge kongen på Glücksborg for at afæske ham en afgørelse, og det kunne være svært at lokke ham bort fra Glücksborg for at holde de nødvendige statsråd. Ministrene frygtede nok også, at intrigerne florerede omkring kongen i det fjerne Slesvig.

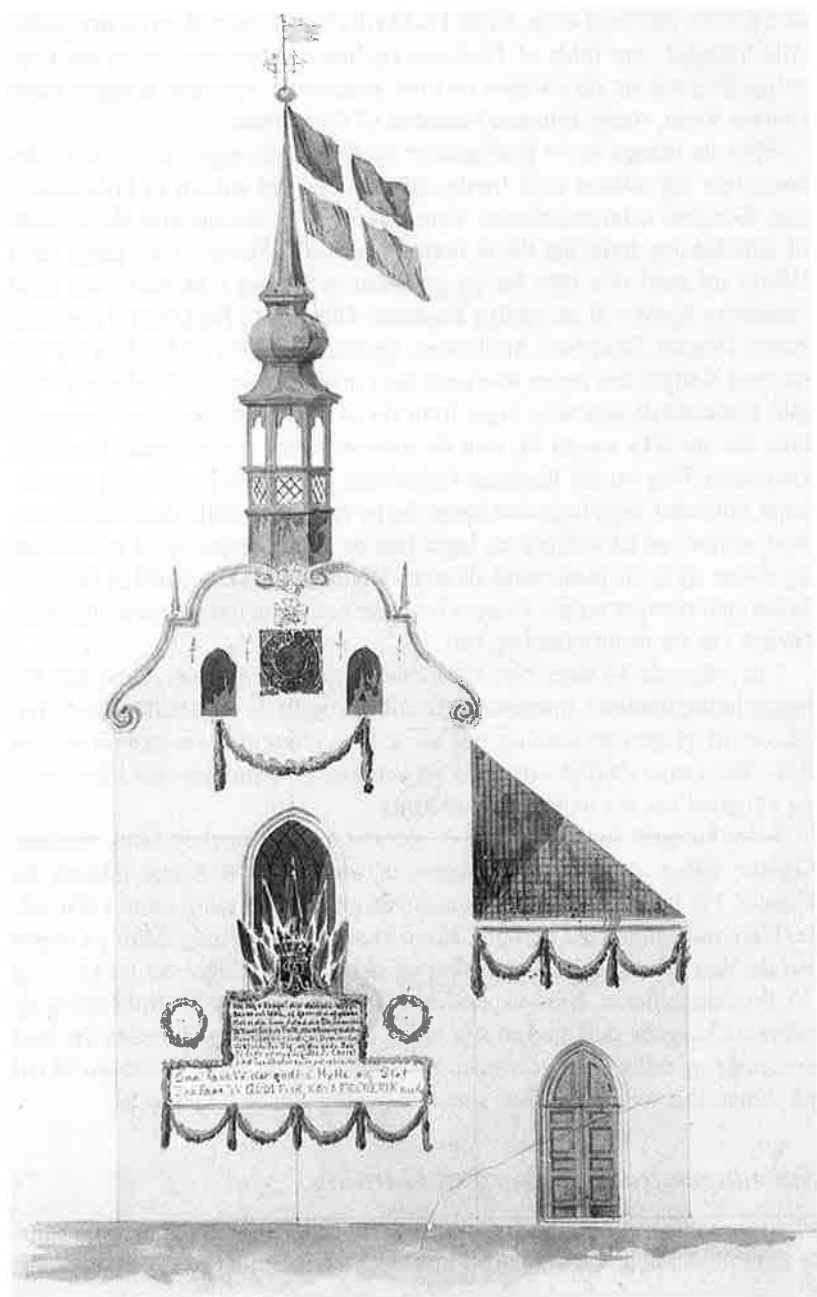
»Glücksborg-æraen« blev indledt, da kongen den 4. oktober 1857 ankom fra Tønder efter 14 dages anstrengende festrejse i det nørrejske. I Tønder holdt den dansk-nordslesvigske fører Laurids Skau en af sine store taler til kongen, og kongen fik overrakt en hyldestadresse fra friserne. Kongen var rørt og takkede: »Hav tak, kære Børn, for den Kærlighed, hvormed I har modtaget mig, og hav ligeledes Tak for den Venlighed, hvormed I har imødekommeth min Hustru. Naar vi ses igen, haaber jeg at finde Eder alle enige. Saavel Danske som Tyske og Tyske som Danske værer forsikrede om, at jeg omfatter alle mine Undersaater med lige Kærlighed«. Det behøver vist ikke siges, at kongens velmente ord ikke var nok til at tage kraften ud af den nationale spænding, som vitterligt var under udvikling.

I Flensborg blev modtagelsen stormende. Vilhelmine Schmidt-Phiseldæck, som var datter af den danske præst ved byens St. Hans kirke, fortæller: »Kongen kom kørende fra Byens nordlige Udkant gennem dens hele længde for at tage til Glücksborg, og store Forberedelser var gjorte for værdigt at modtage ham. Ikke alene Byens og Omegnens Embedsmænd, baade gejstlige og verdslige, samledes for at hilse paa ham ved hans Indtrædelse paa Byens Grund, men Lavene stillede under deres Oldermænd med Faner og Emblemer. De droge fra den sydlige Del af Byen helt igennem denne og dannede derefter Espalier langs den Vej, Kongen skulde befare. Regnen skyllede ned, men intet kunde rokke den Alvor og Værdighed, hvormed dette gammeldags Optog gik for sig, naturligvis anført af Tømmerne, der gik strunke, hver med sit Vinkelmaal i Haanden; dernæst kom Murerne, og saaledes hvert Lav efter den haandværksmæssige Rangforordning. Noget af det morsomste var Slagterne; ligeefter Banneret med den obligatoriske Stud fulgte Mestrene i fine sorte Klæder; dernæst Svendene i blaa-og hvidstrib-

Helligåndskirken i Flensborg var smukt udsmykket, da Frederik 7.s kørte forbi den 4. oktober 1857. Skolebørnene dannede spalier, drengene bar faner, pigerne strøede blomster. Kongen holdt stille og lyttede til sangen og så på indskriften. Den lød:

»Hil Dig, o Konge! – den danske Kirke,
Den er jo vel lille, gammel og graa,
Men er den kun Aandens Dannevirke,
Til Trods for hver Trold den staar og skal staa!
Mens Tiderne rinde til Dommedag,
Vi stride for Gud og den gode Sag,
Og bede ydmygelig: »Jesu Christ!
Lad Sandheden sejre, nu og tilsidst!«
I Hytte og Slot vi faa da Guds Fred:-
Saa faa vi det godt, Kong Frederik med!«

Tegning i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

de Skjorter, alle med store, hvide Forklæder for, hvorfra Regnen dryppede. Alle Vinduer vare fulde af Tilskuere og Spændingen stor. Selve det kongelige Tog tog sig ikke videre ud i det græsselige Vejr, dog Kongen kørte i aaben Vogn, stadig løftende Haanden til Pikkelhuen«.

Efter de mange ugers festligheder og det meget regnvejr var alle i det kongelige tog sikkert godt trætte, da man endelig ankom til Glücksborg slot. Kongens kabinetssekretær Trap skriver: »Jeg var saa træt, da jeg kom til Glücksborg, hvor jeg fik et herligt Værelse i Slottets 3die Etage med Udsigt ud mod den lille Sø og gennem et Udhug i Skoven over mod Flensborg Fjord – af de idelige Festtaler, Hurraraab, Fakkeltog i den sene Aften, Dinerer, Souperer, Audientser, Snakken med Per og Poul, at jeg nød ret med Vellyst den næste Morgens Ro i nogle Timer og fik Materialet til min Danmarksbeskrivelse taget frem for at sysle lidt med den – men det blev der nu ikke meget af, kun de løbende Correcturer kunde besørges. Den næste Dag var det Kongens Fødselsdag ...«. – Man ser for sig den udkørte hofmand, som langt om længe ånder fred i den stille oktobermorgen. Ved vinduet ud til voldgraven tager han de kære papirer op af rejsekisten og nyder rigtig at pusle med sit store Danmarksværk – indtil al hurlumhejen igen trænger sig på. Dagens hektiske hofliv og larm melder sig ubønhørligt i al sin forvirrethed og uro.

I de følgende 14 dage blev Glücksborg som en myreture. Fine folk fra begge hertugdømmer strømmede til audiens og til de næsten daglige tafler. Masser af nysgerrige kom agende for at få et glimt af al stadsen og de fine folk. Tre gange dagligt kørte der en rummelig »omnibus« fra Flensborg, og alligevel var der mangel på køretøjer.

Selve kongens fødselsdag den 6. oktober oprandt med en smuk morgen. Ganske tidligt vækkedes majestæten af teaterdirektør Bruns selskab fra Odense. Fra både i søen gav de kongen en gratulationssang, »som i den stille, klare morgenluft lød herligt«, skrev Flensburger Zeitung. Midt på dagen var der den helt store gratulationskur og så taffel for 150 gæster fra kl. 17 til 20. Regeringschefen, konseilspræsident Hall, var kommet fra København og udbragte kongens skål med en stor tale. I de følgende dage fortsatte det med audienser og tafler – og grevinden inviterede Glücksborgs skolebørn til bal på slottet. Det var en tradition, som hun gentog alle de følgende år.

Spisninger fra Flensborg til Garding

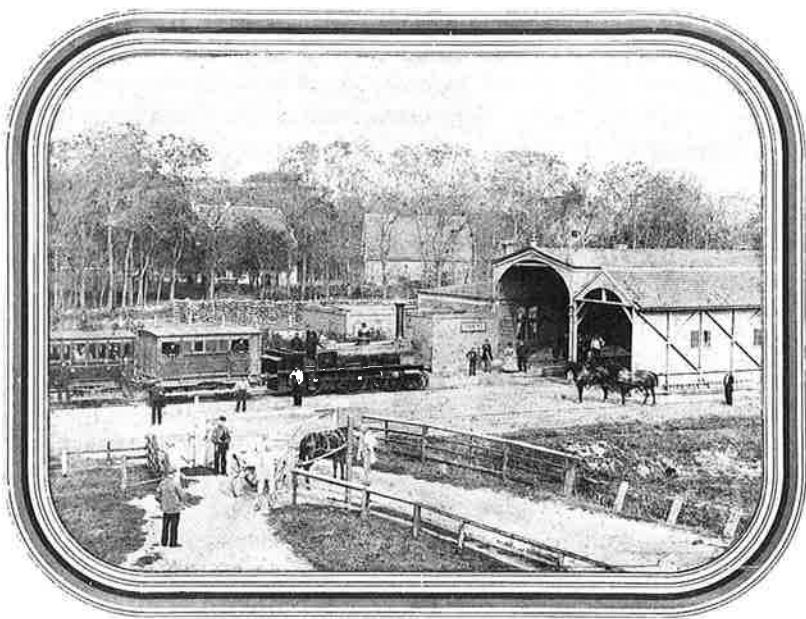
Flensborg blev ikke glemt. Byen rullede sig rigtig ud, når majestæten skulle komme. Vilhelmine Schmidt-Phiseldeck skriver: »Byen var illumineret,

ikke alene paa Hovedgaden, men ogsaa Sidegaderne, hvad man ved senere lignende Lejligheder sparede. Paa Jærnbanebroen, der gaar over Angelbogade i Højde med Husenes Tage, var der af smaa Gasflammer dannet Kongens pragtfulde Navnetræk i Midten, medens hele Broen var oplyst af smaa Flammer som Perler. Denne Dekoration, der dengang var noget ganske nyt, vakte megen Opsigt, og alle maatte se det. Man vadede derhen i strømmende Regn under sin Parapluie og gik saa hjem med en god Samvittighed; thi noget smukkere var der ikke at se. Denne Opmærksomhed var vist Landets Hersker af de i Byen boende Englændere, der havde haft Jærnbaneanlægget i Entreprise for deres foretagsomme Landsmand, Lord Peto«.

Besøget den 12. oktober 1857 blev en tour de force. Kongen besaa regeringsbygningen, banegården med de flotte nye pakhuse, Duborg slots ruiner, kirkegården, spiste frokost i St. Nicolai skyttegilde (hvor i dag Skoleforeningen holder til), han var i den helt nye latinskole og beundrede dens samlinger og ogsaa adjunkt Engelhardts oldsagssamling. Alle byens kirker fik besøg inden festdineen i den fine forening »Harmonien« og det store aftenbal i Borgerforeningen. Et godt helbred skulle der til!

Kongen var glad for besøgene i Flensborg, ikke mindst for besøgene i St. Knudsgildet. Her bakkede brødrene fuldt op om kongen. Da han engang havde været alvorlig syg, og der blev holdt takkebøn i kirkerne for hans helbredelse, mødte St. Knudsbrødrene in pleno i fuld skytteuniform for at vise deres loyalitet og hengivne sindelag, fortæller præstedatteren Vilhelmine Schmidt-Phiseldeck. På sin fødselsdag i 1857 var han blevet optaget som æresmedlem i Knudsgildet, og den 21. oktober gav han en fest for de gode gildebrødre. Ved skydningen lykkedes det majestæten at skyde kongeskuddet. Kabinetssekretæren skriver: »Der var tillige Skydning, og Kongen var heldig og traf midt i Skivens Centrum. Oldermændene sagde med Rette: »Ingen Konge i hele Verden kunne gjøre det bedre«.«. Det gav høj stemning til den efterfølgende spisning for de op mod 100 deltagere. Frederik 7. blev bænket mellem oldermænd Kruse og årets konge. Trap skriver: »Efter Skydningen gik man til Bords, Kongen havde bragt en gammel Sølvkande med som Gave til Gildet; han lod den fylde med Mjød og drak Brødrene til samt lod den derefter gaa rundt. Stemningen var uovertræffelig. Kongen var gemytlig og naturlig blandt disse jevne Folk. »Nej saaden en Konge gives der ikke Mage til i Verden«, sagde En af dem, »vel er jeg en fattig Mand, men ikke for 100 Rdl. vilde jeg have undværet denne Dag«.

Hvis kongen var træt efter festen, nyttede det ikke noget. Om aftenen var

Banegården i Tønning på Frederik 7.s Sydslesvigske Jernbane, fotograferet ca. 1860. Her ankom Frederik 7., da han den 13. oktober 1857 var på besøg i byen og lod sig veje på pakhusets vægt. Foto i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

der festforestilling i et propfyldt teater og the hos overpræsidenten, inden man kunne gå til ro.

Alt sammen satte sig på de kongelige sideben. Det kunne tilskuerne se – og det blev også røbet i avisen, da den berettede om en af kongens udflugter. En dag gik turen vestover med banen. I Tønning blev han modtaget med al den sædvanlige hyldelse og beså så rådhuset, kirken og havnen med de store nye anlæg til Englandseksporten, landingsbro, pak- og varehuse. Han var i det kongelige pakhus med den store vægt. I godt lune besteg han vægten og lod sig veje. 243 pund sagde viseren, »en notits som, vi ikke vil forholde læserne«, skrev Flensburger Zeitung. Alle kunne nu læse, at kongen trivedes!

Og den gode forplejning fortsatte. Turen gik videre »tilvogns til Garding«, skriver Trap, »hvor Kongen med Gemalinde boede hos Pfenningemester Petersen. Om aftenen gav Eiderstedterne et Festmaal tid »ohne Rücksicht auf den Kosten«, som det efter gammel Skik hed. Næste Dag var Kongen ude ved Digerne og besøgte en af de gamle store Marskgaar-

de; han gav derefter Taffel i Garding for Eiderstedterne. Stemningen var fortreffelig overalt«, mente den ellers ret kritiske hofmand.

På Glücksborg

Sådan drog kongen den 27. oktober 1857 tilbage til Frederiksborg på Sjælland i den bedste stemning. Ikke mærkeligt at han kom igen. Hvert eneste af de følgende år, bortset fra 1861, drog han til Glücksborg, og her døde han i november 1863. Disse sidste fem ophold i det slesvigske blev de længste. Slesvig dominerede i disse års rejseprogram. Der blev tale om egentlige sommer- og efterårsophold, Slesvig var ikke blot en etape på en længere rejse.

Ruten gik normalt fra København med tog til Korsør. Her indskibede kongen og grevinden sig i det kongelige dampskib »Slesvig«. Så stævnede skibet mod Holnæs. Her var der som regel sørget for en jublende modtagelse. Æresport var stillet op, og børn fra de lokale skoler sang for majestæten. Præsten i Glücksborg sørgede for en høj-national modtagelsestale. Ledsaget af embedsmænd og honoratiores kørte de fine vogne ind til slotet, og man indlogerede sig. Så begyndte det blandede program.

Allerede straks efter ankomsten var der audiens for de lokale embedsmænd – derefter fulgte andre audienser. Som regel var der offentlig audiens hver anden torsdag. Her kunne alle og enhver møde op. Mange har berettet om en venlig modtagelse hos kongen. Men det kunne også gå anderledes. Den 14. oktober 1859 mødte en gdr. Otzen fra Tøstrup, en af de stærke kritikere af den danske sprogpolitik, frem med en sproppetition. For at understrege sin henvendelse var han fulgt af ca. 200 landboere. Det var noget af en provokation, så kongen tog den skarpe mine på. »Jeg er gerne beredt til«, svarede han Otzen, »at tage mod mine undersåtters bønner og andragender, forudsat de bringes frem på passende måde. Men i dag er I kommet i masser, og på den måde bliver bønnen til en demonstration, og den slags vil jeg ikke vide noget af. Du er kommet her som ordfører for mængden dernede, og jeg gør dig ansvarlig for, at alt går ordentligt og roligt til, og at folkene snarest begiver sig hjem igen.

Hvad selve sagen angår, er samme jo genstand for en petition fra sidste stænderforsamling og vil blive besvaret af denne forsamling, så snart den træder sammen«.

De lange ophold på Glücksborg blev en blanding af ferie og varetagelse af repræsentative funktioner. Årligt på kongens fødselsdag den 6. oktober var der stor modtagelse af embedsmænd og honoratiores og derefter taffel for op mod 200 indbudte. I 1863 indfandt hele ministeriet sig til fødselsda-

Audienssalen på Glücksborg. Kongen gav en mængde audienser, hver gang han var på besøg. Hver anden torsdag var der offentlig audiens. Stik i Illustreret Tidende 1863.

gen. På sådanne dage var der virkelig trængsel i den lille flække. »Mellem kl. 12 og 13 var der en sådan trængsel af ekvipager, at de nogle steder i gaderne næsten holdt skulder ved skulder. Antallet af uniformer og kjole og hvidt, som ved ét-tiden trængtes ved slottets indgang, var tilsvarende«, skrev Flensburger Zeitung i 1858. Om aftenen var der illumination, parade og fakkeltog og sang foran slottet. Kongen overværede hyldesten fra vinduet i riddersalen. Da det sidste ekko var tonet bort, kom kongen frem i vinduet og takkede »med kraftig stemme på tysk med omtrent disse ord« de gode Glücksborgere – det var i øvrigt kun sjældent, han benyttede tysk: »Liebe Kinder«, udtalte han med høj røst, »meinen herzlichsten Dank für die Freude, die ihr mir bereitet habt. Dank, Dank für den heutigen Tag. Gott sei mit euch, meine Kinder, Gott sei mit Euch!« Disse faderlige ord fremkaldte et nyt jubelråb fra mængden, hvorunder Hans Majestæt hilsende trak sig tilbage. Fra slottet bevægede toget sig herefter gennem flækken, passerede om på sydsiden af slotsdammen og brændte dér faklerne ud. De talrige flammes blinken mellem træerne over vandspejlet frembragte en magisk virkning. På selve slotsdammen brændte tjæretønder, og på den måde var enhver bestræbt på for sin del at bidrage til at forherlige den festlige dag«, hed det i Flensburger Zeitungs referat den 12. oktober 1858.

Særlig fint gik det for sig den 7. august 1860, årsdagen for kongens for-mæling med grevinde Danner. For kongen gjaldt det om at manifestere, at grevinden nu var godtaget også af de høje ministre. Der var kur og stort taf-fel, premierminister Hall var mødt op og holdt en pæn tale. Til gengæld fik han så også sin belønning. Kongen gjorde ham til geheime-conferentsråd med rang som geheime-statsminister. Han blev altså excellence for bestandig. Om aftenen var der mere folkelig havefest – en såkaldt »vauxhall« – for fle-re hundrede indbudte gæster fra Flensborg og nabobyerne. Der var stort telt, og tusindvis af lamper lyste op. »Selv de, som i ind- og udland har set man-ge vauxhalls, indrømmer, at de aldrig har set en så storartet og smagfuld illu-mination«, mente den lokale Flensburger Zeitung. Hele aftenen til kl. 2 vare-de ballet i teltet, hvor også kongen og grevinden deltog og hilste på mange.

Der var også tid til afslapning. Kongen »kastede sig med Iver paa Fi-skeriet«, skrev kabinetssekretær Trap med en del overbærenhed. »Resulta-tet den 4de October 1859 har jeg opskrevet det var: 11 Gedder, 57 Aborrer og 33 Skaller. Naar Hans Majestæt fortalte saadanne overraskende Resul-tater, saa han med en eiendommelig Mine over paa os alle, ligesom han ventede et eller andet Forbauselses- eller Beundringsudraab, men det ude-blev altid. Jeg havde dog altid den Courtoisie at spise en af hans Fisk ved Bordet, hvilket Han satte megen Pris paa.« En anden gang da kongen lå den hele lange dag på søen blev resultatet alene om formiddagen 63 abor-rer, 61 skaller, 3 suder, 1 ål, 11 krebs.

På udflugt i Angel

Herskaberne yndede ture ud i Angel. Det hændte, at kongen selv tog tøm-merne og kørte af sted med grevinden, f.eks. til Skærsbjerg med den flotte udsigt. I breve til København fortalte kongen om fornøjelsen, om naturen og stilheden.

I avisen kan man finde beretninger om udflugter i Angel, som tydeligt har til formål at tage luften ud af den megen tale om modvilje mod kongen og den danske politik netop i Angel. Den 25. september 1858 gik udflug-ten således til godset Ohrfeld. Godsejer, etatsråd Hagemann, havde sørget for en æresport. Kongeparret gjorde holdt, og en lille garde af 20 unge folk fra godset med dannebrogspaner red forbi. Ved Koppelhæk Skole blev kongen hyldet af godsejeren, og pastor Bock holdt en lang tale. Af skole-børnene blev han hilst med sange fyldt af fædrelandskærlighed, »hvorpå den talrigt forsamlede menneskemængde udbrød i et hurra for deres elske-de landsfader, som ikke ville få ende«, hedder det i den loyale Flensburger Zeitung. Da kongens tog kom til selve Ohrfeld gods, begyndte klokkerne

På væggene i dansk-loyale sydslesvigske hjem kunne man i 1850'erne finde billeder med kongetro og dansk indhold. Stikket her blev fremstillet for at minde de regerings-initiativer, som de tre konger Frederik 6., Christian 8. og Frederik 7. havde taget til gavn for det danske sprog. Stikket hang i den danskorienterede skibsbygger Michael Diederichsens hjem i Nørgårdskov ved Stenbjerghav på Angels nordkyst. Foto Hans Rühmann.

fra gårdens dannebrogssmykkede tårn at lyde, og der blev kanoneret. Ved indkørslen til gården hilste et musikkorps kongen med »Kong Christian stod ved højen Mast«. Så gik man ellers til bords på herregården. »Vinduer og døre stod åbne, og det var forundt det talrigt forsamlede publikum at se deres ærede landsherre på nært hold. Alle trængte sig i masser tæt op mod huset – og mængden derude stemte med levende begejstring i, da

Den 27. marts 1848 udstedte Frederik 7. en proklamation til slesvigerne og opfordrede dem til at holde fast ved den nedarvede troskab mod kongen. »Slesvigere! I ville ikke fornægte Eders nedarvede Troskab mod Eders Konge, ikke forspilde Eders Selvstændighed og Velfærd. Eders Konge kalder Eder, for ad Lovlighedens og Ærens Vei at føre Eder til Fred og Frihed«, lød det bl.a. fra kongen. Proklamationen blev udsendt som stik med kongens portræt. Det var beregnet til at indramme og hænge på væggen. Eksemplaret her stammer fra skibsbygger Michael Diederichsens hjem i Nørgårdskov på Angels nordkyst. Foto Hans Rühmann.

bordselskabet højlydt råbte »Hoch« efter etatsrådets leve for kongen og hans høje gemalinde. Hans Majestæt syntes tydeligvis at føle sig ret gemnyttig, og det behagede ham efter middagen at underholde sig nådigt med forskellige personer i den forsamlede tilskuermængde og at lade uddele anselige pengesummer til enkelte personer, som tilfældet førte frem, og som var værdige til sådanne begunstigelser«. Kongen og grevinden gik nu

tur i haven og beundrede udsigten fra tårnet, indtil de atter kørte af sted under kanonade, sang af skolebørnene fra Gelting og høje hurraråb.

Hjemad gik det over Østergaard og Stenbjerghav. Her behagede det kongen at drikke et glas vin foran skipper Hans Schmidts hus. Videre gik det til Skærsbjerg, hvor alt var festligt smykket og jubel lød fra alle sider. Kongen glædede sig over udsigten, og det behagede ham at underholde sig nådigt med forskellige i befolkningen og »tiltrådte derpå i tydelig lystig stemning tilbagereisen til Glücksborg«. Sådan skildrer avisen denne 25. september som en sand festdag. »Ikke mindre end andre dele af landet jubeledes også i dette distrikt folket deres dyrebare konge i møde med inderlige følelser«.

Dagen efter markerede godsejer Hagemann, at hans undersåtter havde bidraget så loyalt til at gøre besøget til en succes. Han inviterede dem til folkefest, »hvor der til langt ud på natten ved glade skåler, musik og dans herskede den mest livlige munterhed og blev udbragt mange gange »Hoch« for den elskede konge«.

Sådan fortalte Flensburger Zeitung om kongens »bad i mængden«. Skal vi kalde det »kongerøgelse«? I alt fald havde beretningen en politisk hensigt. Ikke mindst i den tyske presse lød der en bestandig kritik af den danske politik i hertugdømmene. Beretninger som den nævnte skulle svække troværdigheden i de tyske beretninger om udbredt uvilje mod alt det danske.

Til mange udflugter benyttede kongen sin lille private dampyacht »Falken«. På den aflagde herskaberne besøg i Kobbermøllen ved Kruså og fik forevist den store virksomhed, de var i Munkemølle på nordsiden af Flensborg fjord, eller de lagde vejen forbi Gråsten og Sønderborg. »Falken« blev også benyttet, da kongen den 14. oktober 1859 sejlede til Nydam mose for at grave. Kongens arkæologiske interesser fik deres. Gentagne gange var han i Sdr. Brarup mose, og han fulgte godt med i udgravningen af de mange berømte fund.

På Før

Holsten besøgte kongen ikke mere. Det ville bestemt ikke have ført til beretninger om endeløs jubel og fest. Derimod vovede kongen sig til Før i 1860. Forinden havde en deputation fra Før været i audiens på Glücksborg for at invitere kongen til deres ø. Siden 1847 havde de savnet kongens besøg på badestedet. De regnede vel med, at det ville gavne markedsføringen at kunne nævne den regerende danske konge – Frederik 7. – blandt badegæsterne? I alt fald tog Frederik mod indbydelsen, og sidst i juli 1860 tilbragte han 14 dage på Vesterhavssøerne. Kongen blev modtaget i Vykh med den frisiske indskrift »Harlik veljumen« på æresporten, taler, flag, kano-

nade og fyrværkeri. 50 unge piger strøede blomster på vejen. Ved en stor middag udbragte minister Wolfhagen skålen »for gamle Danmark«.

I de følgende dage blev der arrangeret udflugter på øen, fisketure og besøg på de omliggende øer. På Nordstrand var der opstillet en hel række æresporte, huse var pyntet med grønt og flag, og piger strøede blomster og kranse for kongens vognrække, som blev eskorteret af en hel æresgarde til hest. Den lokale festkomité havde sågar sørget for musikere fra 21. infanteribataljon, som spillede »Kong Christian«.

På Amrum lod kongen sig føre rundt af den gamle pastor Mecklenburg, der ligesom kongen interesserede sig for oldsager og havde et helt museum at vise frem. Efterfølgende gav kongen en lille middag i præstegården, og her gentog han succesen fra Ohrfeld. Kabinetssekretær Trap skriver: Kongen havde »befalet, at Vinduerne skulle staa aabne for, at Indvaanerne kunde se ind ad dem. De var mødte vistnok saa at sige alle omkring Præstegården iførte deres maleriske frisiske Dragter noget lig vore Amageres. Pigerne sang deres eiendommelige nationale Viser i Mol«. Kongen havde sans for at benytte disse rejser til at samle folket omkring sig.

Grevinden havde måske andre bagtanker med Før-rejsen – det mente i alt fald hendes mange kritikere. Hun skal have ventet, at der på det kendte badested ville dannes en kreds om hende af fornemme badegæster, men det lykkedes nu ikke. En grevinde Rantzau med to døtre ville således ikke have dem forestillet for grevinden, »og det gav spaltning«, skriver Trap. I stedet var der så anden selskabelighed at trøste sig med. Badet fik besøg af prins Hermann af Weimar »en meget musikalsk Herre, der ledsagedes af kapelmester Küchen fra Stuttgart. Han spiste ved Taflet og førte Hendes Naade tilbords, om Aftenen var der Soirée med Musik. Hendes Naade producerede sig i nogle større Sang Nummere, som lød frygtelig. Derefter spillede Hans Majestæt Sin Composition. Hans Majestæt spillede det meget langsomt. Prinds Hermann maatte sige noget til Tak for den Kongelige Naade. Han ytrede da: »Sehr hübsch aber sehr melankolisch«. Hvortil Hans Majestæt allernaadigst svarede: »Ich habe es auch componiert, als Frederiksborg gebrannt war [1859]«, fortæller Trap.

De kære Flensborgere

En særstilling indtog det loyale Flensborg. Hvert år fejrede byen kongens fødselsdag. Det samme skete i øvrigt vidt og bredt i disse år overalt i Slesvig, både i helt officielle sammenhænge og ganske folkeligt. Flensborgs borgerlige foreninger som »Harmonien« og »Borgerforeningen« fejrede dagen med festspisning. Vilhelmine Schmidt-Phiseldeck mindes disse

Sonntag den 2. October

Ball

im Bürgerverein,

welcher beehrt werden wird mit der Allerhöchsten Gegenwart **Sr. Majestät des Königs nebst Gemahlin.**

Für die geehrten Mitglieder, welche etwa noch Theil zu nehmen wünschen, liegt der Bogen zum Unterzeichnen im Vereinslocale aus.

Die Direction.

Theatret i Flensborg.

Festforestilling.

Imorgen, Onsdag den 25. Decbr., finder den i Anledning af Hans Majestæt Kongens Nærværelse hersteds paatækte Festforestilling Sted. — Ved Indgangen vil blive uddelt et fuldstændigt Program over Forestillingens Indhold, hvori tillige Sange, der skulle afspilles, ville blive optagne.

Da jeg er bleven opfordret til at nedsætte Priserne for at Alle og Enhver kunne bivaane Forestillingen, ere disse forandrede saaledes: Loge og Nummerparquet: 2 Rdlr.; Parquet: 1 Rdlr. 3 Mk.; Parterre: 1 Rdlr.; Galleri: 4 Mk. Billetter ville fra Mandag morgen af være at erholde hos Hr. Golding i Raadsstuekjæderen, samt ved Indgangen. De, der forud have bestilt Billetter, ville godhedsfuld behage af afhente disse paa min Bopæl, Rasch's Hotel Nr. 15, Mandag Eftermiddag mellem 2 og 4.

M. W. Brun.

Der blev annonceret flittigt i »Flensburger Zeitung«, når kongen var til fest eller kulturarrangementer i Flensborg. I annoncen øverst fra 1859 indbyder Borgerforeningen sine medlemmer til at deltage i kongeballet. Nederst hverver teaterdirektør M. W. Brun for festforestillingen den 25. oktober 1854. I dagens anledning blev billetterne solgt til nedsat pris.

festlige dage: »Den 6. Oktober, Kongens Fødselsdag, flagedes i Havnen og i hele Byen, særlig den nordlige Del, noget der dengang var langt fra saa almindeligt som nu. Ikke alene det i Byen liggende Militær stillede paa Torvet til Parade, men ligeledes alle civile Embedsmænd i fuld Gala; den kommanderende General talte nogle Ord til Tropperne, der defilerede forbi. Denne Højtidelighed gjorde især sin Virkning i de første Aar efter Krigens, da General Krogh [sejrherrn fra Isted] imponerede ved sin skønne Skikkelse og den Sejrens Nimbus, som omgav ham«.

»Men naar Kongen selv besøgte Byen«, fortsætter Vilhelmine, »var det dog især, at denne iførte sig sin Festdragt. Det var vanskeligt at tænke sig, naar man paa en saadan Dag saa Byen og Befolkningen, at der var saa mange blandede Elementer i politisk Henseende; men en meget stor Del af Befolkningen, som ikke just var dansksindet, var dog loyal. Som oftest havde Frederik den Syvende daarligt Vejr; han kom ved Efteraarstid, og naar man fik at vide, at nu ventedes Kongen, sagde man i Reglen: »Naa, saa faa vi Regnvejr«. Han var personlig meget yndet, ikke alene i Glücksborg og Omegn, men ogsaa i selve Flensborg By. Utallige Ansøgninger fra de ringere stillede strømmede ind til ham, naar han kom, og mange bleve hjulpne. Men ogsaa Borgerstanden, med hvem han omgikkes jævnt og ligefrem, holdt meget af ham, og naar Embedsmændene kom hjem efter en Audiens paa Glücksborg vare de næsten altid begejstrede, selv om der baade før og efter kunde falde mangan en Ytring om hans private Liv, saa stor Magt laa der i hans Personlighed og kongelige Fremtræden og den Øjeblikkets Genialitet, han besad, til i det givne Moment at finde netop de rette Ord«.

Når kongen kom på besøg i byen, indlogerede han sig oftest i regeringsbygningen på Holm, for han yndede ikke at køre hjem i den mørke nat. Aftenfesterne varede oftest til meget sent – eller rettere tidligt næste morgen. Flere gange var kongen i teatret – forinden var der annonceret flittigt, så der kunne blive fuldt hus. Han besøgte den såkaldte »Flensborgsamling«, det museum som latinskoleadjunkt Engelhardt med så stor succes var ved at bygge op, først i latinskolens lokaler og derefter på loftet over stænderhuset på Holm. Her lod han Engelhardt forevise de fine fund fra Nydam og Sdr. Brarup. Kongen var til skydning i St. Knudsgilde og deltog i frokosten. Eller han var til orgelkoncert i Nicolaikirke med den kendte organist Matthison-Hansen, og besøgte i 1859 industriudstillingen i stænderbygningen og lod sig forevise de udstillede sager.

En særlig position indtog ballerne i Borgerforeningen. De blev næsten en årlig tradition. Blandt grevindens kritikere forlød det, at det mest var hende, der stod bag disse besøg. I Borgerforeningen mødte hun en del af

de fremtrædende personer, for hvem der blev givet dineer og soupeer på Glücksborg. Det var de øverste embedsmænd i Flensborg, cheferne for den lokale regering, retsvæsenet, amtet og latinskolen. Her blev hun mødt med opmærksomhed, og mærkede ikke alle de forbehold og den slet skjulte uvilje, som hun ellers så ofte mødte. I Borgerforeningen blev hun budt op til dans af overpræsident von Rosen, af ministeren for Slesvig F.H. Wolfhagen eller andre af de højeste embedsmænd, som var med. For grevinden var netop disse baller et højdepunkt. Alt blev sat til side for at gennemføre disse besøg, og det holdt kongen borte fra København. At kongen var så længe borte virkede »demoraliserende på alle forhold«, og det var bl.a. grevindens skyld, mente politikeren A.F. Krieger. »Kongens ophold i Glücksborg tiltaler i høj måde grevinden, som der holder fuld-stændigt hof«, skrev han i sine dagbøger. Forargelsen i hovedstaden var stor.

Forud for kongens besøg blev foreningens medlemmer indbudt til deltagelse med annoncer i bladet. På selve festaftenen var forsamlingen da også talrig – gerne en 300 mennesker. Ved 8-tiden ankom kongen med sit store følge, og så trådte selskabet an til polonaise. Der blev danset til henimod midnat, hvorefter man spiste nedenunder og fortsatte igen med bal til efter kl. 2. Så først rev kongen sig løs fra selskabet. Der blev råbt bravt hurra og måske fremført en lejlighedssang, som i 1859, da selskabet sang denne rørende sang:

»Danmark, deiligst Vang og Vænge«
 Har en liflig Klang,
 Toner den i Harpens Strænge
 Eller Folkets Sang,
 Den et Vidne dog skal være
 Om den Kjærlighed, vi nære
 For vor Drot og Danmarks Rige, -
 Dem vi aldrig svige.

Hør, da ogsaa nu i Sangen,
Fredrik Folkekjær!
 Med Din Viv fra Dannevangen,
 Et »Velkommen vær!«
 Du i Folkets Blik vil skue,
 Hjertets Troskabsflamme lue, -
 Eder hilse vi med Glæde.
 I vor Samfundskjæde.

Der gik ofte Dands paa Valen
Ved vort Vangeled;
Nu gaaer Dands i *Borger-Salen*,
Kongen dandser med;
Men hvorhen Dit Bud end kalder
Os til Dands, – hvor Hornet gjalder
Eller kun i Fryd og Gammen -
Møde vi tilsammen.«

En sådan sang kan vel kaldes forholdsvis harmløs. Men der var også sange, der tog mere klart parti i den stadig mere anspændte nationale strid. I 1862 udbragte foreningens direktør, kommerceråd Hansen, først på tysk et leve for kongen, og så sang man på dansk bl.a. disse linjer:

»De Tydske kom til blodig Dyst
For tredie Gang
Med Svig de sneg sig til vor Kyst ...«

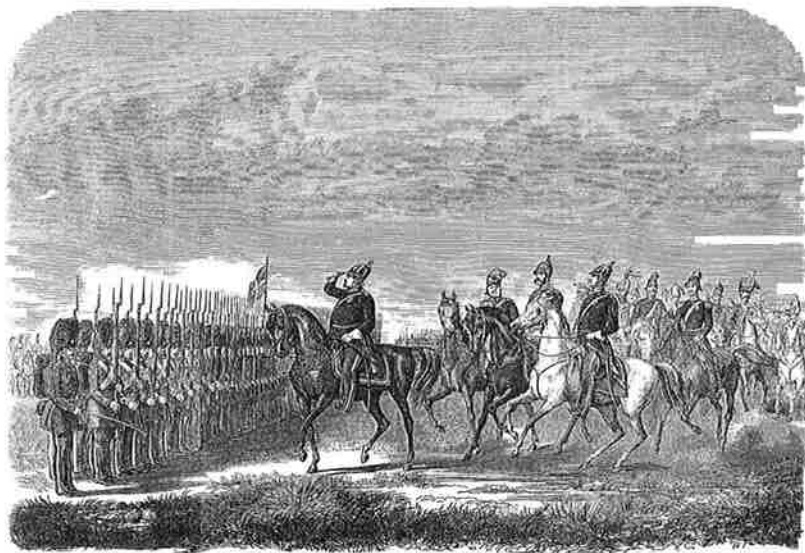
Her kunne selv konservative helstatsfolk dårligt være med. Til gengæld holdt den tilsvarende sang på tysk sig helt til den traditionelle kongepatriotisme, uden national udæskning:

»Du bist die Sonne, die der Freiheit Saamen
zum schönsten Keim bey uns ins Leben rief.
D'rum segnen wir, o König, Deinen Namen!
Und graben ihn in unsere Herzen tief«.

Mønstringer

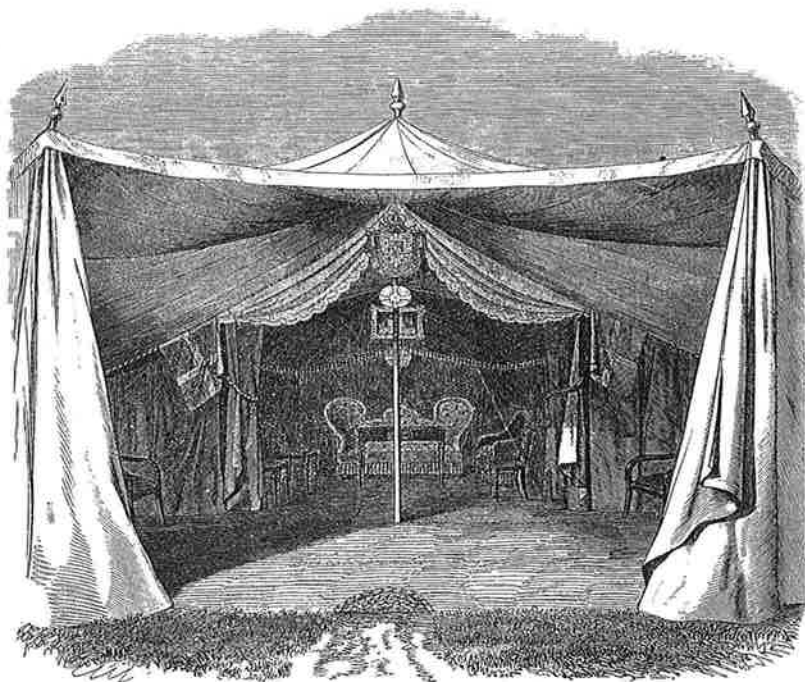
Det kan lyde som om kongens besøg blot var forlystelser og æresporte, helt anderledes end under forgængerne. Sådan var det nu ikke. Der forekom stadig opgaver, som sætter disse besøg ind i traditionen. Ved de mange audienser modtog kongen en stadig strøm af henvendelser fra befolkningen, regelmæssigt var ministeren for Slesvig med på rejsen og kunne tage sig af det administrative eller bogholderiet.

Endnu vigtigere var de militære opgaver, som trængte sig mere og mere på. I 1859 var der storstilet manøvre for 7.000 mand infanteri og kavaleri ved Flensborg. Med deltagelse også af en del norske og svenske officerer strakte det store skuespil sig over 14 dage i september. Kongen deltog, mønstrede tropperne og lod dem passere i kongerevy. »En morsom

Kongerevyen ved Flensborg den 20. september 1859. Stik i Illustreret Tidende.

Tid var det«, fortæller Vilhelmine Schmidt-Phiseldeck. »De mange Soldater og Officerer, Kongen med sin Stab, der hyppig kom gennem Byen, gamle Bekendte, der dukkede op, alt dette prægede sig dybt i Sindet og gjorde denne Periode uforglemmelig, skønt den just ikke var begunstiget af Vejret. Sjældent har det skyllet saa vedholdende ned som i hine Månøverdage. Folkene drog halvvaade ud og kom helvaade hjem, og alle vegne tørredes der Tøj om Eftermiddagen. Kongen kørte i Reglen hjem fra Øvelserne i aaben Vogn; han nød da sin velbekendte Merskumspibe. »Der er kommanderet Cigar«, lød det, saasnart man saa den komme frem, og Tropperne hengave sig saa til Tobakkens Nydelse ligesom Majestæten. Mindre henrykte vare Officerer og Soldater over at Kongen kørte i den øsende Regn uden Kappe, da det forhindrede dem i selv at benytte dette Beskyttelsesmiddel; men General de Meza lod som ingenting og tog sin Kappe paa, og Sagnet melder at adskillige andre stiltiende imod alle Regler fulgte hans Eksempel. Slutningen paa det hele, Kongerevuen, var ubetintget det smukkeste. Den Dag tilsmilede Himlen Foretagendet. Solen bestrålede de gallaklædte Officerer og pudsede Soldater, Kongen med sin Stab tog sig glimrende ud, Masser af Mennesker strømmede til for at nyde det prægtige Skue«.

Kongens telt i lejren ved Flensborg i 1859. Stik i Illustreret Tidende.

Sådan blev manøvren en folkeforlystelse for flensborgerne. I de fine hofkredse lagdes der vægt på andre forhold. Til »alle Veltænkendes Ærgrelse«, som Trap skrev, lod kongen grevinden deltage i det meste, også den storstilede feltgudstjeneste. Under gudstjenesten var der stillet stole frem til grevinden og andre damer, mens kongen stod op i generalsuniform. »Da det ogsaa under Gudstjenesten skylregnede, og Terrainet var meget opblødt, var hendes Situation forøvrigt ikke misundelsesværdig«, mente Trap.

Ved denne lejlighed fik kongens rammende humor også lejlighed til at brillere. Tropperne gav jo en bevægelse i byen, som var ganske usædvanlig, skriver Vilhelmine Schmidt-Phiseldeck: »Kongen udtalte da for nogle af Byens Borgere, der gjorde ham deres Opvartning: »Naa, de ere nok rigtig glade inde i Flensborg!«. »Vi ere altid glade, naar Deres Majestæt bæbre os med Deres Nærværelse«. »Det var ikke det, jeg mente; nej, Indkvarteringen, den bringer dygtig Penge til Byen«, svarede kongen og hen-

Frederik 7.s teltlejre nord for Danevirke i 1862. Farvelagt stik i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

tydede til flensborgernes bekendte sans for at drive forretning og deres sans for penge – en egenskab som allerede Holberg havde nævnt. »De Her-
rer bukkede, men glade vare de ikke, den temmelig langvarige Belægning
med Militær blev nærmest betragtet som en Byrde«.

Under truslen fra det kommende opgør kom også de gamle fæstnings-
værker i fokus. I 1861 besøgte kongen Dybbølskanserne og Danevirke og
satte skansearbejder i gang. Volden skulle ombygges til et effektivt, mo-
derne fæstningsværk.

Året efter var der gennem tre uger store militærøvelser med revy ved
Falkenberg ved Danevirke. Kongen lå selv i lejren med sin garde, og selv
i denne egn med stærkt stigende nationale modsætninger skal kongens fol-
kelige udstråling have gjort sin virkning. Egnens landbefolkning bragte
ham et fakkeltog udenfor teltet, og hans »folkelige måde, undertiden med
en liden feldttobakspibe i munden, at samtale med sine undersåtter på gjor-
de et umiskendeligt godt indtryk også på de tilstedeværende fremmede,
navnlig franske og engelske officerer«. Det overbeviste en fransk oberst
om, at med så hengivne undersåtter og sådan konge var kronen og landet
sikret mod ethvert indgreb, skriver H.P.Giessing i sin kongebiografi fra
1865. I tilbageblik må vi sige, at kongens folkelige gennemslagskraft var
en skæbnsvanger medicin i disse år.

Også ved disse troppeøvelser havde kongen taget grevinden med. Det

gav problemer, da der skulle holdes stående »revy-middag« for 4-500 officerer i et taffeltelt ved kongens lejrbolig. Her afslog den slesvigske minister Wolfhagen at udbringe Hendes Nådes skål, idet han mente, at den ikke var vel placeret ved dette taffel. Så blev kongen stædig og tog sig selv af sagen.

Det sidste Sydslesvigophold

I efteråret 1863 begyndte skyerne for alvor at trække op i horisonten. Den danske helstat stod for fald. Efter Treårskrigen var Danmarks statslige og dynastiske forhold blevet ordnet ved en række aftaler i 1851-52. Aftalerne indebar, at Sønderjylland/Slesvig ikke måtte inkorporeres i Danmark og ikke knyttes nøjere til kongeriget end Holsten var det. For at leve op til disse aftaler var en fællesforfatning indført i 1855, men den blev mødt med protester fra Holsten og den tyske forbundsdag, som truede med besættelse (militær eksekution) i Holsten. Alle forsøg på at finde en tålelig aftale omkring Holstens plads i monarkiet viste sig forgæves. Dermed var vejen banet for Ejderpolitikken og en udskillelse af Holsten.

Den 30. marts 1863 huggede det danske ministerium Hall knuden over. Der blev bebudet en fællesforfatning for Danmark og Slesvig, vel vidende at det indebar risiko for krig – en sådan løsning stred jo mod aftalerne fra 1851/52. Men Hall mente, at den udenrigspolitiske situation netop da var gunstig. Man regnede også med at kunne opnå støtte fra Sverige gennem et forbund.

De følgende måneder blev præget af disse alvorlige spørgsmål. Den 9. juli protesterede forbundsforsamlingen i Frankfurt mod martskundgørelsen, men i København arbejdede regeringen alligevel videre på den påtænkte fællesforfatning. Sidst i juli besøgte kong Frederik sin svenske kollega kong Karl XV i Skåne. Der blev snakket om et dansk-svensk forbund, og det indgød en følelse af sikkerhed.

Det var baggrunden, da kongen den 11. september drog af sted mod Glücksborg, til det der skulle blive hans sidste ophold på det kære slot. Mange beretninger er efterladt om dette ophold, som skulle blive så skæbnesvangert for kongen og Danmark. Beretningerne er farvet af eftertidens perspektiv – kongens død og den ulykkelige krig, som fulgte lige efter. Der er næppe tvivl om, at stemningen nu var en anden end ved kongens første ophold på Glücksborg. Alle vidste, at der lå problemer forude. Kongen selv optrådte i denne sidste tid ofte irritabelt, havde sammenstød med de nærmeste rådgivere, og mellem kongen og grevinden var stemningen heller ikke den bedste. Dette sidste ophold i Slesvig forløb i en »stillehed-før-stormen«-stemning.

De militære perspektiver trådte frem, allerede da kongen og grevinden den 11. september lagde fra land i Skodsborg med dampskibet »Slesvig« og sejlede mod Holnæs. Kongen var ledsaget af et stort antal adjutanter. Første opgave blev de store troppeøvelser ved Danevirke, hvor der var samlet en styrke på ca. 10.000 mand. Man ville vise Tyskland, at man var rede til at tage kampen op. Dagligt tog majestæten af sted fra Glücksborg, med omstigning til ekstratog fra Flensborg. Ved Danevirke sad han i timevis på hesteryg og overværede manøvrerne, en enkelt dag førte han selv kommandoen, og ved aftenstid gik det atter tilbage mod Glücksborg. »Han saa hver Dag, naar han kom hjem fra Øvelserne, ud som en Helt, der har vundet et Slag«, skrev Trap senere og mente i øvrigt, at troppernes utilstrækkelighed både i antal og udrustning ikke gik op for kongen. Hele forestillingen sluttede med en generalrevy, hvor også grevinden deltog til hest.

I de følgende uger blev de politiske problemer stadig mere påtrængende. Den 26. september kom regeringschefen, konseilspræsident Hall, til slottet for at forelægge udkastet til fællesforfatning for kongen. Den 2. oktober indløb der telegram om, at forbundsforsamlingen i Frankfurt nu endelig ville gennemføre eksekutionen, den militære indrykning, i Holsten som reaktion på den manglende opfyldelse af de forbundsmæssige forpligtelser med hensyn til Holsten og Lauenburg. Der blev givet Danmark en frist på 3 uger til at finde en tilfredsstillende politik, hvis indmarchen skulle undgås.

Det gav et særligt perspektiv til kongens årlige fødselsdagsfest på Glücksborg den 6. oktober. Selskabet var prominent. Fra Sverige kom kong Karls broder prins Oscar – endnu blev der drømt om et forbund med Sverige. Også konseilspræsident Hall og hele ministeriet deltog i fødselsdagen. Tronfølgeren prins Christian (9.) var der og udtalte i sin tale, at han og enhver mand ville ofre liv og blod for Danmarks ære, selvstændighed og ret. Det var krigen, som lurede forude, han hentydede til.

Endnu skyldte Danmark et svar på de tyske protester. Derfor blev kongen stærkt anmodet om at komme til København for at holde statsråd. Han måtte bøje sig og rejste af sted til de vigtige statsrådsmøder, som fandt sted den 16. og 19. oktober. Her udtalte kongen sin tilslutning til, at grundlovsudkastet blev vedtaget snarest og uændret, »da dette vilde give Regjeringen langt friere Hænder i Hændelsen af Rigets Uafhængighed«, som han udtrykte sig. På mødet blev der også på kongens opfordring fremlagt oplysninger om fæstningsarbejderne omkring Dybbøl, Danevirke og Mysunde. Kongen fremhævede nødvendigheden af, at vejene mellem Slesvig og Mysunde og til Kappel blev gjort passable for kanoner. Det var emner,

som kongen var tydeligt optaget af. Han havde jo netop selv inspiceret forsvarsværkerne.

Situationen var truende, og i København foretrak regeringen naturligvis, at kongen ville blive i hovedstaden tæt på sin regering. Men det gik ikke: Der var fastsat bal i Borgerforeningen i Flensborg til den 23. oktober, og her ville både kongen og grevinden gerne deltage. I øvrigt meddelte kongen, at han ville tilbringe den kommende vinter i Odense, dels for ikke at blive afskåret fra armeen i Slesvig, og dels for ikke at være for langt fra hovedstaden.

Flensborg trak, og den 19. oktober om aftenen dampede det gode skib »Slesvig« atter af sted mod Holnæs. Vi »fandt ombord paa Slesvig et rigeligt besat Bord, navnlig bugnende Østersfade. Vi spiste og drak til Kl. 3½«, skrev Trap i sine erindringer.

Et uheldigt bal

Ballet i Borgerforeningen fandt sted den 23. oktober, og det fik et noget blakket minde i overleveringen. Kongens adjutant, major C.F. v. Holten, og kabinetssekretæren Trap har hver for sig berettet om denne aften. Kongen var måske på denne tid endnu mere irriteret, end han ellers kunne være. Desuden var der forud for ballet gået nogle mindre meningsforskelligheder med kabinetssekretær Trap, og det kan have lagt grunden til aftenens uheldige forløb.

Begyndelsen gik godt. Traditionen tro åbnede kongen selv ballet med en polonaise, men i spisepausen gik det galt. Kongen blev påvirket af punchen, kunne kun gå med besvær, fortæller Holten, og talte med en læspende stemme. »Ved bordet holdt han en tale, der var i den Grad uudholdelig at høre paa, at jeg forlod Taflet, og da Dansen efter Bordet begyndte igen, var han i allerhøjeste Grad oplagt til at gøre Spektakler med den første den bedste«.

Sådan gik det også under dansen efter pausen. Trap beretter: »Naar Kongen førte en Dands op, var det ingen Spas. Jeg var kommen langt ned i Rækken og hørte ikke de vigtige Dispositioner, Hans Majestæt tog om Borddansen. Disse gik, efter hvad jeg senere erfarede, ud paa, at de Par, der skulde balancere forbi hinanden, skulde staa langt adskilte. Hans Majestæt ventede sig vel deraf større Bevægelse og derved mere Tour de fatigue, hvilket han satte stor Pris paa at vise, at han kunde udholde«. Men Trap havde jo ikke hørt ordren, og pludselig bød kongen »med en voldsom og irriteret Stemme Musikken paa Galleriet at standse og henvendte sig med truende Gebærder til mig, idet han sagde, at han nok skulde vise mig,

om det var hans Cabinetssecretairs Mening eller hans, der skulde gjælde ... Jeg svarede slet ikke, men saa vel sagtens noget forbauset og forundret ud, og jeg maa kun have raisoneret i Miner, hvorefter jeg ganske rolig fortsatte Dandsen ... Hendes Naade lod imidlertid ikke Kongen dø i Synden og gav ham det glatte Lag for hans Uartighed imod mig; Hans Majestæt tog sin sædvanlige Tilflugt til Fader Bacchus og naaede en saadan Tyngde af dennes Gaver, at Ballet varede længere end sædvanlig, fordi Hans Majestæt gjorde forgjæves Forsøg paa at reise sig fra Stolen.«

I entreen, da kongen tog afsked, gik det heller ikke for godt. Grevinden ønskede, at kongen skulle have den store overfrakke på, jægeren kastede den om ham, og Holten ville knappe, men kongen rev sig løs og råbte: »Lad være!«, fortæller Holten. »Endelig satte Vognen sig i Gang. Han vendte sig imod mig og spurgte mig, om jeg vilde sige ham, »om han var Konge af Danmark, eller om han ikke var Konge af Danmark?«. »Jeg ved ikke hvorfor Deres Majestæt gør mig det Spørgsmaal?« »Jo, fordi jeg ingen Kappe vil have paa, og saa siger Grevinden, at jeg skal have den paa, og saa kaster Christensen den om mig, og du vil knappe den!« Straks efter saa han op på jæger Christensen, der sad ved siden af Kusken, og sagde: »Han skal Satan gale mig halshugges!« og i det samme greb han fat i sin Sabel, som han til al Lykke ikke kunde faa mere end halvt ud, da Armen blev standset af Fangsnorene, der hang ned fra den lodne Hue.

Medens alt dette gik for sig, kørte vi gennem de stærkt illuminerede Gader og under den danske Befolknings Hurraraab hen til Præsident Ste-manns Bolig, hvor en Afdeling af Frederiks-Garden under Kommando af Slagtermester Partsch paraderede.

I den aabne Vogn fandtes i Midten en Bom af vel omtrent et Kvarters Højde, som Kongen ved Udstigningen skulde over. Jeg tog da fat i hans Arm for at hjælpe til. Men da jeg var bange for, at han skulde faa Overballance og gaa bagover, beordrede jeg en Garderobebetjent til at krybe op i Vognen og støtte Kongen ved det næste Forsøg, som ligeledes mislykkes. Han blev rasende og skældte sin gamle Livkusk, Jens Eriksen, frygteligt ud, fordi han ikke holdt stille, som han sagde. Endelig kom Kongen da ned af Vognen, understøttet af Kammertjeneren og mig. Jeg fulgte ham ind i Sovekammeret og sørgede for, at han blev afklædt.

»Har Deres Majestæt mere at befale?« sagde jeg. »Nej!«, brølede han, saa det rungede gennem Huset. Endelig kl. 3½ om Morgen kom jeg til Ro. Men det var mig ikke muligt at falde i Søvn, dels af Ærgrelse, dels ligefrem af Skamfulnesshed.«

I de følgende dage reagerede Trap og hans kolleger med at lægge kongen på is. De sad tavse ved bordet på Glücksborg, »hvilket var et strengt

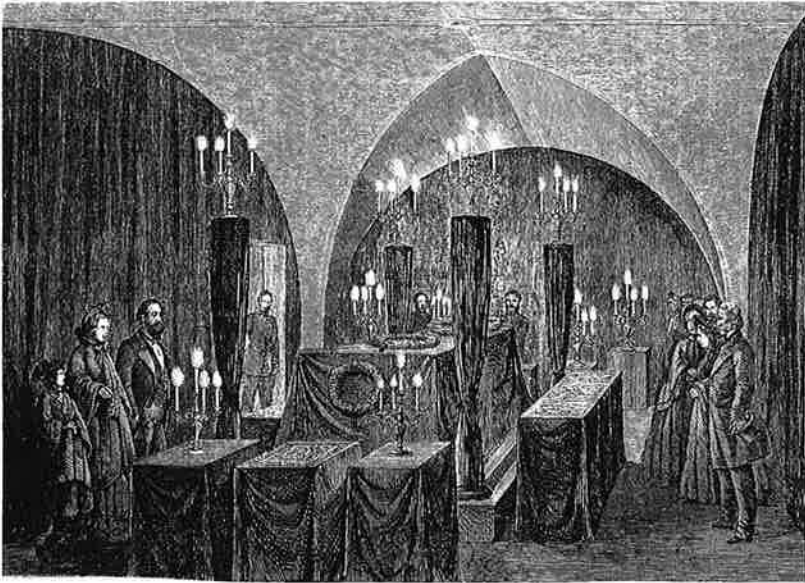
Correctiv for vor høie Herre«. Det blev da også snart for meget for den gode kong Frederik. »Hans Majestæt tog mig efter Bordet under Armen«, fortæller Trap, »og gik med mig op og ned ad Gulvet og bad mig tilgive hans Adfærd, da jeg nok saa, han havde været besværet. Jeg svarede kun, at jeg meget maatte beklage, at Han vilde udsætte Sig Selv ved at behandle Nogen, man vidste han skjænkede sin Tillid, paa en saadan Maade. Jeg kunde egentlig ikke selv udholde denne Rolle af den Fornærmede, hvorfor jeg meldte mig syg«.

Sådan blev hoflivet forstyrret af kongens uligevægt. Kongen tog til Nydam mose for at grave, men skrev forinden den 26. oktober et regulært undskyldningsbrev til Trap og bad om forståelse: »At jeg har meget alvorlige Ting at tænke paa, maa De indrømme mig, og at den Forstillelse, som jeg ved slig en Leilighed maa holde og paatage mig, er meget trættende og angribende, kan Enhver, som kjender mig som De, nok begribe; saa at Sindet, skjøndt ikke synligt, dog er stærkt afficeret deraf. Dette havde da ogsaa den ubehagelige Følge, at da jeg tiltalte Dem, og De just ikke meget høfligt svarede mig, brød Naturen over Optugtelsen hos mig, idet mit saa længe dulgte hidsige Blod kom i kog og derved kom til at sige Dem de Ubehageligheder, jeg bitterlig har fortrudt; men Trap jeg er Konge! og en Konge kan tilgive, men ikke bede tilgive. Derfor tror jeg, det er bedst at søge gjensidig at glemme det Passerede og er De af den Mening, saa siger jeg nu sans rancune! og dermed ville Vi lade Sagen falde«.

Kongen dør

Dermed var der atter fred mellem kongen og kabinetssekretæren, og den 30. oktober var de sammen til fest i Frimurerlogen i Flensborg. Men spændingen lyser ud af datidens breve. Kongen var meget optaget af de militære perspektiver og så sig i rollen som øverstkommanderende. »En morgen kom jeg ind til ham i Tjeneste-Anliggender«, fortæller Holten, »og fandt ham liggende over et Kort, paa hvilket han med Knappenaale markerede forskellige Ting. Han var saa rød i hovedet, at jeg blev ganske ængstelig, og jeg forsøgte derfor paa ved at rose Vejret at faa ham ud paa en lille Ridetur. »Tror du, jeg har Tid til at ride?« svarede han. »Kom her, skal du se! Her har jeg markeret, hvor der skal være Ulvegrave, spanske Ryttere o.s.v.«

I de følgende dage tog kongen sammen med flere højtstående militærfolk ud på en tredages militær inspektionstur til Kappel og langs ad Slien med dampskib fra Slimünde til Mysunde. Han besøgte skanserne og undersøgte kolonnevejen langs Slien. I det kolde vejr blev kongen vistnok

*Kongen på castrum doloris på Glücksborg Slot november 1863. Stik i Illustreret Tiden-
de 29. november 1863, efter en skitse optaget på stedet.*

forkølet, hans gamle ansigtsrosen blussede op, og næppe var han vendt tilbage til Glücksborg, så begyndte situationen fra den 10. november at se betænkelig ud.

Sygdommen kom på det værst tænkelige tidspunkt. I København vedtog Rigsrådet den 13. november »med Tilhørernes jublende Bifald« Novemberforfatningen vedr. Danmarks og Slesvigs fællesanliggender. Det betød ophør af alle mæglingsbestrebelse. En krig var nu efter alt at dømme uundgåelig.

Efter rigsrådets vedtagelse af forfatningen manglede der kun kongens stadfæstelse i et statsråd. På Glücksborg blev kongen imidlertid svagere. Feberen steg med vildelser og søvnløshed. Regeringschefen belavede sig på evt. at rejse til Glücksborg. Men det var for sent: Den 15. november kl. 14.35 døde kongen.

I København trådte statsrådet sammen næste formiddag under forsæde af den nye konge Christian 9. Kl. 11 samme formiddag blev han fra Christiansborg Slots balkon udråbt til konge af konseilspræsident Hall. Straks blev der foretaget de skridt, som i århundreder havde hørt til et kongeskifte. Kirkebønnen blev ændret, al musik og spil i kirkerne skulle ophøre, og

der skulle ringes med alle klokker i 4 timer dagligt fra kl. 10-12 formiddag og kl. 16-18 eftermiddag indtil kongens bisættelse. Alle offentlige forlystelser skulle indstilles, og sørgedragt og landesorg anlægges.

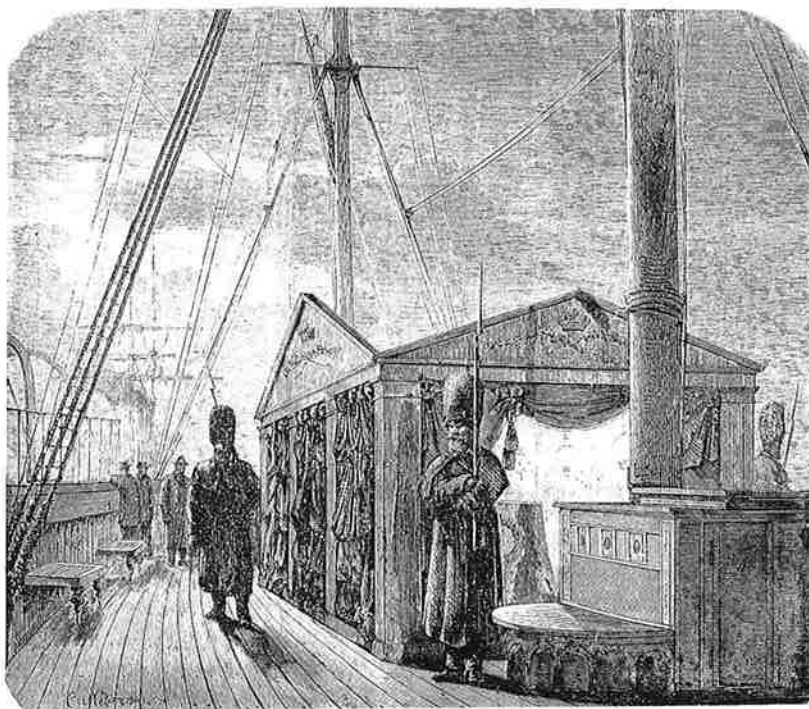
Langt vanskeligere var det at få en afgørelse af den altoverskyggende sag – nemlig stadfæstelsen af Novemberforfatningen. Christian 9. slog sig i tøjret og krævede sagen udsat. Først på det næste statsrådsmøde den 18. november lod han sig overtale. Men det skete med allerstørste betænkelighed: Kongen skrev under, hedder det i protokollen, men han fremhævede, »at Ansvar et hviler paa Ministeriet, og at han nødig underskriver, fordi han frygter for, at det vil føre Landet til Ulykker, men da han anser det som en Arv, hans højsalige Forgjænger har efterladt ham, og da han er gennemtrængt af den Overbevisning, at denne vilde have underskrevet Loven, gjør han det som en Pligt«. Kongens frygt skulle vise sig kun alt for berettiget.

Kongens ligtog – en epoke er slut

På Glücksborg brød verden nærmest sammen for grevinden den 15. november 1863. Adjudant Holten ankom til slottet om morgenen dagen efter kongens død. Han fandt grevinden klædt helt i hvidt. »Hendes Sorg forekom mig at være dyb og sand«, skrev han. »Var det Komedie hun spillede, var det i ethvert Tilfælde godt gjort. Jeg blev en Time hos hende. Det var sidste Gang jeg talte med Grevinden, og den eneste Gang jeg har forladt hende medtagende et ublandet godt Indtryk«, tilføjede Holten.

Nu blev kongen lagt i kiste. Livlægen, konferensråd Lund, klippede nogle lokker af kongens hår, så enhver af de tilstedeværende kunne få en lille lok. Kongen havde udtrykkeligt ønsket, at der ikke blev foretaget balsamering. Derfor blev de følgende dage anstrengende og ubehagelige for adjudanterne. De skulle stå vagt ved kisten, og selv om vinduerne bestandig stod åbne ud til søen, blev luften stadig mere ubehagelig, også selvom der blev ført slanger direkte fra kisten og ud af vinduerne. »Saa stærk var denne Lugt, at den endnu Maaneder efter blev hængende ved [Sørge]Floret, som jeg bar om min Arm og min Porte-épée«, huskede adjudant Holten senere.

I Flensborg var reaktionerne blandede. Vilhelmine Schmidt-Phiseldeck skriver: »Om Aftenen d. 15. November 1863 løb Rygter om i Flensborg, at Kongen var død. I første Øjeblik vilde man ikke tro det, men de viste sig hurtig som Sandhed. Vistnok blev Efterretningen modtagen med meget forskellige Følelser. De udpræget Tyske jublede indvendig, men turde ikke vise deres Fryd for tydelig endnu; de udpræget danske vare højst betænkelige, og den store Befolkning var vistnok grebne af Bedrøvelse, hvad hele deres Færd og Tale vidnede om. En uendelig Bevægelse var der i By-

Baldakinen med kongens kiste på dampskibet »Slesvig« ved afsejlingen fra Flensborg den 30. november 1863. Stik i Illustreret Tidende 6. december 1863.

en, en stor Travlhed, thi meget skulde sørges for og skaffes til Veje til Glücksborg, medens samtidig foruroligende Rygter der vare sande nok indløb om Begivenheder i Holsten, der meget hurtigt medførte Troppesamlinger og Indkvartering. Knap en halv Snes Dage efter Kongens Død kom flere Tropper til Byen«.

Den 30. november var dagen, da kongens kiste forlod det elskede Glücksborg. I Flensborg blev det en bevæget dag. Dampskibet »Slesvig«, fortæller Vilhelmine Schmidt-Phiseldeck, »laa ved Skibsbroen for at modtage den nys afdøde Konges Lig for at føre det til Kjøbenhavn. Hele Byen var i Bevægelse. Kort efter Kongens Død og de i Holsten stedfundne Uroligheder var forøget Militær kommet til Byen; en Del af Garden var der allerede i Forvejen, og det havde været et gribende Optrin at overvære Troppernes Edsaflæggelse til den nye Landsherre. Nu beredte Byen sig til paa

en værdig Maade at sige Farvel til den afdøde Monark. Fra alle Kirketaarne vejede Flag paa halv Stang, ligesom alle offentlige og en stor Del private Bygninger flagede. Da Ligtoget først skulde komme fra Glücksborg henad Aften, var de Gader hvorigennem det skulde drage, illuminerede. Byens Magistrat og Embedsmænd, Lav og Korporationer, en meget stor del af Byens Borgere mødte Toget, hvor Flensborgs Grund begynder, og sluttede sig til det. Kisten, der efter den oprindelige Plan skulde være kørt gennem Byen, blev baaren af Byens Borgere lige fra Bygrænsen gennem Angelbogade over Søndertorv, Holm, Store Gade, Skippergade og Skibsbroen til Dampskibet, medens Kanonerne gav Salut, og alle Kirkeklokker ringede. En Afdeling af Garden aabnede Toget, derefter fulgte Hofembedsmænd og Funktionærer, slesvigske Embedsmænd, særlig fra Glücksborg, alle i en forud bestemt Orden, dernæst Kisten; efter denne en mængde Officerer og Embedsmænd, hvoriblandt Biskoppen for Slesvig og en stor Del gejstlige samt et stort Antal Fakkelbærere; tilsidst atter en Afdeling af Garden, som sluttede det meget store Tog. Den mørke Novemberaften, de mange Lys i Vinduerne af de gammeldags Huse og de brændende Fakler i den tavse, sørgeklædte Skare gjorde et højtideligt og imponerende Indtryk«. Også St. Knudsgildet og Frederiksgarden i uniform var med i optoget.

Efterhånden som toget passerede de opstillede rækker sluttede disse sig, ledsagede af de 500 fakkelbærere, til toget. Flensburger Zeitung anslag folkemængden til 18.000-20.000 og fortsætter: »Da det høje Lig var bragt ombord og stillet paa en Forhøjning i det med Guirlander og Krandsse rigt smykkede Sørgecapel paa »Slesvig«, begyndte Sørgesaluten med Minutskud fra Panderskibet. Skibet der førte Liget, satte sig strax i Bevægelse, da dette var bragt ombord, og seilede, ledsaget af Panderskibet, ud af Havnen og videre i den stille, stjerneklare Aften. – Trods den uhyre Menneskemasse forefaldt ingensomhelst Forstyrrelse af den gode Orden«. Sådan tog Sydslesvig afsked med Frederik 7. Frem til 1. februar 1864 så man folk i sørgedragt og med flor om hatten.

Klokken var ved at falde i slag. Nytårsdag 1864 kom den nye konge Christian 9. til Slesvig for i nogle få dage at tilse tropperne. Han indlogerede sig på Gottorp, det slot hvor han var født, holdt revy over tropperne ved Danevirke, var i Frederiksstad og på Louisenlund, inden det gik tilbage til København.

Krigen nærmede sig. Den 1. februar overskred prøjserne og østrigerne Ejderen. Kongen kom igen til Gottorp. Dagen efter fandt træfningen ved Mysunde sted. Kongen sendte bud til sin kabinetssekretær for at få tilsendt dekorationer til uddeling. Så rejste han nordpå, gennem Flensborg og videre. Nogle mødte op på Banegaarden i Flensborg for at hilse på, men det

var kun et kort ophold. Dagen efter drog de flygtende danske soldater ind i Flensborg sydfra.

Det blev den sidste gang før 1978, at en dansk monark var i Sydslesvig.

Traditioner der overlevede

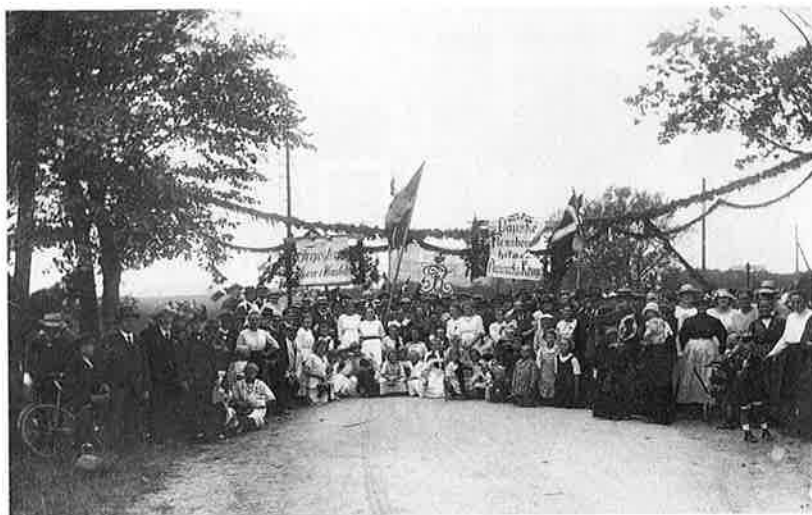
Vi har nu fulgt kongetroskaben og loyaliteten over for den danske stat, som den kom til udtryk i Sydslesvig gennem et par århundreder frem til 1864. I de sidste årtier før nederlaget i 1864 var den gamle harmoni ganske vist krakeleret. Indtil da havde kongeloyaliteten imidlertid været et af de helt centrale elementer i danskheden, ikke mindst i Flensborg.

For denne tradition blev nederlaget i 1864 et alvorligt indsnit. Nu kunne den traditionelle loyalitet over for den danske konge ikke længere finde officielt udtryk. I stedet blev en tilsvarende hyldest til den preussiske konge og senere den tyske kejser sat i forgrunden. Denne hyldest voksede i de følgende 50 år til højder, der bestemt ikke stod tilbage for hyldesten til det danske statsoverhoved før 1864.

Den gamle danske kongeloyalitet måtte herefter leve i det skjulte. I enkelte danske hjem bevarede man de danske kongeportrætter på stuerne vægge. Dem bemærkede f.eks. vandrelærer Kjems på sine besøg i 1920'erne i dansksindede hjem i små landsbyer i det nordlige Sydslesvig. I de få danske foreninger levede traditionerne også videre på vågeblus. I Borgerforeningen f.eks. fejrede man i 1869 den danske kronprins Frederiks bryllupsdag med varm aftensmad og bal. Året efter overtog man en bronzebuste af Frederik 7. til opstilling i den store sal.

Kongeloyaliteten døde ikke i 1864 – den krøb godt i skjul.

Først efter 1920 fik de gamle traditioner igen en ny grobund og mulighed for udfoldelse under ændrede former. De langt friere forhold under Weimarforfatningen og den gode støtte nordfra muliggjorde et dansk liv på en helt anden måde end før. Dermed blev der igen plads til »kongen« i det danske arbejde. Allerførst og måske tydeligst kom det frem, da danske flensborgere den 12. juli 1920 samledes ved korsvejen i Kruså for at hilse på den danske kongefamilie, som da var på vej fra Dybbølmødet til Tønder. Under bannere med indskrifterne »Danske Flensborgere hilser Danmarks Konge« og »Forposterne lever i Haabet« hilste de 500 fremmødte på »deres konge«. To flensborgske piger overrakte kongen buketter med

Dansksindede flensborgere hilser på Christian 10. og kongefamilien ved Kruså den 12. juli 1920. I midten fane med Frederik VII's monogram. Foto Bov lokalarkiv.

bånd og indskriften »Flensborg haaber og venter«. Kongen sagde: »Tak fordi De er komne herud!«, trykkede alle i hånden og tilføjede: »Lige såvel som De ikke glemmer os, vil vi ikke glemme Dem!«

Denne loyalitet blev fulgt op i den følgende tid. Den 26. september samme år fejrede danske flensborgere kongens fødselsdag. Ved middagstid samledes de oven for Kollund strand, hvor redaktør Ernst Christiansen, Flensborg Avis, bød velkommen, der blev sunget nationalsang og udbragt et leve for kongen. Om aftenen var der kongefest på Hjemmet i Mariegade, og der afsløredes to store billeder af kongeparret.

Dermed ny-grundlagdes en tradition for at fejre »kongens fødselsdag«. I Flensborg trakterede generalkonsulen hvert år på Christian 10.'s fødselsdag børnehavebørnene med fødselsdagschokolade og kager, enten i børnehaverne eller på konsulatet, og børnene sang

»I dag er det Kongens Fødselsdag,
hurra hurra, hurra
han sikkert sig en gave får,
som han har ønsket sig i aar
og dejlig chokolade med kager til«.

»Kongens Fødselsdag« blev fejret vidt og bredt i Sydslesvig efter 1945. Her samles dansksindede i Pris forsamlingshus ved Kiel omkring kongeportrætterne sidst i 1950'erne. Fotos i Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

På Duborg-Skolen blev dagen fejret i festsalen med fanevagt og kongesang og tale om kongen. I foreningerne var »kongens fødselsdag« et fast årligt programpunkt med stor deltagelse. Flensborg Avis markerede det med mange spaltmeter. Store møder blev årligt holdt på Flensborghus, i Borgerforeningen og i Hjemmet i Mariegade. Ved Den slesvigske Forenings fester på Flensborghus blev der talt om Danmarks Konge, »som også er vor Konge, som vi vil være tro«. Stående sang man »Kong Christian stod ved højen mast«.

Ved kronprins Frederiks (9.) bryllup i 1935 med kronprinsesse Ingrid blev der foretaget indsamling til bryllupsgave ud over hele Sydslesvig. I 1937 fejrede man kongens 25 års regeringsjubilæum. Det fortsatte under krigen, ligesom i Danmark nord for grænsen. Der var kongefester med »alsang«. I september 1940, kort efter Danmarks besættelse, sendtes lykønskningstelegram til kongen med ordene: »Vi føler os som del af det danske folkelegeme med part i vort folks sorg og glæde, med part også i dets kærlighed til sit kongehus. Vi er stolte og trygge ved Danmarks tapre og mandige konge, hvis billede smykker de sale, hvor vi trods tunge tider samles i fast forvisning. Gud velsigne Deres Majestæt«.

Sådan gik krigen til ende, mens de stadig mindre danske foreninger viste en kongeloyalitet, som tydeligt var inspireret af det danske arbejde nord for grænsen.

Den tyske kapitulation i maj 1945 åbnede alle bomme. Nu bredte det danske arbejde sig ud over hele Sydslesvig. I en helt uoverskuelig række blev der holdt kongefester, der blev vist »kongefilm«, og da Christian 10. døde i 1947, blev det markeret med møder og højtideligheder i kirkerne. Helt som i Danmark nord for grænsen. Sådan bragtes det danske til Sydslesvig i disse år.

Men som bekendt skifter sæd og skik og tidernes stil. Fra 1960'erne begyndte mange gamle skikke i det nationale arbejde at gå i opløsning. Det

Margrethe
 Henrik
 Roman Herzog

Den 20. juli 1998 åbnede Dronning Margrethe en udstilling af egne arbejder på Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Det skete i nærværelse af Prins Henrik og forbundspræsident Roman Herzog. De fornemme gæster indskrev sig i bibliotekets gæstebog. Fotos Jørgen Vestergaard.

viste sig først i Danmark, og snart efter også i Sydslesvig. »Kongens fødselsdag« – i dag »Dronningens fødselsdag« – blev ikke mere fejret så massivt som før. Tiden var blevet en anden.

Til gengæld gav tiden baggrund for at genoplive en anden side af traditionerne. I 1978 kunne regentparret personligt aflægge besøg syd for grænsen. Her rakte nutiden hånd til fortiden. Tiden havde ændret sig. Et

ændret klima i grænselandet muliggjorde, at den danske regent atter kunne besøge Sydslesvig. Under ændrede vilkår og med nyt indhold blev der vakt minder om traditioner fra længst forsvundne dage.

I denne ændrede verden lever vi i dag. Den er anderledes, men bygger dog videre på tiden forud. Der er en sammenhæng. Denne sammenhæng må drages frem, hvis man virkelig vil forstå perspektiverne i begivenheder og fænomener i vor tid.

At pege på netop disse historiske sammenhænge – det har været formålet for disse linjer.

Kilder og litteratur

– et udvalg

Christian 5.:

Emil Marquard (udg.): Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III's og Christian V's Tid (1918).

Matthias Skaanlund: Gyldenløves Lakaj – Optegnelser fra Christian V's Tid (Memoirer og breve XVII, 1912).

Haderslev byhistoriske arkiv: Haderslev rådstue, byregnskaber 1680-99.

Frederik 4.:

J. Lass: Fortsetzung der Sammlung einiger Husumischen Nachrichten (1750) s. 41-101.

Landsarkivet i Aabenraa: Åstrup sogns kirkebøger 1700-1730 (omtaler af kongens gennemrejser m.v.).

Christian 6.:

Kong Christian den Sjettes Dagbøger 1740-44 (Danske Samlinger 2. rk. 4, 1874-76 og 2. rk. 5, 1876-77).

J. Lass: Fortsetzung der Sammlung einiger Husumischen Nachrichten (1750) s. 104, 118.

Landsarkivet i Aabenraa:

Åstrup sogns kirkebøger 1730-46 (omtaler af kongens gennemrejser).

Tønder byarkiv, byregnskab og kærnerregnskab 1742-43 samt indkomne breve 1742-43.

Haderslev byhistoriske arkiv: Haderslev rådstue, byregnskab 1731 (fourer-rulle).

Landesarchiv Schleswig-Holstein, Slesvig:

Abt. 161 nr. 368 (kongens besøg på Tønder-egnen).

Frederik 5.:

J. Lass: Sammlung einiger Husumischen Nachrichten (1750) s. 209-213 (besøg i Husum).

Landsarkivet i Aabenraa: Åstrup sogns kirkebøger 1746-66 (omtaler af kongens gennemrejser).

Tønder byarkiv kærnerregnskab 1748-49.

Stadtarchiv Flensburg, A.A. 5 (enkedronningens besøg 1751)
Landesarchiv Schleswig-Holstein, Slesvig, Abt. 163 nr. 124 (besøg på
Husum-egnen 1748).

Christian 7.:

Slesvigland 1990 s. 138-147 (besøg i Flensborg 1767), 1984 s. 23-24 (be-
søg 1768).
Luxdorphs dagbøger 1-2, udg. af Eiler Nystrøm (1915-30).

Frederik 6.:

P.Fr. Rist: Frederik VI's første Rejse i Danmark som Kronprins (Personal-
historisk Tidsskrift 7. rk. 1, 1916 s. 122-156).
Landesarchiv Schleswig-Holstein, Slesvig Abt. 10 nr. 127 (besøg i Slesvig
1823), Abt. 163 nr. 1638 (besøg i Husum 1825).

Christian 8.:

Kong Christian VIII.s dagbøger og optegnelser, IV, 1-3, 1839-1848, udg.
ved Anders Monrad Møller (1995).

Frederik 7.:

Flensburger Zeitung 1854, 1857-60.
M.W.Brun: Fra Dreng til Mand. Smaating oplevede og fortalte (1885).
Generalmajor C.F.v. Holtens Erindringer (1899).
Vilhelmine Schmidt-Phiseldecks erindringer: Arkivet ved Dansk Central-
bibliotek for Sydslesvig P 10.
J.P.Trap: Fra fire kongers tid, bd. II, Frederik VII, udg. ved Harald Jør-
gensen (1966).
Slesvigland 1992 s. 37-41, 77-79, 83-87 (besøg på Før 1860).

Beretning om GRÆNSEFORENINGENS virksomhed i året 1. april 1998 - 31. marts 1999

Grænseforeningen har ved udgangen af det regnskabsår, der sluttede den 31. marts 1999, 34.951 medlemmer. Der er i årets løb udmeldt 3.180 og nyindmeldt 3.496 medlemmer. Nettotilgangen er således på 316 medlemmer. Antallet af medlemmer, som årligt forlader Grænseforeningen har været nogenlunde konstant i den seneste halve snes år, men det er første gang i samme periode, at antallet af nytilkomne medlemmer er større end afgang. Detaljer omkring medlemstilgangen vil blive omtalt nedenfor.

Den positive udvikling formodes at have to årsager: Dels har der i det meste af årets løb været udført et meget aktivt hvervearbejde blandt personer, som måtte formodes at være sympatisk indstillet over for Grænseforeningens mål og virke, dels har en øget opmærksomhed i befolkningen over for nationale mindretals vilkår i Europa sat sit spor, samtidig med at opmærksomheden over for det dansk/tyske grænseland er blevet øget.

Møder i Grænseforeningens Hovedstyrelse og Forretningsudvalg

Under forsæde af undertegnede formand har Grænseforeningens Hovedstyrelse afholdt møder den 5. september samt den 24. og den 25. oktober 1998. På disse møder er Hovedstyrelsens medlemmer blevet holdt orienteret om arbejdet i Grænseforeningens stående udvalg: Oplysningsudvalget, Organisationsudvalget, Dybbøldagsudvalget, Lotteriudvalget, Landbrugsudvalget og Røhsmindeudvalget. Der er også blevet givet mulighed for at kommentere udvalgenes arbejde, idet udvalgenes mødereferater tilsendes Hovedstyrelsens medlemmer. På mødet den 25. oktober 1998 foretog Hovedstyrelsen valg til udvalgene og til de legatbestyrelser og andre bestyrelser, hvori Grænseforeningen er repræsenteret.

Forretningsudvalget har i regnskabsårets løb afholdt fem møder: 13. maj, 5. september, 23. oktober og 9. december 1998, samt 24. februar 1999.

De gennemgående temaer for årets arbejde har været

- at søge at stabilisere foreningens medlemstal og
- at forbedre kommunikationen fra hovedforeningen til lokalforeningen og det enkelte medlem.

Telemarketing

Til brug for arbejdet med at stabilisere eller øge medlemstallet har Grænseforeningen etableret et samarbejde med LN-Marketing i Aalborg, som har specialiseret sig i telemarketing. Efter en prøveperiode i april måned etableredes der i slutningen af august 1998 helt faste rutiner, hvorefter firmaets telefonsælgere kontaktede købere af lodsedler i »Det sønderjydske Lotteri« med en opfordring til at støtte Grænseforeningens arbejde, ikke blot ved at købe lodsedler, men også ved at melde sig ind i foreningen.

Det blev sikret, at købere, som allerede var medlemmer, ikke blev ringet op. Desuden har listen over kontaktede emner været prioriteret efter størrelsen af det bidrag, som køberne har doneret til Grænseforeningens arbejde ud over lodsedlernes pris.

Ved regnskabsårets udgang havde 1.855 accepteret et medlemskab af Grænseforeningen. Af disse havde pr. samme dato 1.502 betalt det girokort, som var blevet fremsendt. Det er først, når kontingentet er gået ind, at medlemskabet registreres. Derudover havde 287 accepteret at modtage materiale fra Grænseforeningen uden på forhånd at ville binde sig til noget. Af disse har 63 betalt girokortet. I alt kunne der således registreres et resultat af telemarketing-kampagnen frem til 31. marts 1999 på *1.565 individuelle medlemmer*. Af de kontaktede personer har over 40 % reageret positivt på opfordringen til at melde sig ind!

Sideløbende med kontakten til individuelle lodseddelkøbere tog telemarketing-firmaet kontakt til skoler for oprettelse af skolemedlemskab af Grænseforeningen. Dette har resulteret i en tilgang af i alt *440 skoler*, således at Grænseforeningen pr. 31.3.99 kunne mønstre 668 skolemedlemskaber.

Lokalforeningernes hvervearbejde

Også lokalforeningerne er blevet opfordret til at arbejde for en øgning af medlemstallet. Mange foreninger har efter ansøgning fået stillet et kontant tilskud til rådighed fra hovedforeningen til brug for dette formål. Projekterne kan være vidt forskellige, men har alle det tilfælles at søge at øge tilgangen af medlemmer i den lokale forening. Resultatet af disse anstren-

gelser har været godt, og mange lokalforeninger, som har engageret sig i dette arbejde, har kunnet glæde sig over en god tilgang af nye medlemmer. Hovedforeningen er ikke alene behjælpelig med økonomisk tilskud til lokalforeningernes aktiviteter, men også med udarbejdelsen af foldere m.m.

»Grænsen«

Med martsnummeret 1999 gik Grænseforeningens medlemsblad »Grænsen« over til arktryk i stedet for som hidtil rotationstryk.

Det medførte en væsentlig forbedring af bladets tekniske kvalitet, og i forbindelse med bladets redaktionelle standard har det været et godt signal at sende til foreningens mange nye medlemmer. For at drage fuld nytte af den samlede øgning i opmærksomhedsværdien sendes »Grænsen« fra og med i år ud til alle danske biblioteker uden beregning og med ønske om at blive optaget i læsesalens tidsskriftssamling.

Nyhedsbreve

Som led i Grænseforeningens bestræbelser på at holde lokalforeningerne orienteret om hovedforeningens aktiviteter udsendes der fra årsskiftet 1998/99 et Nyhedsbrev til medlemmerne af Hovedstyrelsen og til lokalforeningernes formænd. Udsendelsesfrekvensen er lagt sådan, at Nyhedsbrevet udkommer i de måneder, hvor »Grænsen« *ikke* udkommer.

Konsulenttjenesten

Ansættelsen af foreningskonsulent *Claus Jørn Jensen* den 1. april 1998 er medvirkende til at forstærke båndene mellem Grænseforeningen og de 154 lokalforeninger. Foreningskonsulentens opgave er at støtte formændene for kredsene og de lokale foreninger i bestyrelsesarbejdet og i det øvrige organisatoriske arbejde.

Johan Herold varetager oplysningsvirksomheden også i sammenhænge ud over Grænseforeningen og dens lokalforeninger, herunder ikke mindst skoler.

Grænseforeningens foreninger over hele landet kan søge råd og vejledning hos konsulenterne, der også på eget initiativ tager kontakt med kreds- og foreningsformænd.

Lærer/leder-seminarer

I dagene 8.-10. november 1998 og igen 14.-16. marts 1999 er der blevet af-

holdt seminarer på kursuscentret »Christianslyst« i Sydslesvig - »for lærere, der er interesserede i det danske Sydslesvig, men som ikke i første omgang er aktive i Grænseforeningen«. Inviterede til at deltage i seminarerne har været lærere på skoler, der er medlemmer i Grænseforeningen. Seminarerne havde hver et deltagerantal på 25, som har kunnet karakteriseres som interesserede, men forudsætningsløse. Seminarerne inkluderede foredrag, diskussioner, besøg på danske skoler og andre danske institutioner i Sydslesvig, foruden at der var gæster fra det danske mindretal. Formålet med seminarerne har været dels at knytte medlemsskolernes lærer nærmere til Grænseforeningens arbejde, dels at udbrede kendskabet til grænselandet hos en meget relevant målgruppe. Seminarerne har resulteret i en række nyindmeldelser fra deltagerne.

Deltagernes lokale grænseforeninger er blevet opfordret til at drage nytte af, at en lærer fra en lokal skole har deltaget i et af Grænseforeningens seminarer og dermed fået øjnene op for Grænseforeningens virksomhed.

Sendemandsmødet 1998

På det ordinære Sendemandsmøde, som fandt sted 24.-25. oktober 1998, blev Bent A. Koch genvalgt til formand. Morsø Grænseforening og Grænseforeningens Thy-Mors kreds modtog Louis Nielsen og Hustrus Legat.

Kontingentet fra lokalforeningerne til hovedforeningen forblev uændret 43 kroner per husstand. Skoler og enkeltpersoner, som ikke er tilsluttet nogen lokalforening, betaler fortsat 100 kroner om året i kontingent. Undervisningsminister Margrethe Vestager talte om Ministeriets relationer til Grænseforeningen og til Sydslesvig. Senere blev »Flensborghus«, dets ombygning og dets historie gennemgået af dr.phil. Lars N. Henningsen, kgl. bygningsinspektør Karsten Rønnow og generalsekretær Gert Wiencke. Formanden for SSW's Landdagsgruppe, Anke Spoorendonk, gav en politisk orientering, og den designerede generalkonsul i Flensborg, Henrik Becker-Christensen, talte over emnet »Region Sønderjylland/Slesvig og det grænseoverskridende samarbejde«.

Årbog 1999

Grænseforeningens årbog, som alle medlemmer modtager, er i 1999 skrevet af Jørgen Kühl ph.d., mindretalsforsker og tidligere museumsinspektør på »Danevirkegården« ved Slesvig, nu direktør for Institut for Grænseregionsforskning i Aabenraa. Bogens titel er »Nationale Mindretal ude i Eu-

ropa«, og det er hensigten at bede samme forfatter følge emnet op om nogle år med en bog, der omhandler nationale mindretal i Norden.

Økonomi

Dybbøldagen gav i 1998 et overskud på kr. 825.000, hvilket er en nedgang på 3 pct. i forhold til året før.

Det regnskabsmæssige resultat for »Det sønderjydske Lotteri« i 1998 blev på kr. 1.715.000, som er en forbedring på 7 pct. i forhold til 1997. Næsten 400.000 lotterikroner bruges til venskabsarbejdet med Sydslesvig af de lokalforeninger, som sælger lodsedler.

I alt udgjorde foreningens driftsindtægter kr. 10.480.000. Foruden de omtalte indsamlingsresultater bestod indtægterne af kr. 1.005.000 i kontingentindtægter, kr. 360.000 af Tips- og Lottomidler samt kr. 958.000 i bidrag fra fonde og andre sponsorer. Fra Grænsefonden er der indgået kr. 3.156.000, og afkastet fra Grænseforeningens egen formue beløb sig til kr. 2.216.000. Foreningen har i årets løb arvet kr. 243.000.

Af udgifter kan nævnes, at støtten til Grænselandet har udgjort kr. 1.998.000, og at der er anvendt kr. 4.222.000 til oplysning, medlemskontakt, udgivelse af publikationer og anden kommunikation. Administration, anskaffelser og nedskrivninger har kostet i alt kr. 3.455.000. Arvemidlerne er henlagt til Legatkonto til fri rådighed. Der er overført kr. 550.000 til dispositionskontoen, som herefter udgør kr. 3.000.000.

En række legater, fonde og andre – alle med tilknytning til grænselandet – har betroet Grænseforeningen at forvalte deres midler. Disse beløber sig i alt til kr. 52.8 mio. I alt administrerer Grænseforeningen midler for kr. 89.8 mio. og har formidlet støtte til det danske mindretal i Sydslesvig og i grænselandet i øvrigt fra anden side for i alt kr. 75.5 mio., heraf alene kr. 72.8 mio. fra den danske stat.

Der henvises i øvrigt til »Årsregnskab 1998/1999 for Grænseforeningen« for nærmere regnskabsmæssige detaljer.

Under budgetforhandlingerne med 5-mandsudvalget og Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger i marts 1999 har Grænseforeningen bekræftet at ville støtte renoveringen eller nybygningen af det danske fritidshjem i Egerfnørde med indtil kr. 1.5 mio., såfremt det skulle vise sig nødvendigt.

*Bent A. Koch
Grænseforeningens formand
7. september 1999*

Grænseforeningen

Forretningsudvalg 1999-2000

Tidl. chefredaktør Bent A. Koch, Odense (formand)
Tidl. minister Torben Rechendorff, Nærum (1. næstformand)
Forstander Wolfgang Dibbern, Højer (2. næstformand)
Viceskoleinspektør Folke Hansen, Vordingborg
Tidl. amtsrådsmedlem Ruth Jensen, Grindsted
Tidl. skoleinspektør Ove Nissen, Gråsten
Forstander Karl Sommer, Odense

Hovedstyrelse 1999-2000

Kredsvalgte: Frisørmester Kjeld Landin Thomsen, Herlev, prokurist John Dahl, Ballerup, Tove Madsen, Solrød Strand, fuldmægtig Niels Jørgen Ebbensgaard, Frederiksværk, Inger Kildeby Nielsen, Tølløse, frimærkehandler Erling Nielsen, Fuglebjerg, viceskoleinspektør Folke Hansen, Vordingborg, overlærer Jytte Nielsen, Nørreballe, sognepræst Flemming Anker, Rønne, forstander Karl Sommer, Odense, overlærer Rasmus Laursen, Tommerup, skoleleder Minna Bøgebjerg, Gudme, overlærer Aage K. Riber, Løkken, laboratorieassistent Heike Lütt, Aalborg, landbrugs-lærer Jørgen Bruun Christensen, Nykøbing M., overlærer Annmarie Langballe, Skive, advokat Chr. Staugaard Nielsen, Allingåbro, Ellen Johanne Eisum, Risskov, tidl. overlærer Kirsten Schødt, Silkeborg, oberstløjtnant Knud Ulrick Madsen, Juelsminde, Kirsten Schmidt, Ringkøbing, tidl. amtsrådsmedlem Ruth Jensen, Grindsted, overlærer Sigrid Andersen, Agerskov, Lisbet Skau, Vojens, tidl. skoleinspektør Ove Nissen, Gråsten, overlærer Marie Hess, Nordborg, forretningsfører Svend Kristiansen, Højer.

Tingvalgte: Direktør Ole Stig Andersen, København, udviklingschef Elisabeth Arnold MF, Århus, tidl. minister Knud Enggaard, Skovlunde, gårdejer Ebbe Fink-Nielsen, Gråsten, lektor Henning Gjellerod MF, Holstebro, gårdejer Filt Jensen, Sønderborg, stiftamtmand Ole Perch Nielsen, Aabenraa, tidl. bankdirektør Hans Paaschburg, Rungsted Kyst, amtsborgmester Kresten Philipsen, Aabenraa, gårdejer Peder Sønderby, Toftlund.

GRÆNSEFORENINGENS formål er at virke til støtte for danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, samt at styrke og udbrede kendskabet til grænselandets forhold.

